

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.52:338.483.11

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.3-11>

Браславська Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор

Уманський державний педагогічний університет імені Павла
Тичини, м. Умань Україна, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЇ ЯК КОМПОНЕНТА ТУРИСТСЬКОГО І РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У результаті проведення системного аналізу класифіковано неоднорідні фактори привабливості території як компонента туристсько-рекреаційного потенціалу. Встановлено, що привабливість для території є її динамічною характеристикою, за допомогою якої набувається можливість розширення туристсько-рекреаційної діяльності у різних напрямках. Доведено динамічність привабливості території, яка є мінливою, змінюється залежно від багатьох чинників, котрі впливають на її розвиток.

Мета: узагальнення визначених факторів дозволить отримати комплексну оцінку ступеня їх впливу на сучасний стан та міру використання туристсько-рекреаційного потенціалу в регіонах України.

Новизною є результати проведеного композиціонування неоднорідних факторів: взаємодія внутрішніх і зовнішніх (географічне положення, інформація, ресурси (природні й антропогенні), інфраструктура та кадри, закони, споживачі послуг (туристи, рекреанти), внутрішньодержавні події, стан економіки, міжнародні події, політичні та соціокультурні фактори). Доведено, що внутрішні фактори є джерелом функціонування привабливості території, дають можливість удосконалювати туристсько-рекреаційний потенціал в певному проміжку часу. Запропоновано узагальнення неоднорідних факторів, що дозволяє врахувати їх структурну ієрархічність, різноманітність, динамічну нестабільність та визначити умови оцінювання. Поруч із визначеними чинниками попит на оздоровлення, відпочинок, позитивні враження значною мірою залежить від належного стану території, що сприяє забезпеченню високого рівня у наданні цих послуг. Такий рівень може бути досягнутий шляхом послідовного і структурованого опису неоднорідних факторів привабливості території та виявлення серед них факторів найбільш оптимальних. Доведено, що дослідження визначених факторів привабливості території, якісне оцінювання, вибір пріоритетів відповідних показників ведуть до вирішення багатокритеріальної задачі оптимізації туристсько-рекреаційного потенціалу, що дає змогу зменшити негативний вплив різноманітних елементів, а також збільшити можливості з підвищення рівня його затребуваності.

Взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів вдалося довести за допомогою таких методів: аналіз літературних джерел, опис і порівняння.

Практична значимість цих результатів показує, що у другому десятиріччі ХХІ ст. в структурі туристсько-рекреаційного потенціалу, що формується на стику багатьох галузей господарської діяльності, одне з провідних місць й активний розвиток належить саме привабливості території.

Ключові слова: привабливість території, туристсько-рекреаційний потенціал, внутрішні фактори, зовнішні фактори, композиціонування.

УДК 911.52:338.483.11

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.3-11>

Браславская Оксана Владимировна,
доктор педагогических наук, профессор

Уманский государственный педагогический университет имени Павла
Тычины, г. Умань, Украина, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ТЕРРИТОРИИ КАК КОМПОНЕНТА ТУРИСТИЧЕСКОГО И РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА

В результате проведения системного анализа классифицированы неоднородные факторы привлекательности территории как компонента туристически-рекреационного потенциала. Установлено, что привлекательность территории является ее динамической характеристикой, с помощью которой приобретает возможность расширения туристически-рекреационной деятельности в разных направлениях. Доказано динамичность привлекательности территории, которая является переменной и зависит от многих факторов, которые влияют на ее развитие.

Цель: обобщение определенных факторов позволит получить комплексную оценку степени их влияния на современное состояние и степень использования туристически-рекреационного потенциала в регионах Украины.

Новизной есть результаты проведенного композиционирования неоднородных факторов: взаимодействие внутренних и внешних (географическое положение, информация, ресурсы (природные и антропогенные), инфраструктура и кадры, законы, потребители услуг (туристы, рекреанты), внутригосударственные события, состояние экономики, международные события, политические и социокультурные факторы). Доказано, что внутренние факторы являются источником функционирования привлекательности территории, дают возможность совершенствовать туристически-рекреационный

потенциал в определенном промежутке времени. Предложено обобщение неоднородных факторов, позволяет учесть их структурную иерархичность, разнородность, динамическую нестабильность и определить условия оценивания. Рядом с определенными факторами спрос на оздоровление, отдых, положительные впечатления во многом зависят от надлежащего состояния территории, что способствует обеспечению высокого уровня в предоставлении этих услуг. Такой уровень может быть достигнут путем последовательного и структурированного описания неоднородных факторов привлекательности территории и выявления среди них факторов наиболее оптимальных. Доказано, что исследования определенных факторов привлекательности территории, качественное оценивание, выбор приоритетов соответствующих показателей ведут к решению многокритериальной задачи оптимизации туристически-рекреационного потенциала, позволяет уменьшить негативное влияние различных элементов, а также увеличить возможности по повышению уровня его востребованности.

Взаимодействие внутренних и внешних факторов удалось доказать с помощью следующих методов: анализ литературных источников, описание и сравнение.

Практическая значимость этих результатов показывает, что во втором десятилетии XXI в. в структуре туристически-рекреационного потенциала, который формируется на стыке многих отраслей хозяйственной деятельности, одно из ведущих мест и активное развитие принадлежит именно привлекательности территории.

Ключевые слова: привлекательность территории, туристический и рекреационный потенциал, внутренние факторы, внешние факторы, композиционирование.

UDC 911.52:338.483.11

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.3-11>

Braslavskaya Oksana Vladimirovna,
Doctor Of Pedagogical Sciences, Professor

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine,
e-mail: oksana.braslavskaya@udpu.edu.ua

SYSTEMIC ANALYSIS OF FACTORS OF THE ATTRACTIVENESS OF THE TERRITORY AS A COMPONENT OF THE TOURIST AND RECREATION POTENTIAL

As a result of the system analysis inhomogeneous factors of attractiveness of the territory as a component of tourist and recreational potential are classified. It is established that the attractiveness for the territory is its dynamic characteristic, with the help of which it is possible to expand tourist and recreational activities in different directions. It is proved that the dynamics of the attractiveness of the territory, which is variable, varies depending on many factors that affect its development.

Purpose: the generalization of certain factors will allow to obtain a comprehensive assessment of the degree of their impact on the current state and the degree of use of tourist and recreational potential in the regions of Ukraine.

The novelty is the results of the composition of heterogeneous factors: the interaction of internal and external (geographical location, information, resources (natural and anthropogenic), infrastructure and personnel, laws, consumers of services (tourists, vacationers), domestic events, economic situation, international events, political and socio-cultural factors). It is proved that internal factors are the source of functioning of the attractiveness of the territory, give the opportunity to improve the tourist and recreational potential in a certain period of time. The generalization of inhomogeneous factors is offered, which allows to take into account their structural hierarchy, heterogeneity, dynamic instability and to determine the conditions of evaluation. Along with certain factors, the demand for health, recreation, and positive impressions largely depends on the proper condition of the territory, which contributes to ensuring a high level of provision of these services. This level can be achieved by a consistent and structured description of heterogeneous factors of attractiveness of the territory and identifying among them the most optimal factors. It is proved that the study of certain factors of attractiveness of the territory, qualitative assessment, choice of priorities of relevant indicators lead to solving the multicriteria problem of optimizing tourist and recreational potential, which reduces the negative impact of various elements and increases opportunities to increase its demand.

The interaction of internal and external factors was proved using the following *methods*: analysis of literature sources, description and comparison.

The practical significance of these results shows that in the second decade of the XXI century. in the structure of tourist and recreational potential, which is formed at the junction of many branches of economic activity of people, one of the leading places and active development belongs to the attractiveness of the territory.

Keywords: attractiveness of the territory, tourist and recreational potential, internal factors, external factors, composition.

Постановка проблеми. Привабливість території відіграє виключно важливу роль у розвитку її туристсько-рекреаційного потенціалу. Помітним зростанням останніх десятиліть туризм й рекреаційна діяльність на території України зобов'язані, перш за все, глобалізації, а також прогресу в розвитку факторів, які є основою привабливості території. Це підтримується думкою про те, що «У теперішню інформаційну еру на зміну матеріальним благам, що домінували у цілях постіндустріального суспільства, стають духовні цінності, такі як враження та відчуття, що

є основною метою туристичних поїздок. Динамічне зростання обсягів туризму в останнє десятиліття спричинили розвиток мережі транспортних комунікацій, зв'язку, зростаючої мобільності, скорочення робочого часу та зростання суспільного багатства» [12, с. 5]. Але поруч із визначеними чинниками вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на тому, що попит на оздоровлення, відпочинок, позитивні враження значною мірою залежить від належного стану території, що сприяє забезпеченню високого рівня у наданні цих послуг. Такий рівень може бути досягнутий шляхом послідовного і структурованого опису неоднорідних факторів привабливості території та виявлення серед них факторів найбільш оптимальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даний час у світовій практиці складається новий підхід до забезпечення дієвості туристсько-рекреаційного потенціалу території.

Перш за все, туристсько-рекреаційний потенціал визначають як «сукупність можливостей природних ресурсів, історико-культурних комплексів, об'єктів та соціально-економічних показників на певній території, що дають змогу створювати умови для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності з дотриманням режиму її охорони. Основні складові рекреаційного потенціалу: природні ресурси, історико-культурні комплекси і об'єкти та соціально-економічні показники» [3, с. 130], які на нашу думку, можуть «працювати» за умови наявної привабливості території. Дане формулювання має на увазі зв'язування в одне ціле, в єдину систему різних факторів привабливості території, що є досить складною задачею.

Починаючи з організаційного періоду (середина XX ст. – теперішній час), який за різними авторами називався «перехід до сталого розвитку (сучасний)» [20], «масовий туризм, формування туристичної індустрії як міжгалузевого комплексу з виробництва товарів і послуг для туризму» [5], «монополізація туристської індустрії» [14], «пов'язаний з масовим розвитком туризму та процесом глобалізації» [9] привабливість території (за різних формулювань) стала розглядатися системно, охоплюючи організаційні, управлінські, людські, технічні та інші фактори.

Привабливість для території є її динамічною характеристикою, за допомогою якої набувається можливість розширення туристсько-рекреаційної діяльності у різних напрямках. Зокрема, О. В. Музиченко-Козловська вважає, що «Туристично-привабливою можна вважати територію, яка користується популярністю у туристів і ця місцевість перетворюється у туристичний центр» [12, с. 5]. Разом з тим, туристична привабливість – це наявність такого туристичного потенціалу території, за експлуатації якого забезпечують оптимальне туристично-рекреаційне навантаження і повне збереження туристичних ресурсів та можливість отримання відповідного соціально-економічного ефекту без порушення екологічної рівноваги довкілля [19]. Динамічність привабливості території підтверджується думкою С. П. Кузика, який стверджує, що «Туристична привабливість часто мінлива і може змінюватися залежно від багатьох чинників, котрі впливають на привабливість туристичної території. Саме до них належить наявність сучасної матеріально-технічної бази туризму, зокрема новітніх готельних комплексів, спеціалізованих закладів із відповідним асортиментом послуг, які вони продукують та ін» [9].

Цікавою є думка авторського колективу (В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова), які привабливість (від лат. *attrahere*) визначають як «важливу властивість туристичних ресурсів, що свідчить про їх рекреаційні цінності» [22, с. 287]. На порталі української мови та культури в «Словнику» зустрічаємо тлумачення слова «атраактивність» як властивість за значенням, привабливість [19]. Тобто, привабливість території, як елемент туристського продукту регламентують її атраактивністю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За різними літературними джерелами немає чіткої номенклатури факторів привабливості території, потребують усебічності у застосуванні методи їх визначення у межах кожного регіону (місця, центру). Науковцями запропоновано різні підходи до якісного оцінювання території де досліджується туристсько-рекреаційний потенціал (О. О. Бейдик [1], Б. Г. Денисик [6], П. О. Масляк [10], М. С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов [11], Д. В. Ніколаєнко [13], М. М. Покологна [15], Н. М. Сажнева [17], Н. Я. Скрипник [18], Н. В. Фоменко [24] та інші).

Побудова ефективної системи факторів привабливості території потребує комплексного дослідження їх характеристик за конкретними методиками. Зокрема, характеристика методології та методики аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України досить глибоко подана О. О. Бейдиком. Автором, на основі «обґрунтування відповідних критеріїв-складових розроблені ресурсно-рекреаційні паспорти (РРП) адміністративних одиниць України, які віддзеркалюють суспільно-географічну і ресурсно-рекреаційну складові території та перспективи її рекреаційно-туристського розвитку» [1, с. 25].

Організаційні механізми розвитку туризму і рекреації докладно розглянуті у працях таких науковців як В. Ф. Киф'як [8], С. П. Кузик [9], І. М. Писаревський, С. О. Погасій, І. Б. Андренко, М. М. Покоłodна, І. В. Сегеда [14], Т. І. Ткаченко, О. М. Костіна, В. І. Рачко [20], В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова, В. А. Смолій [21] та інших. Вагомою є думка про ознаки, за якими класифікують рекреаційну діяльність: мета подорожі, характер рекреаційних ресурсів, правовий статус, тривалість, територіальна ознака, сезонність, кількість учасників, ступінь рухливості, характер туризму, необхідно знати чинники розміщення рекреаційних підприємств. Найважливіший із них – рекреаційний попит, що визначає концентрацію установ відпочинку в основних зонах розселення. Інший чинник – наявність рекреаційних ресурсів, їх кількість, якість, розмаїтість, поєднання, доступність. Третій – наявність трудових ресурсів. Четвертий – інфраструктурна підготовленість території (рівень розвитку транспорту, комунального господарства). П'ятий – віддаленість місць відпочинку від місць проживання, від чого залежить вартість проїзду, час у дорозі [16, с. 77].

Цікавим є сучасний напрям, що пов'язує туризм і рекреацію з освітнім процесом (О.В. Браславська [16], В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко, М.І. Скрипник, Г.С. Цехмістрова [22] та інші). Саме така інтеграція окреслюється на основі врахування певних фактів і обставин:

- глибокого розуміння туризму як визначального чинника соціальної і культурної інтеграції, як прояву та інструменту зростаючої культурної взаємодії, засобу самовдосконалення особистості, про що свідчать матеріали ВТО, міжнародних форумів;
- усвідомлення усіма державами потреби інтеграції зусиль міжнародної туристської спільноти для сталого розвитку туризму;
- необхідність удосконалення технології галузі, що створює сприятливі передумови для нарощення потужностей індустрії туризму;
- появи нових програм розвитку туризму, розробки оригінальних концепцій соціально-економічного зростання, охорони навколишнього середовища, в яких декларуються завдання туризму;
- Державної програми розвитку туризму та прийнятим Верховною Радою України Закону «Про туризм»;
- розробки проекту Концепції підготовки працівників туристичної галузі [22].

Формулювання цілей статті. Лише деякі дослідження пов'язані з визначенням впливу факторів привабливості території на ефективність використання її туристсько-рекреаційного потенціалу. Тому оцінювання ступеня впливу визначених факторів на ефективність функціонування туризму й рекреації є перспективною задачею. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

1. Визначити функціональний склад факторів привабливості території.
2. Провести їх композиціювання, узагальнивши неоднорідні фактори.

На вирішення поставлених завдань і спрямована мета нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення туризму і рекреації характеризується досить широкою строкатістю у формуванні тезаурусу й різноманітністю підходів до визначення факторів їх розвитку. Сучасні дослідники туризму І.М. Писаревський, С.О. Погасій, І.Б. Андренко, М.М. Покоłodна, І.В. Сегеда визначили зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на туризм різними шляхами. Зокрема, зовнішні – шляхом демографічних та соціальних змін; економічного й фінансового розвитку; змін політичного та правового регулювання; технологічних змін; торгового розвитку; транспортної інфраструктури; безпеки подорожей. Внутрішні фактори, на думку авторів, це насамперед фактори ринку: процеси попиту, пропозиції; сегментація ринку, в якому розвивається туристський продукт; власне маркетинг; туристський приватний сектор; людський фактор [14]. Такий широкий перелік факторів пояснюється широтою самого туризму, що «є популярною формою організації відпочинку, проведення дозвілля, пізнання рідного краю, навколишнього середовища, знайомства з історією, культурою і традиціями певної країни» [8, с. 4]. Привабливість території, як складова туристсько-рекреаційного потенціалу, перебуває під постійним тиском окремих ланок зовнішнього та внутрішнього впливу. Такий вплив являє собою сукупність певних обставин і факторів у середині й навколо окресленої території, що впливають на рівень затребуваності її туристсько-рекреаційного потенціалу. Нами було визначено внутрішні й зовнішні фактори, що і розкривають окреслені обставини.

О. О. Бейдик доводить, що «Основними методичними принципами при дослідженні гетерогенного диверсифікованого ресурсно-рекреаційного поля значної за розмірами території

виступають принципи комплексності, цілісності, логічності, послідовності, системності» [1, с. 26], що і лягли в основу нашого дослідження. Для визначення рівня привабливості території потрібно мати уявлення як про внутрішні, так і про зовнішні фактори, їх потенціал і тенденції розвитку.

Внутрішні фактори представляють собою сукупність складових, пов'язаних між собою за допомогою певних структур у межах визначеного місця. Основними змінними є географічне положення, інформація, ресурси (природні й антропогенні), інфраструктура та кадри, що забезпечують дієвість привабливості території. Внутрішні змінні називатимемо соціотехнічними підсистемами, тому що вони мають соціальний компонент (людей) і технічний компонент (інші внутрішні змінні).

Зовнішні фактори – це сукупність елементів, які здійснюють певний вплив на кожен із внутрішніх факторів при їх тісній взаємодії: прямого впливу – закони, споживачі послуг (туристи, рекреанти), внутрішньодержавні події та опосередкованого впливу – стан економіки, міжнародні події, політичні та соціокультурні фактори.

Дослідження визначених нами внутрішніх і зовнішніх факторів привабливості території, якісне оцінювання, вибір пріоритетів відповідних показників ведуть до вирішення багатокритеріальної задачі оптимізації туристсько-рекреаційного потенціалу, що дає змогу зменшити негативний вплив різноманітних елементів, а також збільшити можливості з підвищення рівня його затребуваності.

Нами запропоновано узагальнення неоднорідних факторів, що дозволяє врахувати їх структурну ієрархічність, різноманітність, динамічну нестабільність та визначити умови оцінювання.

Для проведення системного аналізу факторів привабливості території виконано їх композиціонування в якості компонента туристсько-рекреаційного потенціалу (рис. 1).

На рис. 1 представлено графічну інтерпретацію узагальнення неоднорідних факторів привабливості території, що сприятиме визначенню ступеня їх впливу на затребуваність туристсько-рекреаційного потенціалу на різних територіях.

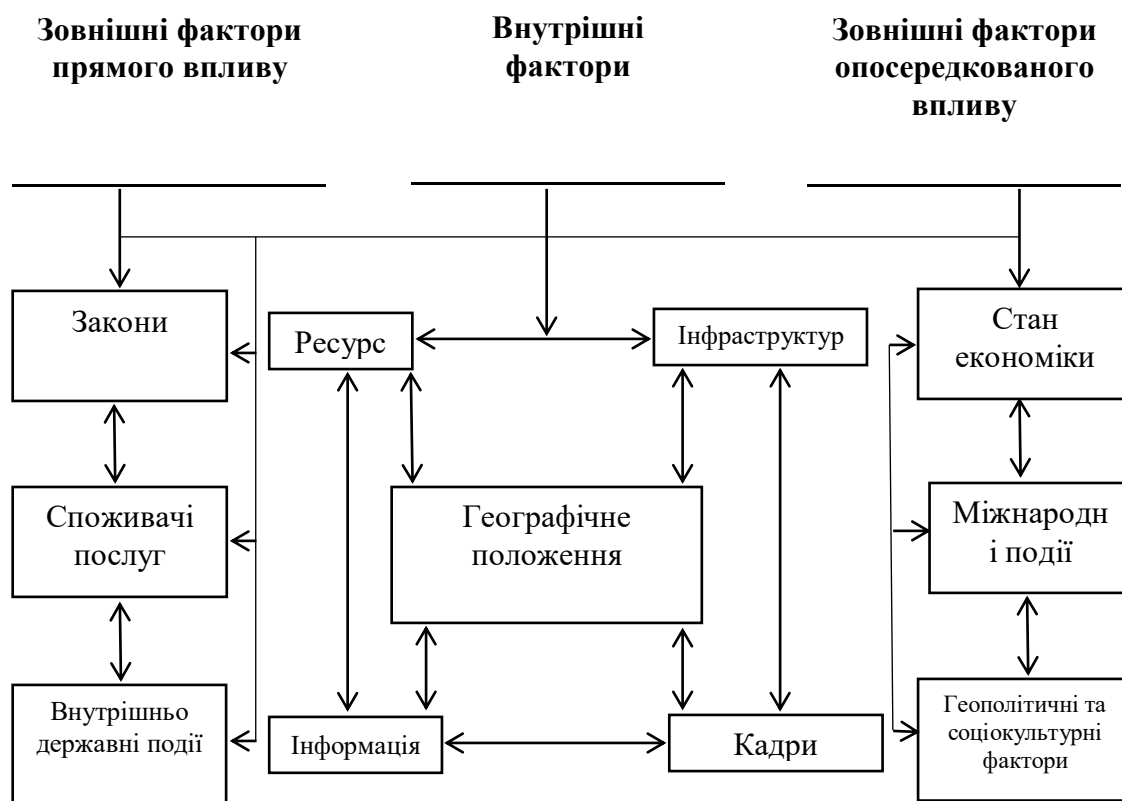

Рис. 1 Композиціонування факторів привабливості території як компонента туристсько-рекреаційного потенціалу

Географічне положення як внутрішній фактор, на нашу думку, відіграє одну з ключових ролей у розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу. З цієї точки зору, найбільш вагомим є транспортно-географічне положення території. У туризмі й рекреації його вигідність дозволяє здійснювати просторову взаємодію різних елементів територіальної транспортної системи. Адже

для кожного мандруючого важливим є доступність пункту призначення «зв'язність і проникність території».

Роль інформації про привабливість території сьогодні є досить вагомою. І. В. Зорін, А. В. Квартальнов вважають, що «від кількості доступної інформації про туристичні території значною мірою залежить кількість туристів, які забажають відвідати цю місцевість» [7, с. 30]. Широко розвинений інформаційний комплекс передбачає наявність достатньої і доступної інформації про туристсько-рекреаційний потенціал, привабливість території (мас-медійна інформація, туристичні інтернет-комунікації, друкована продукція) та туристичну діяльність в її межах.

Щодо ресурсів, то можуть використовуватися природні ресурси (пляжі, водні простори, гори тощо), культурно-історичні ресурси (історичні місця, міста, музеї, театри), рекреаційні ресурси (національні парки, заповідники, курорти тощо), найважливіші культурні події (карнавали в Латинській Америці, спортивні заходи, фестивалі мистецтв, щорічні виставки тощо), специфічний інтерес (шопінги, казино тощо) [22]. На нашу думку, основними ресурсами, що представляють внутрішні фактори атрактивності території є крім природних культурно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси, соціально-економічні, соціально-демографічні та економічні ресурси, що можуть бути об'єднані в антропогенні рекреаційні ресурси так як рушійною силою до їх виникнення є людина [26, с. 20]. Крім того, «Територіальне поєднання природних умов, рекреаційних і бальнеологічних ресурсів України дає змогу в перспективі сформулювати регіональні рекреаційно-туристські суперсистеми, кожна з яких може ґрунтуватися на місцевих природних умовах і лікувальних ресурсах» [21, с. 167].

При характеризованні привабливості території одним із завдань є визначення її рекреаційної ємності, у зв'язку з чим необхідно виходити з того, що об'єктом рекреаційної діяльності виступає рекреаційний потенціал, під яким розуміють всю сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних даних, які утворюють передумови для організації і проведення відпочинку і туризму. При вивченні рекреаційного потенціалу в географічній науці постає проблема визначення рівнів його оцінки [16, с. 33].

У залежності від масштабу оцінки змінюється об'єм поняття рекреаційного потенціалу і елементів, які його утворюють, а разом з тим і рекреаційної ємності території. Рекреаційний потенціал рангу країни або економічного району першого порядку включає як ресурсну складову, так і господарський потенціал рекреації – основні фонди і трудові ресурси. На відміну від них потенціал окремої функціональної зони курорту або національного парку спирається на значно менший набір складових, наприклад, на окремий біотоп.

На рівні країни і економічного району поняття рекреаційної ємності виражає залежність оптимального рекреаційного потоку від рівня економічного розвитку, рівня життя населення, можливостей застосування трудових ресурсів в сфері відпочинку і туризму. Величина потоку рекреантів залежить від розміру країни (району), від запасів (в тому числі стійкості) рекреаційних ресурсів і їх багатоаспектності, просторово-часового розповсюдження, від ступеня розвитку необхідної інфраструктури. Оптимальна величина потоку при інших рівних умовах є функцією ресурсів, інфраструктури і транспортної доступності. Деякі вчені звертають увагу також на пропорційність співвідношень між потоком рекреантів, терміном перебування їх в країні і чисельністю постійного населення.

Рекреаційна ємність залежить також від можливостей інвестування. Країни з низьким рівнем розвитку, навіть які мають величезні рекреаційні ресурси, не в змозі направляти великі інвестиції в інфраструктуру туризму і рекреації. Більше того, використання рекреаційних ресурсів, носить в цих країнах екстенсивний характер і часто призводить до порушення рекреаційного потенціалу. Прикладом цього можуть бути деякі африканські країни, які розвивають мисливський туризм, який приводить до винищення цінних диких тварин вище екологічно допустимих норм.

При переході до великомасштабних досліджень рекреаційної ємності території все більше значення в технології її рекреаційного використання має екологічний аспект. Але в цих дослідженнях неправомірно зводити рекреаційну ємність території до протилежностей між рекреаційними потребами і можливостями природи для їх задоволення. Дану протилежність слід враховувати, але з точки зору організації рекреаційної галузі. Такий погляд є недостатнім, щоб знайти радикальні шляхи вирішення багатьох проблем рекреаційної ємності території, особливо в інтенсивно освоєних районах.

«Інфраструктура» (сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що уможливають здійснення рекреаційної діяльності) задовольняє, з

одного боку, звичайну життєдіяльність відпочиваючих і обслуговуючого персоналу, а з другого – задоволення специфічних рекреаційних потреб туристів. Характеризується вона за допомогою показників ємності, комфортабельності, надійності, інженерно-будівельних і експлуатаційних характеристик (норм, що відображають технологію їх створення і експлуатації) [16, с. 10]. У фактор «інфраструктура» об'єднано можливі елементи матеріально-технічної бази, ресурсів та матеріального виробництва (наприклад, галузі, що продукують товари та послуги для туризму: санаторно-курортна та інші галузі закладів для тимчасового проживання, галузь громадського харчування (наприклад, об'єкти ресторанного господарства), галузь розваг, транспортна інфраструктура, галузі пасажироперевезень, галузі АПК, галузь банківсько-страхових послуг, фахова освіта працівників туристичної індустрії тощо).

Фактор «кадри», що сприяє розвитку привабливості території, поділяється на «обслуговуючий персонал» (обслуговування рекреантів (фізичні та юридичні особи, що надають рекреаційні послуги) та «орган управління», що слідкує за оптимальними співвідношеннями між всіма підсистемами, для чого він повинен отримувати інформацію про властивості та ємність підсистем, про наявність матеріальних і фінансових резервів. Обов'язковою умовою стійкої дії рекреаційної системи є реалізація планування і регулювання органом управління [16, с. 11]. Щодо якості фактору «кадри», то В. Г. Явкін, В. П. Руденко, О. Д. Король та інші, розглядаючи інформатизацію туристичної галузі як чинник зростання її конкурентоспроможності, наголошують на тому, що «До значного економічного ефекту може призвести використання економіко-математичного моделювання процесу оптимізації транспортних маршрутів, розміщення туристів у готелях, витрат на обслуговування. Перспективні також апробовані в інших галузях моделі оцінки ділових якостей менеджерів, планування заходів залежно від інтересів клієнтів» [25, с. 36].

«Закони» як зовнішній фактор прямого впливу. Дотримання законодавчої бази в туристській політиці в рамках політичного, економічного та соціального потенціалу країни – головний вектор соціально-економічної політики держави, яка регулює й координує розвиток туристської індустрії за допомогою різноманітних методів. У той же час зовнішній фактор опосередкованого впливу «стан економіки» передбачає «залучення до туристської індустрії виробництв як матеріальної, так і духовної сфери, втягнення в орбіту її впливу ряду суміжних галузей, специфіка виробничого продукту обумовлює винятково складний і комплексний характер впливу туризму на національну економіку та підвищує відповідальність держав за ефективність їх туристичних зв'язків» [25, с. 48].

Щодо фактору «міжнародні події», то він є досить вагомим, оскільки за даними Конгресу США 175 держав світу на визначеному законодавчому рівні регулюють сферу іноземного туризму. Для цього «необхідне міжнародне співробітництво як на світовій, так і на регіональній основі через пряме міжнародне співробітництво і по каналах міжнародних організацій, таких як ВТО, а також між різними компонентами приватного туристичного сектору через неурядові й професійні організації». Крім того, на світовому рівні прийнято ряд документів, що засвідчують потребу «з'ясування реальної сутності туризму у всіх його аспектах і тієї ролі, яку туризм відіграє в динамічному і мінливому світі». Зокрема, це Сеульська декларація «Світ і туризм» прийнята XIV Генеральною асамблеєю Всесвітньої туристичної організації (м. Сеул (Південна Корея), 2001 р.); Балійська декларація з туризму прийнята на Другому міжнародному форумі (о. Балі (Індонезія), 1996 р.); Манільська декларація зі світового туризму прийнята Всесвітньою конференцією з туризму (м. Маніла (Філіппіни), 1980 р.); Манільська декларація з соціальної дії туризму (м. Маніла (Філіппіни), 1997 р.); Гаазька декларація з туризму прийнята на міжпарламентській конференції з туризму (м. Гаага (Нідерланди) 1989 р.) тощо.

Геополітичні та соціокультурні фактори. «Для розуміння особливостей впливу геополітичного фактору на щорічні рекреаційні потоки важливо з самого початку враховувати що це найбільш динамічна і соціокультурно завантажена частина рекреаційних переміщень. Вони змінюють форму, соціокультурну орієнтацію, але далеко не випадкові й завжди зв'язані з чітко визначеними особливостями та етапами освоєння території» [13, с. 123]. Потребу в соціокультурному розвитку суспільства засобами туризму доводять багато дослідників [5; 8; 16; 21; 22; 23]. Адже «людина як свідомий член суспільства повинна ставити своєю метою, насамперед, активне вивчення навколишнього інноваційного простору. А це можливо через міжнародний обмін ідеями на всіх рівнях, серед яких сфера культури і мистецтва посідає особливу, надзвичайно важливу роль. Обмін культурними і, зокрема, мистецькими досягненнями, який несе із собою міжнародний туризм, надзвичайно розширює сферу людського спілкування. Завдяки їм у комунікативний процес вводяться елементи свободи (незалежності від реальних

обставин життя та від повсякденних потреб) й універсальності (переборення часової та просторової обмеженості) [23].

Побутує думка, що факторами, які є визначальними у розвитку привабливості території є «розвиток матеріально-технічної бази туризму та достатня і доступна інформація про туристичну діяльність в межах території» [12, с. 6]. Ми не погоджуємося з думкою автора, так як для кожної території й певного часового проміжку, в якому використовуватиметься її туристсько-рекреаційний потенціал, відбуватиметься композиціонування (представлення, демонстрування) привабливих складових за переважаючими факторами, які не є сталими.

Висновки. З позиції системного підходу визначено, що привабливість території як компонент туристсько-рекреаційного потенціалу становить взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів – географічне положення, інформація, ресурси (природні й антропогенні), інфраструктура та кадри, закони, споживачі послуг (туристи, рекреанти), внутрішньодержавні події, стан економіки, міжнародні події, політичні та соціокультурні фактори. Внутрішні фактори є джерелом функціонування привабливості території, дають можливість удосконалювати туристсько-рекреаційний потенціал в певному проміжку часу. Зовнішні фактори є джерелом забезпечення споживачами на законодавчій основі та з урахуванням внутрішньодержавних і міжнародних подій.

Виконане узагальнення неоднорідних факторів привабливості території дозволило лише виділити їх параметри й потребує проведення подальших досліджень. Запропоноване нами узагальнення внутрішніх і зовнішніх факторів привабливості території та встановлена структурна ієрархічність стимулювали до окреслення питань для подальших наукових розвідок: визначення умов для оцінювання неоднорідних факторів з урахуванням їх різноманітності та динамічної нестабільності. Повне вирішення завдань можливе за чіткого окреслення методики оцінювання впливу різноманітних факторів на привабливість території, що дозволить розробити для кожного регіону України «Паспорт привабливості території туристсько-рекреаційного призначення».

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2004. 36 с.
2. Бейдик А. А. Словарь-справочник по географии туризма, рекреологии и рекреационной географии. Київ: Палитра, 1997. 300 с.
3. Будзович Г. В. Науковий зміст і сутність поняття рекреаційний потенціал. Екологічні науки. 2012. №2. С.130–133.
4. Величко В. В. Организация рекреационных услуг: учеб. пособ. Харьков: ХНУМГ им. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
5. Воронкова Л. П. История туризма и гостеприимства: учеб. пособ. для студ. образоват. учреждений сред. проф. образования, обучающихся по спец. 2307 Туризм, 2302 Организация обслуживания в гостиницах и туристских комплексах. Москва: Издательско-торговый дом «ГРАНД»; Москва: Фаир-пресс, 2004. 303 с.
6. Денисюк Б. Г. Процеси і явища в рекреаційних мікросередках / 36. наук. праць Вінницьк. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ВДПУ, 2014. Серія: Географія. В. 26. С. 92–97.
7. Зорин И. В., Квартальнов А. В. Энциклопедия туризма: справочник. Москва: Финансы и статистика, 2000. 356 с.
8. Киф'як В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm (дата звернення: 11.12.2020).
9. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 271 с. URL: https://pidruchniki.com/1597012243744/turizm/formuvannya_turistichnoyi_privablivosti_teritoriyi (дата звернення: 16.09.2020).
10. Масляк П. А. Рекреационная география: учеб. пособ. Киев: Знание, 2008. 343 с.
11. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. Москва: Изд-во Московского университета, 1981. 208 с.
12. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території. Монографія. Львів: Новий Світ-2000, 2012. 176 с.
13. Николаенко Д. В. Рекреационная география: учеб. пособ. для студ. высш. учебн. Заведений. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 288 с.
14. Писаревський І. М., Погасій С. О., Андренко І. Б. та ін. Організація туризму: підручник / за ред. І. М. Писаревського. Харків: ХНАМГ, 2008. 541 с.
15. Поколюдная М. М. Рекреационная география: учеб. пособ. Харьков: ХНАМГ, 2012. 275 с.
16. Рекреаційна географія: курс лекцій для студ.-геогр. пед. ун-тів / уклад. О. В. Браславська. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 252 с.
17. Сажнева Н. М. Рекреационная география: учеб. пособие. Мелитополь: Люкс, 2008. 329 с.
18. Скрипник Н. Я., Сердюк А. М. Рекреационная география: учеб. пособ. Київ: «Центр учебной литературы», 2013. 296 с.
19. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://www.slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+> (дата звернення 08.11.2020).
20. Ткаченко Т. І., Костіна О. М., Рачко В. І. та ін. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку. Тернопіль: Тернограф, 2008. 976 с.
21. Федорченко В. К., Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні: навч. посіб. / передм. В. А. Смолія. Київ: Вища школа, 2002. 195 с.
22. Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І. та ін. Педагогіка туризму: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Слово», 2004. 296 с. URL: https://www.studmed.ru/fedorchenko-vk-fomenko-na-skrpnik-m-chemstrova-gs-pedagogka-turizmu_d1b5e6b4f87.html (дата звернення: 08.11.2020).
23. Філософія туризму: навч. посібник / за ред. В. С. Пазенок. Київ: Кондор, 2004. 268 с.
24. Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология: учеб. пособ. Київ: Центр учебной литературы, 2007. 312 с.
25. Явкін В. Г., Руденко В. П., Король О. Д. та ін. Проблеми географії та менеджменту туризму: монографія. Чернівці: Рута, 2006. 260 с.
26. Braslavskaya O.V., Kravtsova I.V. The current state of development of tourist-recreational potential of Cherkassy region. Scientific Bulletin of Chernivtsi University: collection of scientific papers. Chernivtsi: Chernivtsi Nat. Univ., 2019. Vip. 808. Series: Geography. P. 14–28.

References

1. Bejdyk O. O. Metodolohiia ta metodyka analizu rekreatsijno-turystykykh resursiv Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra heohr. nauk: 11.00.02. Kyiv, 2004. 36 s.
2. Bejdyk O. O. Slovar'-spravochnik po geografii turizma, rekreologii i rekreacionnoj geografi. Kyiv: Palytra, 1997. 300 s.
3. Budzovych H. V. Naukovyj zmist i sutnist' poniattia rekreatsijnij potentsial. Ekologichni nauky. 2012. №2. С.130–133.
4. Velichko V. V. Organizacija rekreacionnykh uslug: ucheb. posob. Har'kov: HNUMG im. O. M. Beketova, 2013. 202 s.
5. Voronkova L. P. Istorija turizma i gostepriimstva: ucheb. posob. dlja stud. obrazovat. uchrezhdenij sred. prof. obrazovaniya, obuchajushhysja po spec. 2307 Turizm, 2302 Organizacija obsluzhivaniya v gostinichah i turistyskikh kompleksah. Moskva: Izdatel'sko-torgovyj dom «GRAND»; Moskva: Fair-press, 2004. 303 s.
6. Denysyk B. H. Protsepy i iavysha v rekreatsijnnykh mikrooseredkakh / Zb. nauk. prats' Vinnyts'k. derzh. ped. un-t imeni Mykhajla Kotsiubyns'koho. Vinnytsia: VDP, 2014. Seriya: Heohrafiia. V. 26. S. 92–97.
7. Zorin I. V., Kvartal'nov A. V. Jenciklopedija turizma: spravochnik. Moskva: Finansy i statistika, 2000. 356 s.
8. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini: navch. posib. Chernivtsi: Knyhy-KhKhI, 2003. 300 s. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kyfiak_1.htm (data zvernennia: 11.12.2020).
9. Kuzyk S. P. Heohrafiia turizmu: navch. posib. Kyiv: Znannia, 2011. 271 s. URL: https://pidruchniki.com/1597012243744/turizm/formuvannya_turistichnoyi_privablivosti_teritoriyi (data zvernennia: 16.09.2020).
10. Masljak P. A. Rekreacionnaja geografiya: ucheb. posob. Kiev : Znanie, 2008. 343 s.
11. Mironenko N. S., Tverdohlebov I. T. Rekreacionnaja geografiya. Moskva: Izd-vo Moskovskogo universiteta, 1981. 208 s.
12. Myzychenko-Kozlov'ska O. V. Ekonomichne otsiniuvannia turystychnoi pryvablivosti terytorii. Monohrafiia. L'viv: Novyj Svit-2000, 2012. 176 s.
13. Nikolaenko D. V. Rekreacionnaja geografiya: ucheb. posob. dlja stud. vyssh. uchebn. Zavedenij. Moskva: Gumanit. izd. centr VLADOS, 2003. 288 s.
14. Pysarev's'kyj I. M., Pohasij S. O., Andrenko I. B. ta in. Orhanizatsiia turizmu: pidruchnyk / za red. I. M. Pysarev's'koho. Kharkiv: KhNAMH, 2008. 541 s.
15. Pokolodnaj M. M. Rekreacionnaja geografiya: ucheb. posob. Har'kov: HNUMG, 2012. 275 c.
16. Rekreatsijna heohrafiia: kurs lektzij dlja stud.-heohr. ped. un-tiv / uklad. O. V. Braslavs'ka. Uman': VPTs «Vizavi», 2014. 252 s.
17. Sazhneva N. M. Rekreacionnaja geografiya: ucheb. posobie. Melitopol': Ljuks, 2008. 329 s.
18. Skripnik N. Ja., Serdjuk A. M. Rekreacionnaja geografiya: ucheb. posob. Kiiv: «Centr uchebnoj literatury», 2013. 296 s.
19. Slovnyk U. A. Portal ukrains'koi movy ta kul'tury. URL: <https://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+> (data zvernennia 08.11.2020).
20. Tkachenko T. I., Kostina O. M., Rachko V. I. ta in. Turizm Ukrainy: ekonomichni ta orhanizatsijni mekhanizmy rozvytku. Ternopil': Ternohraf, 2008. 976 s.
21. Fedorchenko V. K., D'orova T. A. Istorija turizmu v Ukraini: navch. nocib. / peredm. V. A. Smolii. Kyiv: Vyscha shkola, 2002. 195 s.
22. Fedorchenko V. K., Fomenko N. A., Skrypnik M. I. ta in. Pedahohika turizmu: navch. posib. Kyiv: Vydavnychyj dim «Slovo», 2004. 296 s. URL: https://www.studmed.ru/fedorchenko-vk-fomenko-na-skripnik-m-cehmstrova-gs-pedagogka-turizmu_d1b5e6b4f87.html (data zvernennia: 08.11.2020).
23. Filosofiia turizmu: navch. Posibnyk / za red. V. S. Pazenok. Kyiv: Kondor, 2004. 268 s.
24. Fomenko N. V. Rekreacionnye resursy i kurortologija: ucheb. posob. Kiiv: Centr uchebnoj literatury, 2007. 312 s.
25. Yavkin V. H., Rudenko V. P., Korol' O. D. ta in. Problemy heohrafiij ta menedzhmentu turizmu: monohrafiia. Chernivtsi: Ruta, 2006. 260 s.
26. Braslavska O. V., Kravtsova I. V. The current state of development of tourist-recreational potential of Cherkassy region. Scientific Bulletin of Chernivtsi University: collection of scientific papers. Chernivtsi: Chernivtsi Nat. Univ., 2019. Vip. 808. Series: Geography. P. 14–28.

Надійшла до редколегії 01.02.2021

Машіка Ганна Василівна,
доктор географічних наук, доцент
Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна,
e-mail: mashika.g.v.@i.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net

ГЕОПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування та практичне дослідження геопросторової організації туристичних територій в контексті рекреаційного природокористування.

Методика. В дослідженні використані загальнонаукові методи, зокрема аналіз і синтез, методи порівняння та узагальнення, системний підхід, індукція та дедукція, конкретно наукові методи: історико-географічний, порівняльно-географічний. В якості методологічної основи використано розробки, які викладені в наукових працях Ю.А. Веденіна, О.О. Бейдика, О.О. Любіцевої, М.Й. Рутинського, В.І. Стафійчука, В.Л. Петранівського, Л.І. Топалової та ін. Природокористування розглянуто як прикладна наукова галузь, що базується на природо-наукових знаннях і комплексі фундаментальних суспільно-економічних дисциплін.

Результати дослідження. Опрацьовані теоретико-методологічні положення досліджень геопросторової організації туристичних територій з урахуванням рекреаційного природокористування (в даному випадку розглядається як практика та суспільний досвід використання природних умов природно-рекреаційних ресурсів) в контексті збалансованого розвитку.

Наукова новизна. Запропоновано комплексний підхід до оптимізації туристичних територій в умовах рекреаційно-туристичної діяльності з урахуванням потреб рекреаційного природокористування, балансу інтересів суспільства та природи. Проведені дослідження та здійснена оцінка механізму формування геопросторової організації туристичних територій, враховуючи використання Смарагдових об'єктів.

Практична значимість. Полягає в розробці та практичному застосуванні теоретичного підґрунтя дослідження туристичних територій в контексті рекреаційного природокористування. Результати досліджень можуть впроваджуватись під час розробки заходів із адаптації територій до рекреаційних навантажень, зміни умов середовища та зворотнього впливу рекреаційно-туристичної діяльності, при викладанні навчальних дисциплін «Теорія та практика рекреаційно-туристичного природокористування», «Природокористування», «Сільський зелений туризм», «Основи зеленого туризму та рекреації», формуючи свідомість у молодого покоління під час проходження навчання у ЗВО.

Ключові слова: туристична територія, геопросторова організація, рекреаційне природокористування.

Mashika Hanna Vasylivna,
Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor
Nych Tetyana Vasylivna,
Candidate of Geographical Sciences

Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine,
e-mail: mashika.g.v.@i.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net

GEOOSPATIAL ORGANIZATION OF TOURIST AREAS IN THE CONTEXT OF RECREATIONAL NATURE MANAGEMENT

The purpose of this article is a theoretical justification and practical study of the geospatial organization of tourist areas in the context of recreational nature.

Method. General scientific methods were used in the research, in particular analysis and synthesis, methods of comparison and generalization, system approach, induction and deduction and specifically scientific methods: historical-geographical, comparative-geographical. As a methodological basis used developments, which are set out in the scientific works of Yu.A. Vedenina, O.O. Beydika, O.O. Lyubitseva, M.Y. Rutinsky., V.I. Stafiychuk, V.L. Petranovsky, L.I. Topalova and others. Nature management is considered as an applied scientific field based on natural science knowledge and a set of fundamental socio-economic disciplines.

Research results. Theoretical and methodological provisions of research of geospatial organization of tourist territories taking into account recreational nature use (in this case it is considered as practice and social experience of use of natural conditions of natural and recreational resources) in the context of balanced development are developed.

Scientific novelty. A comprehensive approach to the optimization of tourist areas in terms of recreational and tourist activities, taking into account the needs of recreational nature, the balance of interests of society and nature. Research and evaluation of the mechanism of formation of geospatial organization of tourist areas, taking into account the use of emerald objects.

Practical significance. It consists in the development and practical application of the theoretical basis for the study of tourist areas in the context of recreational nature. The results of research can be implemented during the development of measures to adapt areas to recreational loads, changes in environmental conditions and the reverse impact of recreational and tourist activities, in teaching disciplines "Theory and practice of recreational and tourist nature", "Nature", "Rural green tourism". "Fundamentals of green tourism and recreation", forming the consciousness of the younger generation during training in the Free Economic Zone.

Key words: tourist territory, geospatial organization, recreational food use.

Постановка наукової проблеми. Наукове забезпечення дослідження геопросторової організації туристичних територій вимагає використання наукових доробок суміжних наук, для яких туризм став об'єктом дослідження і кожна з цих наук (історія, географія, економіка, соціологія, психологія, педагогіка, культурологія) має свій метод дослідження, свій поняттєво-термінологічний апарат, тобто власний науковий інструментарій дослідження туризму як суспільного явища у багатомірності проявів процесів і явищ, пов'язаних з подорожуючою людиною та природним середовищем. Геопросторовою організацією туристичного процесу, зокрема територій, займається географія туризму як складова туризмології [3].

Аналіз стану досліджуваної проблеми та рівень її вирішення. Питаннями рекреаційного природокористування територій займалися О.Бейдик, Ю.Веденін, І.Зорин, В. Нудельман, І.Родичкін, геопросторової організації – І.Дудник, О.Любіцева, М.Мальська, О.Шаблій та ін. Більшість суспільних проблем мають у своїй основі проблеми його взаємовідносин з навколишнім середовищем [1-7].

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх десятиліть, процес формування туристичних територій відбувається швидкими темпами. Разом зі зростанням розмірів територій рекреаційно-туристичного призначення, зазнають значних змін і компоненти природного середовища – як усередині самих територій, так і на прилеглих до нього територіях. Рекреаційно-туристична діяльність не є винятком: заміна природних компонентів та активна людська діяльність призводять до того, що на туристичних територіях встановлюється особливе природокористування, що може суттєво впливати на функціонування урбанізованих територій. Створення в даному контексті зелених зон, наприклад, підвищує якість повітря, комфортність середовища для проживання, зменшує розвиток низки серйозних захворювань (або загострення вже існуючих – хронічних) у мешканців урбанізованих та промислових територій.

Дослідження геопросторової організації туристичних територій має хронологічні, хорологічні, діяльнісні напрями вивчення. Рекреаційне природокористування є міждисциплінарним напрямком географічних досліджень про умови і можливості території щодо збалансованого розвитку туризму, закономірності його геопросторової (територіальної) організації відповідно до дії внутрішніх та зовнішніх чинників, яка формує просторові аспекти функціонування туризму. Методологічний апарат дозволяє дослідити вплив природного і соціально-економічного середовища на розвиток туристичних територій. Геопросторова організація туристичного процесу, відбита у структурованості, типах та формах функціонування ринків туристичних послуг різних ієрархічних рівнів, які складаються в конкретних умовах глобалізованого ринкового середовища.

Геопросторова організація туристичних територій має враховувати концепції наукових досліджень з географії рекреації і туризму: концепцію територіальних рекреаційних систем, концепцію туристичного простору, концепцію сприйняття простору, концепцію периферії В. Крісталлера, концепцію туристичної урбанізації, концепцію району (території) туристичної активності [3].

Організація рекреаційно-географічного простору включає: форму територіальної організації рекреаційної діяльності; просторові процеси і явища, пов'язані з використанням населенням вільного часу; задоволення потреб рекреантів, туристів, подорожуючих; рекреаційно-туристичні ресурси, їх оцінку, навантаження на рекреаційні ландшафти; інфраструктурні туристичні ресурси, їх оптимізацію та функціонування; органи місцевого самоврядування; туристичний імідж регіонів; геомаркетингові заходи; ринок туристичних послуг.

Організація рекреаційно-туристичних циклів забезпечує: інтеграцію соціальних, технологічних та природних ритмів (добові, тижневі, річні/сезонні); гетерогенність географічного простору (природний, суспільний, культурний, економічний простір, в межах якого відбуваються рекреаційно-туристичні явища та процеси) - рекреаційно-туристична діяльність розглядається як просторовий процес; динамізм туристичних явищ і їх циклів розвитку в часі;

О.О. Любіцева виділяє види рекреаційно-географічного (туристичного) простору: а)

реальний або формальний - що ідентифікується з простором облаштованим, головним чином, закладами гостинності та супутньою базою; б) функціональний – що є виразом рекреаційно-туристичної активності людини в географічному просторі; в) перцепційний або перцепційно-ментальний, який є індивідуальною чи груповою уявою реального рекреаційно-географічного (туристичного) простору (віртуальне його відображення) [3-5].

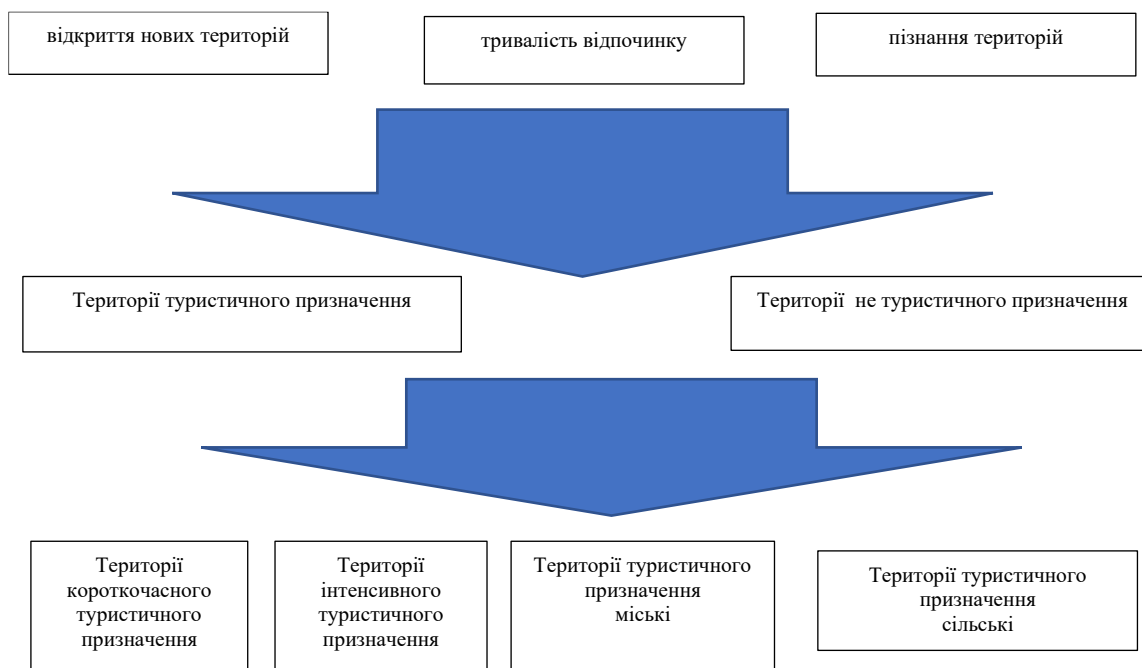

Рис. 1. Мотиваційна складова організації туристичних територій

На основі мотиваційної складової (рис. 1) можливо виділити передумови для формування геопросторової організації туристичної території. В нашому випадку можливо виділяти групи територій туристичного призначення, як за функціональним призначенням (реалізації конкретних туристичних функцій у просторі в процесі рекреаційно-туристичної діяльності), так і за розміщенням території (відносно проживання туристів).

Туристична територія виступає базовою складовою в географічному середовищі, де відбуваються рекреаційно-туристична діяльність з притаманними їй специфічними процесами: концентрація (туристів, туристичних ресурсів), агломерування (туристичної інфраструктури), регіоналізація (туристичні регіони та їх спеціалізація), ієрархізація, спеціалізація (туристичного простору)

Розвиток туристичної території, формування її структури, територіальної організації, системи дестинацій і опорного туристичного каркасу відбувається відповідно до рекреаційного природокористування як взаємодії суспільства та природи. Потреба суспільства у відпочинку, природних ресурсах має вплив на навколишнє природне середовище, зменшуючи природні території, зростаючи запити та потреби у використанні в більших масштабах природних ресурсів. [3,17].

Варто відмітити, що Стафійчук ВІ. зазначає, що природокористування є виробничо-науковою діяльністю людини, спрямованою на комплексне вивчення, освоєння, використання, перетворення, відновлення та охорону природного середовища. Звідси рекреаційне природокористування – це раціональне використання природних багатств для задоволення рекреаційних потреб людини [14].

Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. визначають рекреаційне природокористування як комплекс заходів, пов'язаних із використанням природних ресурсів, з метою оздоровлення людини, відновлення її фізичного та психологічного самопочуття, розширення екологічного і культурного світогляду [13].

Любіцева О.О. відмічає, що рекреаційне природокористування ґрунтується на таких закономірностях: обмеженість самовідтворення та саморегулювання природи; залежність змін компонентів природи від антропогенного впливу; формування природно-антропогенних

територіальних комплексів рекреаційно-туристської спеціалізації на основі комплексування природних та суспільних елементів (ресурсів). Базисною засадою рекреаційного природокористування є відновлення ресурсів, враховуючи напрямки формування рекреаційно-туристичної діяльності: використання рекреаційно-туристичних ресурсів, антропогенне навантаження, залучення туристичної інфраструктури. [3].

Відповідно до «Конвенції про захист довкілля та сталий розвиток у Карпатському регіоні», ми обрали модельною територією даний регіон, який репрезентує важливі аспекти геопросторової організації туристичних територій в контексті рекреаційного природокористування, де до проблем розвитку туристичних територій привернута серйозна увага на всіх рівнях.

Особливо актуальним постає питання збільшення заповідності території, системи зелених територій, які допоможуть скоротити обсяги втрат біотичного та ландшафтного різноманіття.

Згідно О.О. Любіцевої, зелені зони за функціональною ознакою, поділяються на три основні групи: а) озеленені території загального користування: парки культури та відпочинку, парки відпочинку, сквери і бульвари, спеціалізовані парки; б) озеленені території обмеженого користування - на міжбудинкових житлових територіях, ділянках землекористування дитячих закладів, шкіл, вузів, наукових і лікувальних закладів, підприємств та організацій; в) озеленені території спеціального призначення - санітарно-захисні зони промислових підприємств, водоохоронні, меліоративні та лісозахисні смуги, оранжерейні господарства та розплідники, коридори інженерних мереж, озеленені частини вулиць, доріг і кладовищ. [5].

Необхідно передбачити створення та підтримання розвитку природоохоронних територій, що мають значний потенціал цінних та унікальних територій. Так, наприклад, в Чернівецькій області нараховується 331 заповідна територія та об'єкт, загальною площею понад 103 тис. га, що складає 12,8% території області (загальний показник по Україні – 6,7 % територій) із них - 25 об'єктів мають загальнодержавне значення, а саме: національні природні парки «Вижницький», «Черемоський» та «Хотинський», 10 заказників, 9 пам'яток природи, 2 дендропарки та Чернівецький ботанічний сад. Важливим є розвиток на території національних природних парків центрів екологічної освіти та виховання. Для цього є вже певні напрацювання, зокрема створення еколого-просвітницького центру в НПП «Вижницький». Перспективним є створення в НПП «Хотинський» експозиції іхтіофауни басейну річки Дністер та музею дикої природи під відкритим небом на Путильщині. [12].

Варто, також, враховувати Смарагдові об'єкти, які мають дуже високу міжнародну цінність, можуть стати центрами туристичних територій різного ієрархічного рівня, або дати поштовх для розвитку туристичних територій. Екологічна мережа також може виступати комплексною, багатофункціональною природною системою, яка формує туристичні території. Як приклад, на території Івано-Франківської області знаходяться 6 основних об'єктів, що відповідають критеріям Смарагдової мережі та включені до рекомендованого переліку українською стороною конвенції: природний заповідник «Горгани»; Карпатський національний природний парк; національний природний парк «Гуцульщина»; Галицький національний природний парк; Верховинський національний природний парк; Дністровський регіональний ландшафтний парк. Серед природно-заповідних об'єктів Львівщини, до Смарагдових об'єктів України відносяться природний заповідник Розточчя та національний природний парк «Сколівські Бескиди» [11].

В Закарпатській області, з 2016 р., Карпатський біосферний заповідник є одним з об'єктів Смарагдової мережі, з 2013 р. національний природний парк «Синевир» став одним із об'єктів Смарагдової Мережі Європи (особливо цінні природні комплекси і об'єкти, Червонокнижні, рідкісні і зникаючі види біорізноманіття, зникаючі типи природних середовищ Європи, що потребують впровадження спеціальних заходів їх збереження та охорони). В 2012 р., національний природний парк «Зачарований край» став кандидатом на включення до Смарагдової мережі [16].

У той же час цілком очевидними є суттєва трансформація туристичного процесу, в контексті рекреаційного природокористування, зокрема його геопросторової організації, яка є важливим напрямком географічних досліджень, перерозподілу туристичних потоків та конфігурації туристичних територій, спричинені COVID-19.

Відповідно до запропонованої моделі, анізотропність туристичного геопростору виражається у нерівномірності туристичних рухів, розташуванні DESTINACIЙ, наслідком чого є сферичність геопросторової організації туристичних територій. Мірами туристичного процесу у географічному просторі виступають віддаль між туристичними DESTINACIЯМИ, час та кошти на подолання відстані в межах туристичної території.

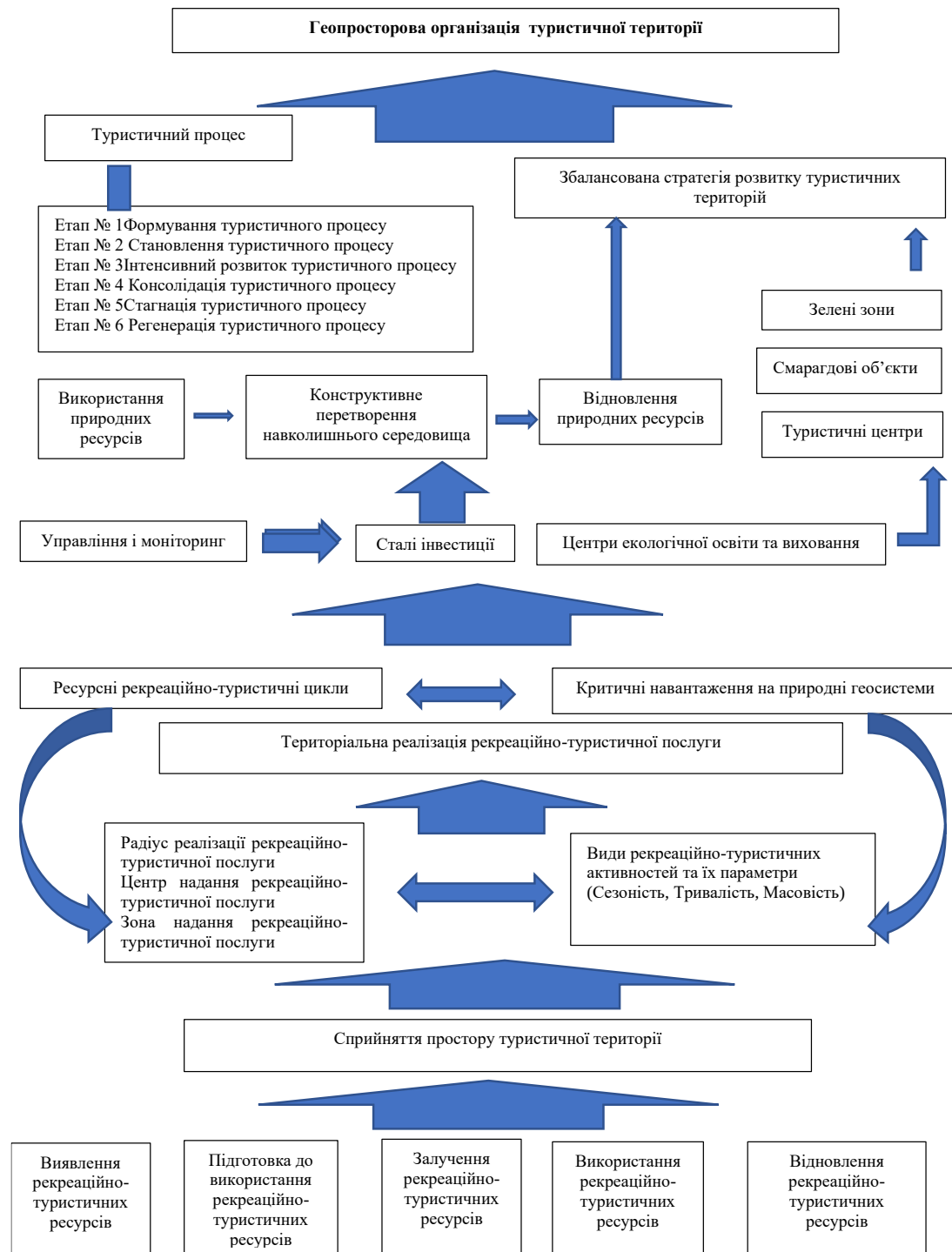

Рис. 2. Формування геопросторової організації туристичних територій в контексті рекреаційного природокористування

Висновки: Теоретичними основами в дослідженні виступили: при формуванні просторової організації туристичних територій, враховуючи механізм розвитку рекреаційно-туристичного природокористування – концепція периферії В. Крісталлера, концепція туристичної урбанізації, концепція території туристичної активності, концепція територіальної туристичної активності (розподіл туристичних потоків), концепція туристичної урбанізації (туристичних рух), концепція периферії (мотивація обрання туристичних локацій), концепція перцепції простору (візуалізація туристичних дестинацій, сприйняття туристичної території). На основі мотиваційної складової, виділено передумови для формування геопросторової організації туристичної території, враховуючи функціональне призначення. Згідно запропонованої моделі «Геопросторової

організації туристичних територій в контексті рекреаційного природокористування», анізотропність туристичного геопростору виражається у нерівномірності туристичних рухів, DESTINATION, наслідком чого є сферичність геопросторової організації туристичних територій. Віддзеркаленням туристичного процесу у географічному просторі виступають не лише віддалі між туристичними DESTINATION, але й час та кошти на подолання відстані.

Список використаних джерел

- Бейдик О.О., Новосад Н.О. Унікальна Україна : географія та ресурси туризму : навч. посіб. — К. : Альтерпрес, 2013.
- Дудник І. М. Особливості геопросторової організації послуг роздрібною торгівлі в сільській місцевості [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/geoco/article/view/9517>
- Любіцева О.О., Мальська М.П., Зінко Ю.В. Концептуальні засади географії рекреації і туризму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbimik/vipusk11/v111.pdf>
- Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Навчальний посібник. 2-е вид., перероб та доп.-К.: Альтерпрес, 2003.-436с.
- Любіцева О.О., Кочеткова І.В. Теоретичні та прикладні питання рекреаційно-туристичного природокористування в столичному місті [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/lubiceva4.htm
- Мальська М. П., Антоноук Н. В., Ганич Н. П. Міжнародний туризм та послуги: Підручник. — К.: Знання, 2008. — 661 с.
- Мальська М. П. Формування і розвиток просторових систем послуг (теорія та практика реалізації): автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05 [Електронний ресурс] /; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. — Л., 2011. — 40 с.: рис. — укр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lgtinfo.com.ua/images/stories/disertation/mal1.pdf>
- Пушкар Б.Т., Пушкар З.М. Територіальна організація рекреаційного господарства регіону. — Тернопіль: «Вектор» 2014. — 196с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/2589/1/територіальна_організація_верстка.pdf
- Радченко Е. Є. Теоретичні основи формування та розвитку туристичного потенціалу регіону [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf.
- Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області в 2018 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.if.gov.ua/files/uploads/%D0%A0%D0%95%D0%93%D0%86%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90_%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%AC_2018.pdf.
- Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області в 2019 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1DK8sRIPP08u3P6b3h_N879NaFEae5EcT/view
- Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища у 2019 році Чернівецька область [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/news/35990.html>.
- Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навч. посібник. — Львів: Знання, 2006. — 168 с.
- Стафійчук В. І. Рекреація: навчальний посібник. — Херсон: ОЛДІ ПЛЮС, 2017. — 428 с.
- Телюра Н.А. Теоретичні аспекти рекреаційного природокористування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34934/19-Teljura.pdf?sequence=1>.
- Щорічні національні доповіді про стан довкілля Закарпаття та екологічні паспорти Закарпатської області [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=308.
- Beydik A., Topalova O. (2018) Theoretical and practical aspects of recreation and tourism environmental management. *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka GEOGRAFIYA* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography], 1 (70), 15-21 (in Ukrainian, abstr. in English). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://visnyk-geo.knu.ua/wp-content/uploads/2018/09/70-3.pdf>.

References

- Bejdyk O.O., Novosad N.O. Unikal'na Ukrainina : geografiya ta resursy turyzmu : navch. posib. — K. : Al'terpres, 2013.
- Dudnyk I. M. Osoblyvosti geoprostorovoyi organizatsiyi poslug rozdrubnoyi torhivli v sil's'kij miscevoosti [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://periodicals.karazin.ua/geoco/article/view/9517>
- Lyubiceva O.O., Mal's'ka M.P., Zin'ko Yu.V. Konceptual'ni zasady geografiyi rekreaciyi i turyzmu [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbimik/vipusk11/v111.pdf>
- Lyubiceva O.O. Ry'nok tury'st'y'chny'x poslug. Navchal'ny'j posibny'k. 2-e vy'd., pererob ta dop.-K.: Al'terpres, 2003.-436s.
- Lyubiceva O.O., Kochetkova I.V. Teorety'chni ta pry'kladni py'tannya rekreacijno-tury'st'y'chnogo pry'rodokory'stuvannya v stoly'chnomu misti [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: https://tourlib.net/statti_ukr/lubiceva4.htm
- Mal's'ka M. P., Antonyuk N. V., Gany'ch N. P. Mizhnarodny'j turyzm ta poslugy: Pidruchny'k. — K.: Znannya, 2008. — 661 s.
- Mal's'ka M. P. Formuvannya i rozvy'tok prostorovy'x sy'stem poslug (teoriya ta prakty'ka realizaciyi): avtoref. dy's. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.05 [Elektronnyj resurs] /; NAN Ukrainyiny', In-t region. doslidzh. — L., 2011. — 40 s.: ry's. — ukp. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.lgtinfo.com.ua/images/stories/disertation/mal1.pdf>
- Pushkar B.T., Pushkar Z.M. Tery'torial'na organizaciya rekreacijnogo gospodarstva regionu. — Ternopil': «Vektor» 2014. — 196s. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/2589/1/tery'torial'na_organizaciya_verстка.pdf
- Radchenko E. Ye. Teorety'chni osnovy' formuvannya ta rozvy'tku tury'st'y'chnogo potencialu regionu [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf.
- Regional'na dopovid' pro stan navkoly'shn'ogo pry'rodnogo seredovy'shha v Ivano-Frankivs'kij oblasti v 2018 roci [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://www.if.gov.ua/files/uploads/%D0%A0%D0%95%D0%93%D0%86%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90_%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%AC_2018.pdf.
- Regional'na dopovid' pro stan navkoly'shn'ogo pry'rodnogo seredovy'shha u L'vivs'kij oblasti v 2019 roci [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: https://drive.google.com/file/d/1DK8sRIPP08u3P6b3h_N879NaFEae5EcT/view
- Regional'ni dopovidi pro stan navkoly'shn'ogo pry'rodnogo seredovy'shha u 2019 roci Chernivec'ka oblast [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://mepr.gov.ua/news/35990.html>.
- Petrany's'ky'j V.L., Ruty'ns'ky'j M.J. Tury'st'y'chne krayeznavstvo. Navch. posibny'k. — L'viv: Znannya, 2006. — 168 s.
- Stafijchuk V. I. Rekrealogiya: navchal'ny'j posibny'k. — Xerson: OLDI PLYUS, 2017. — 428 s.
- Telyura N.A. Teorety'chni aspekty' rekreacijnogo pry'rodokory'stuvannya [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34934/19-Teljura.pdf?sequence=1>.
- Shhorichni nacional'ni dopovidi pro stan dovkillja Zakarpattya ta ekologichni pasporty Zakarpats'koyi oblasti [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: https://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=308.
- Beydik A., Topalova O. (2018) Theoretical and practical aspects of recreation and tourism environmental management. *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka GEOGRAFIYA* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography], 1 (70), 15-21 (in Ukrainian, abstr. in English). [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://visnyk-geo.knu.ua/wp-content/uploads/2018/09/70-3.pdf>.

Надійшла до редколегії 23.03.2021

Кіжун Алла Григорівна,
кандидат географічних наук, доцент

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця, Україна,
e-mail: vdpugeo2014@gmail.com

ПОДІЛЬСЬКЕ ПРИДНІСТЕР'Я, ЯК МОДЕЛЬНИЙ РЕГІОН ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Мета дослідження – обґрунтувати можливості розвитку екстремального туризму у межах Подільського Придністер'я враховуючи сучасні соціально-економічні умови та стан природних умов і ресурсів регіону.

Методика дослідження. Аналіз та узагальнення наявних літературно-картографічних джерел та матеріалів власних польових ландшафтознавчих і туризмознавчих досліджень з використанням принципів історизму та природно-антропогенного сумісництва. Обробка, збереження та візуалізація аналітичної інформації проведена геоінформаційними методами за допомогою програмного забезпечення Delta (версія 5).

Результати. Показано, що розвитку екстремального туризму у межах Подільського Придністер'я сприяє "низькогірний" ландшафт у структурі якого глибокі (до 200-220 м) каньйоноподібні долини Дністра та його лівих приток, майже "гірський характер" річок з наявними водоспадами і численними порогами, своєрідні кліматичні умови і рослинний покрив. Особливе значення для розвитку екстремального туризму тут має рельєф та його форми: абсолютні висоти поверхні знижуються з півночі на південь від 340 до 100 м., а глибина врізу каньйоноподібних долин річок від 60 до 220 м., наявність крутих (до 40°) схилів та урвищ висотою до 20 м. Природа і ландшафт Подільського Придністер'я повсюдно доповнюється численними історико-архітектурними пам'ятками, а також відображається у численних та оригінальних традиціях і звичаях місцевого населення. Усе разом дає можливість у межах Подільського Придністер'я значно активніше розвивати туристично-рекреаційну сферу, а у її структурі екстремальний туризм.

Наукова новизна. Полягає у комплексній характеристиці природних і соціально-економічних умов Подільського Придністер'я придатних для розвитку різних видів екстремального туризму, обґрунтованні можливості їх розбудови, визначені пріоритетних видів екстремального туризму у сучасних умовах та у майбутньому. Виявлено, що у межах Поділля придатним для розвитку різних видів екстремального туризму, зокрема й тренування дітей середнього і старшого шкільного віку, своєрідного «екстремального» відпочинку літніх людей, є Подільські й Мурафські Товтри, подільська ділянка «Великого каньйону Дністра», Кременецькі гори й Подільське горбогір'я, порожнисті ділянки річища Південного Бугу та його приток. Їх освоєння з метою розбудови екстремальних видів туризму потребує подальших детальних рекреаційно-туристичних досліджень.

Практична значимість. Обґрунтовано можливості розвитку таких видів екстремального туризму як польоти на повітряних кулях, дельта- і парапланеризм, парашутний спорт, кінний, велосипедний та пішохідний туризм, у майбутньому-рафтингу, каякінгу і джайлоотуризму, а також мисливського туризму та водних видів екстремального туризму. Показано, що на початку ХХІ ст. у межах Подільського Придністер'я активно розвивається повітроплавання, започатковане наприкінці ХХ ст. у м. Кам'янець – Подільський. Подібні природні й соціальні умови до цього осередку повітроплавання мають території в районі міст Заліщиків Хотина, Новодністровська, а також сіл приурочених до долини Дністра (Окопи, Біла, Буша) та його приток (Нирків, Завалля, Залуччя, Стіна). Решта зазначених видів екстремального туризму хоча й розвивається у межах Подільського Придністер'я, однак ще повільними темпами. До видів обмеженого розвитку віднесено такі види екстремального туризму як джайлоотуризм, мотогонки безлюдною місцевістю та екстремальні гонки. Разом це дасть можливість не лише раціональніше використовувати державні кошти і кошти місцевих громад, які уже виділяють для розвитку окремих видів екстремального туризму, але й упорядкувати їх стихійний прояв та убезпечити випадки травматизму.

Ключові слова: Поділля, Подільське Придністер'я, туристично-рекреаційна сфера, екстремальний туризм, види туризму, природні умови, розвиток, перспективи.

Кижун Алла Григорьевна,
кандидат географических наук, доцент

Винницкий торгово-экономический институт КНТЕУ, г. Винница, Украина,
e-mail: vdpugeo2014@gmail.com

ПОДОЛЬСКОЕ ПРИДНЕСТРОВЬЕ, КАК МОДЕЛЬНЫЙ РЕГИОН ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМА

Цель исследования – обосновать возможности развития экстремального туризма в рамках Подольского Приднестровья, учитывая современные социально-экономические условия и состояние природных условий и ресурсов региона.

Методика исследования. Анализ и обобщение имеющихся литературно-картографических источников и материалов собственных полевых ландшафтоведческих и туризмоведаческих исследований с

использованием принципов историзма и природно-антропогенного совместительства. Обработка, хранение и визуализация аналитической информации проведены геоинформационными методами с помощью программного обеспечения Delta (версия 5).

Результаты. Показано, что развитию экстремального туризма в пределах Подольского Приднестровья способствует "низкогорный" ландшафт, в структуре которого глубокие (до 200-220 м) каньоноподобные долины Днестра и его левых притоков, почти "горный характер" рек с имеющимися водопадами и многочисленными порогами, своеобразные климатические условия и растительный покров. Особое значение для развития экстремального туризма здесь имеет рельеф и его формы: абсолютные высоты поверхности снижаются с севера на юг от 340 до 100 м., а глубина вреза каньоноподобных долин рек от 60 до 220 м., наличие крутых (до 400) склонов и обрывов высотой до 20 м. Природа и ландшафт Подольского Приднестровья повсеместно дополняется многочисленными историко-архитектурными памятниками, а также отображается в многочисленных и оригинальных традициях и обычаях местного населения. Все вместе дает возможность в пределах Подольского Приднестровья значительно активнее развивать туристско-рекреационную сферу, а в ее структуре экстремальный туризм.

Научная новизна содержится в комплексной характеристике природных и социально-экономических условий Подольского Приднестровья пригодных для развития различных видов экстремального туризма, обосновании возможности их развития, определения приоритетных видов экстремального туризма в современных условиях и в будущем. Выявлено, что в пределах Подолья пригодным для развития различных видов экстремального туризма, в том числе и тренировки детей среднего и старшего школьного возраста, своеобразного «экстремального» отдыха пожилых людей, являются Подольские и Мурафские Толтры, подольский участок «Большого каньона Днестра», Кременецкие горы и Подольское горбогорье, полые участки русла Южного Буга и его притоков. Их освоение в целях развития экстремальных видов туризма требует дальнейших детальных рекреационно-туристических исследований.

Практическая значимость. Обоснованы возможности развития таких видов экстремального туризма как полеты на воздушных шарах, дельта- и парапланизм, парашютный спорт, конный, велосипедный и пешеходный туризм, у будущем – рафтинга, каякинга и джайлоотуризма, а также охотничьего туризма и водных видов экстремального туризма. Показано, что в начале XXI века. в пределах Подольского Приднестровья активно развивается воздухоплавание, основанное в конце XX в. в г. Каменец-Подольский. Подобные природные и социальные условия к этому центру воздухоплавания имеют территории в районе городов Залещиков Хотина, Новоднестровска, а также сел приуроченных к долине Днестра (Окопы, Белая, Буша) и его притоков (Нырков, Завалье, Залучье, Стена). Остальные из указанных видов экстремального туризма хотя и развивается в рамках Подольского Приднестровья, однако еще медленными темпами. К видам ограниченного развития отнесены такие виды экстремального туризма как джайлоотуризм, мотогонки безлюдной местностью и экстремальные гонки. Вместе это даст возможность не только более рационально использовать государственные средства и средства местных общин, которые уже выделяют для развития отдельных видов экстремального туризма, но и упорядочить их стихийное проявление и обезопасить случаи травматизма.

Ключевые слова: Подолье, Подольское Приднестровье, туристическо-рекреационная сфера, экстремальный туризм, виды туризма, природные условия, развитие, перспективы.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.18-25>

Kizyun Alla Hryhorivna,
кандидат географічних наук, доцент

Vinnitsia Trade and Economic Institute KNTUEU, Vinnitsia, Ukraine, e-mail:
vdpugeo2014@gmail.com

TRANSNISTRIA OF PODILLIA AS A MODEL REGION FOR THE EXTREME TOURISM DEVELOPMENT

The purpose of the study – substantiate the possibilities for the development of extreme tourism within the Transnistria of Podillia, taking into account modern socio-economic conditions and the state of natural conditions and resources of the region.

Research methodology. Analysis and generalization of available literary and cartographic sources and materials of own field landscape and tourism research using the principles of historicism and natural-anthropogenic combination. Processing, storage and visualization of analytical information by geoinformation methods using Delta software (version 5).

Results. It is shown that the development of extreme tourism within the Transnistria of Podillia is facilitated by the «low-mountain» landscape in the structure of which there are deep (up to 200-220 m) canyon-like valleys of the Dniester and its left tributaries, almost «mountainous character» of rivers with waterfalls and numerous rapids, unique climatic conditions and vegetation. The relief and its forms are of particular importance for the development of extreme tourism here: the absolute heights of the surface decrease from north to south from 340 to 100 m, and the depth of incision of canyon-like river valleys from 60 to 220 m. The presence of steep (up to 400) slopes and cliffs up to 20 m high. The nature and landscape of Transnistria of Podillia is everywhere supplemented

by numerous historical and architectural monuments, and is also reflected in the numerous and original traditions and customs of the local population. All together, it makes it possible to develop the tourism and recreational sphere, and extreme tourism in its structure, much more actively within the Transnistria of Podillia.

Scientific novelty. Its essence is in a complex description of natural and socio-economic conditions of Transnistria of Podillia suitable for the development of various types of extreme tourism, substantiation of their development, identification of priority types of extreme tourism in modern conditions and in the future. various types of extreme tourism, including training for children of middle and senior school age. The Tovtry of Podillia and Murafa are kind of «extreme» rest for elderly, especially a section of the Grand Canyon of the Dniester, the Kremenets and Podillia Mountains, the hollow sections of the channel of the Southern Bug and its tributaries. Their development in order to develop extreme types of tourism requires further detailed recreational and tourist research.

Practical significance. The development of such types of extreme tourism as hot air ballooning, delta and paragliding tourism, parachuting, equestrian sports, Bicycle and hiking tourism, rafting tourism in the future, kayaking and jailoo tourism, hunting tourism and water tourism is justified. Territories in the area of the towns of Zalizchyyky, Khotyn, Novodnistrovsk towns, as well as villages confined to the Dniester valley (Okopy, Bila, Busha) and its tributaries (Nyrkiv, Zavallia, Zaluchia, Stina) have similar natural and social conditions to this center of aeronautics. The rest of these types of extreme tourism, although developing within the Transnistria of Podillia, but still at a slow pace. Types of limited development include such types of extreme tourism as jail tourism, motorcycle racing in deserted terrain and extreme racing. It is noted that gradually extreme tourism can become a leader in the development of tourism and recreation not only in Transnistria of Podillia but also Podillia in general. This will allow not only to use more rationally public funds and funds of local communities, which are already allocated for the development of certain types of extreme tourism, jailoo tourism, motorcycle racing and extreme racing are classified as limited development but also to streamline their spontaneous manifestation and prevent injuries.

Key words: Podillia, Transnistria of Podillia, tourist and recreational sphere, extreme tourism, types of tourism, natural conditions, development, prospects.

Постановка наукової проблеми. У розбудові сучасної туристично-рекреаційної сфери рівнинної частини України – явна перевага на боці традиційних видів туризму, інколи дещо оновлених, однак без суттєвої зміни структури та функцій. Разом з ними, в окремих регіонах стихійно, але активно розвивається екстремальний туризм, явно не традиційний для цієї частини України. Поступово він охоплює різні вікові категорії людей. Як приклад – Поділля, з його оригінальною, часто унікальною природою і ландшафтними комплексами, своєрідною історією, тривалим господарським освоєнням природних ресурсів та різноманітним повсякденним життям. У межах Поділля придатними для розвитку різних видів екстремального туризму, зокрема й тренування дітей середнього і старшого шкільного віку, своєрідного "екстремального" відпочинку літніх людей, є Подільські й Мурафські Товтри, каньйоноподібні долини річок Подільського Придністер'я, відповідна ділянка "Великого каньйону Дністра", Кременецькі гори, порожисті ділянки річища Південного Бугу та інші території. Їх освоєння з метою розбудови екстремальних видів туризму лише розпочалося і потребує детальних конструктивно-географічних, ландшафтознавчих та рекреаційно – туристичних досліджень. Це дасть можливість не лише раціональніше використовувати державні кошти і кошти місцевих громад, які уже виділяють для розвитку окремих видів екстремального туризму, але й упорядкувати їх стихійний прояв та унеможливити випадки травматизму.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженням розвитку екстремального туризму, особливо у межах рівнинної частини України, не приділено належної уваги, зокрема й географами. У наявних публікаціях лише частково розглянуто природничі й суспільні аспекти його формування, а також наведена характеристика окремих видів екстремального туризму [1,2,9,11]. Більше уваги цій проблемі приділяють біологи і медики, переважно зарубіжні [12,14].

Дослідження регіональних можливостей розвитку екстремального туризму у межах рівнинної частини України, зокрема Поділля, розпочалися з початку ХХІ ст. Спочатку непланомірні вишукування були зумовлені місцевими потребами населення та стихійним розвитком окремих, популярних в тих чи інших районах Поділля, видів екстремального туризму [2,7,8,13]. Однак, починаючи з другого десятиріччя ХХІ ст. дослідженню розвитку екстремального туризму у межах Поділля приділяється більше уваги. Вони присвячені специфіці природних умов і ресурсів та господарській діяльності людей, що дають можливість розвивати у межах Поділля, або окремих його районах, ті чи інші види екстремального туризму [7,8]. У цих дослідженнях Подільське Придністер'я розглянуто лише частково [2,7], хоча природні й суспільні умови для розвитку тут екстремального туризму, достатні.

Мета – розглянути своєрідність природних умов Подільського Придністер'я та обґрунтувати їх придатність для розбудови екстремального туризму, особливо його окремих видів, що з початку ХХІ ст. розвиваються стихійно.

Результати дослідження. На фоні рівнинних ландшафтів України, Подільське Придністер'я виокремлюється притаманними лише для нього ознаками. Північна межа Подільського Придністер'я співпадає з лінією розвитку каньйоноподібних долин лівих приток Дністра, на схилах яких виходять на поверхню породи палеозою. Південна межа – річище Дністра. Загалом – це нижні та середні частини басейнів лівобережних приток Дністра, де абсолютні висоти поверхні знижуються з півночі на південь від 340-300 м до 150-100 м і, відповідно, глибина врізу річкових долин зростає від 60-80 м до 180-220 м [3,6]. У результаті інтенсивного ерозійного розчленування Подільське Придністер'я втратило ознаки плато. Його характерна особливість – велика щільність меридіональної системи річок. У межах Могилівського Придністер'я протяжністю 52 км наявні 10 долин річок глибиною 160-200 м. Межиріччя являють собою меридіонально витягнуті останці, часто гребнеподібної форми з крутими 20-35-40⁰ схилами або урвищами висотою 5-17 м. Щільність яружно-балкової мережі тут сягає 1-1,25 км/км² [6,13]. Спостерігається й чітко виражена ступінчастість зумовлена серією (до 7) терас долини Дністра.

Просторове розташування й своєрідна пластика поверхні Подільського Придністер'я зумовили суттєві відмінності у кліматичних особливостях території. Долина Дністра, її схили південних експозицій характеризуються підвищеними температурами зими і літа, раннім початком весни та тривалим літом із значно більшими сумами активних температур. Особливо значне різноманіття мікрокліматичних умов. У долині Дністра зима на 20-25 днів коротша у порівнянні із зимою на межиріччях, відповідно й опадів випадає на 25-35 мм менше, а атмосферних засух буває у два рази більше. Однак, річки влітку не пересихають що зумовлено значним відсотком підземного живлення і частими дощами у жаркий період. У ґрунтовому покриві переважають сірі та ясно – сірі ґрунти (до 60 %), зустрічаються опідзолені чорноземи, а на нижніх терасах Дністра – середньогумусовані потужні чорноземи. Природна рослинність у межах Подільського Придністер'я збереглася мало (15 % території) хоча у доагрокультурний період займала 75 % площі [6]. Ліси виключно дубово – грабові із домішками липи, ясеня, береста, клена.

Зазначенні особливості природи Подільського Придністер'я дали можливість окремим науковцям [3] визначити ландшафт його території як низькогірний з такими характерними типами місцевостей: вододільний рівнинно-хвилястий з сірими лісовими слабо еродованими ґрунтами; рівнинно-хвилястий високих і рівних низьких молодих терас Дністра та його приток з опідзоленими і потужними чорноземами; прирічковий яружно-балковий з сильно еродованими сірими лісовими ґрунтами, скельними виходами і зсувами.

Враховуючи наявні особливості природи і ландшафтів – Подільське Придністер'я придатне для активної розбудови екстремального туризму, а у його структурі таких видів:

- *повітроплавання* з виокремленням *польотів на повітряних кулях, дельтапланеризму та парашутизму*, а у майбутньому й парашутного спорту. У зв'язку з тим, що на Подільському Придністер'ї багато територій з унікальною структурою природних ландшафтів (натуральних, натурально - антропогенних і антропогенних), польоти на повітряних кулях один із найперспективніших тут видів екстремального туризму. На Подільському Придністер'ї цей вид екстремального туризму започаткований ще наприкінці ХХ ст., однак поки що розвивається не активно. Відповідних фахівців і бажаючих подорожувати на повітряних кулях вистачає. Проблема у недостатньому грошовому й технічному забезпеченні та слабкій зацікавленості, інколи й нерозумінні місцевих громад, а також майже повній відсутності реклами (короткі повідомлення у ЗМІ, буклети, світлини тощо).

Повітряні кулі (теплові аеростати) піднімаються на висоту до 1000 м. Дальність повітроплавання залежить від сили вітру і здебільшого не перевищує 20-30 км. Ці параметри, а також наявність унікального ландшафту м. Кам'янець-Подільський, каньйону річки Смотрич, сприяли зародженню й розвитку першого у межах Подільського Придністер'я осередку повітроплавання. Кам'янець - Подільський центр повітроплавання "Тричлав" створено активістами подільського та загальноукраїнського балунярства у 2005 році. Подібні до Кам'янець-Подільського осередку, природні й соціальні умови для розвитку повітроплавання у межах Подільського Придністер'я мають території у районі м. Заліщики Тернопільської області з прилеглою до них унікальною у природному відношенні ділянкою каньйону долини Дністра; м. Хотина Чернівецької області з оригінальним фортечним комплексом і долинно-аквальною

ландшафтом Дністра; район перетину Подільськими Товтрами долини Дністра з унікальним низькогірним ландшафтом дністерського каньйону; м. Новодністровськ з наявними в околицях оригінальними гідротехнічними комплексами і ландшафтами долини Дністра. У майбутньому для активного розвитку повітроплавання та його окремих підвидів можна використовувати території в околицях містечок Мельниця - Подільська Тернопільської, Стара Ушиця-Хмельницької, Ямпіль-Вінницької областей, а також низки сіл приурочених до долини Дністра (Окопи Тернопільської, Біла Хмельницької, Буша Вінницької областей) та каньйоподібних ділянок його приток (с. Нирків в басейні р. Джурин Тернопільської області; с. Завалля, Гуменці та Залуччя на р. Смотрич у Хмельницькій області, м. Муровані Курилівці на р. Жван та с. Стіна на р. Русава у Вінницькій області) та інші. Досвід розвитку повітроплавання у сільських місцевостях уже є. З ініціативи голови Могилів - Подільської районної ради В.В. Сіранта (географа за фахом) з 1992 року в околицях придністерського села Нагоряни зазначеного району щорічно, на початку травня, відбуваються фестивалі (з 2017 року міжнародні) повітроплавання. Тут польоти на повітряних кулях над оригінальною у природньому відношенні меандрою каньйону Дністра при впадінні в нього річки Лядова, Лядовським скельним монастирем, залишають незабутні враження у людей різних вікових категорій.

У межах Подільського Придністер'я є прекрасні умови для розвитку таких неординарних, навіть у структурі екстремального туризму видів, як дельтапланеризм і парапланеризм. Вони лише зароджуються і поки що просторово зосереджені у зазначених місцях розвитку подорожей на повітряних кулях. Однак, природні умови Подільського Придністер'я суттєво сприяють значно ширшому використанню цих територій для дельтапланеризму і парапланеризму. Для них тут також придатні круті (45-60⁰) степові або без рослинності "стінки" та прямовисні скелі долини Дністра і численні каньйоподібні ділянки долин його лівих приток, особливо Золотої Липи, Стрипи, Серету, Збруча, Смотрича, Ушиці, Лядови, Мурафи та ін.

Парашутні види екстремального туризму – класичний парашутизм, групова й купольна акробатики, фристайл, поки що не отримали належного розвитку, хоча початкова база їх розбудови є. Це занедбані на Подільському Придністер'ї військові (м. Чортків, Тернопільської обл.) та цивільні (Камянець – Подільський) аеродроми, а також місцеві аеродроми в окремих райцентрах (Підгайці, Борщів, Дунаєвці, Ямпіль тощо) і тимчасові ґрунтові смуги для літаків сільськогосподарської авіації, які ще можна відновити. При більшості з них збереглися й господарські споруди та ангари;

- **кінний туризм** – один із популярних видів екстремального туризму. Ним займаються незалежно від вікової категорії та роду занять. За кордоном популярними є кінні тури, які включають заздалегідь прокладений тривалий маршрут з подоланням перешкод горами, лісами, через бурхливі річки тощо. Часто пропонують тури багатоденної верхової їзди складною місцевістю, де не можна проїхати на жодному транспортному засобі, навіть гірському велосипеді. В Україні теж є досвід розвитку кінного туризму, його необхідно активно підтримувати й обґрунтовано розвивати у відповідності до можливостей кожного регіону. У межах Подільського Придністер'я природні умови і суспільні чинники сприяють активному розвитку кінного туризму. Є й відповідний досвід. Ще наприкінці ХІХ ст. одним з найкращих на Подільському Придністер'ї був кінний завод Садовських у с. Балин теперішнього Дунаєвського району Хмельницької області. Його засновано у 1845 р. власниками Балина – Садовськими. Тут розводили коней арабської та англійсько-арабської порід, які починаючи з 1870-х років брали участь у змаганнях різного рівня, зокрема й міжнародних. У сільському музеї навіть зберігався приз виграний місцевим жокеєм Павлом Решетніковим у Парижі. У радянські роки завод був перепрофільований на держплемстанцію, де окрім коней вирощували також биків і корів. На початку ХХІ ст. підприємство занепало. Хоча кількість коней у межах Подільського Придністер'я значно зменшилась, однак основа для активного розвитку кінного туризму є. Окрім колишніх кінних заводів, майже у кожному селі Подільського Придністер'я є занедбані або частково функціонуючі тваринницькі ферми. У кожному адміністративному районі можна відібрати 1-2 таких ферми і перетворити їх на продуктивні ранчо, де не лише розводити різні породи коней, але й розвивати кінний туризм. Перші успішні спроби уже зроблено. У с. Кузьминці Вінницької обл. родина Бориса Підкругляка влаштовує одно-, дво- і п'ятиденні екскурсії на конях. Розроблено цікаві маршрути різної складності популярність яких постійно зростає;

- **трекінг(піший похід)**. Популярність відпочинку у русі або подорожі поступово зростає у всіх вікових категоріях людей, особливо 60+. Пішохідний туризм надає можливість побачити

унікальність природи і ландшафту Подільського Придністер'я із "середини" та ознайомитись із оригінальним побутом місцевого населення самотійно і безпосередньо. Головне – правильно врахувати вік туристів та кількість днів, які вони готові провести у русі. Вся територія Подільського Придністер'я є сприятливою для трекінгу. Майже кожен "куточок" цього регіону, басейни численних приток, окремі села і містечка є по-своєму цікавими та колоритними як у плані забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами, так і в плані місцевої самотності населення.

Для активного розвитку пішохідного туризму у межах Подільського Придністер'я сприятливими є наявність тут численних й оригінальних урочищ "стінки" (рис.1). Це круті (45° - 75°), високі (до 100-120 м), складені різними породами схили долини Дністра та його приток, часто з лісовою та чагарниковою або лучно-степовою різнотравною рослинністю. Інколи на значних площах крутих схилів стінок рослинність відсутня і на поверхню виходять вапняки, пісковики, доломіти, аргіліти, леси і піски. Різноманіття порід урочищ "стінка" дає можливість проектувати пішохідні маршрути із різним субстратом та ступенем задернованості, а своєрідна рослинність "стінок" Подільського Придністер'я – формувати закриті лісові або відкриті степові та чагарникові з гарними краєвидами, зони відпочинку. Класифікація стінок "Подільського Придністер'я", та їх детальний аналіз здійснено науковцями [5,13]. Результати цих вишукувань дають можливість комплексно використовувати природні особливості урочищ "стінки" Подільського Придністер'я у розбудові тут екстремального пішохідного туризму.

- **велосипедний туризм (маунтбайкінг).** Якщо врахувати, що цей вид екстремального туризму передбачає спуск з гори на велосипеді, подолання перешкод через каміння, швидкісний проїзд через небезпечні ділянки, швидку їзду трасою з численними дорожніми серпантинами, подолання місцевостей з багатьма гірками і підйомами, трамплінами та іншими перешкодами, то Подільське Придністер'я, у межах рівнинної частини території України, є одним із найкращих регіонів для його активного розвитку. Однак, з початку ХХІ ст. велосипедний туризм у межах Подільського Придністер'я не набув можливої популярності. Упродовж 2010-2020 років на найбільш придатній для маунтбайкінгу трасі Монастирське – Бучач – Чортків – Борщів – Кам'янець-Подільський – Муровані-Курилівці – Могилів-Подільський, на окремих ділянках, переважно у Тернопільській області, кількість вело туристів уже збільшилась у 1,7 – 2,1 рази. Є випадки проведення міжрайонних велотурів або стихійних місцевих змагань. Для активнішого розвитку на Подільському Придністер'ї пішохідного й велосипедного туризму їх доцільніше об'єднати, а у майбутньому поступово доповнювати маршрутами на скутерах, квадроциклах та інших подібних типах сучасного туристичного транспорту. Піший і велосипедний види екстремального туризму придатні для людей будь-якого віку, включно й старшого та похилого. Приклад у цьому - розвинуті країни Західної Європи, США, Канада, Японія, Південна Корея та Китай.

Соціально-економічна база для початкового розвитку у межах Подільського Придністер'я трекінгу і маунтбайкінгу є. Крім численних тут будинків відпочинку, санаторіїв, кемпінгів, баз відпочинку, уже розбудованих місцевих хостелів та готелів, під бази перебування пішохідних і велотуристів можна обладнати численні зараз на Подільському Придністер'ї нефункціонуючі, однак здебільшого у гарному стані, будівлі шкіл, будинків культури, різних адміністративних та господарських споруд тощо. Разом з оригінальною місцевою кухнею, традиціями, звичаями, архітектурою та доброзичливістю і культурою населення, пішохідний та велосипедний види екстремального туризму мають гарні перспективи для подальшого активного розвитку. Крім цього, у країнах Західної Європи зараз великим попитом користуються комбіновані тури, коли упродовж проведення одного маршруту поєднуються трекінг, маунтбайкінг, кінний туризм, інколи й рафтинг. Для таких комплексних маршрутів у межах Подільського Придністер'я теж є всі необхідні природні й соціально-економічні умови;

- **рафтинг** – поки що непопулярний, однак у майбутньому можливий. Повздовжені профілі та енергетика лівобережних приток Дністра у 1,5 -2, а на окремих ділянках і у більше разів, перевищують аналогічні показники річок Передкарпаття. Річища звивисті, з численими перекатами, а в пониззі порогами і невисокими водоспадами (Джуринський, Малієвецький). Їх похил від 1,3 до 1,7 м/км, швидкість течії від 0,5 до 4 м/сек., пересічні глибини від 0,6 до 3-4 м., замерзають лише у суворі зими, на перекатах перемерзають. Річища лівобережних приток часто ускладнені численими греблями, дамбами або зайняті ставками і водосховищами. Лише в річищі Золотої Липи є 24 греблі (з яких 10 – греблі ГЕС) і більшість з них зараз занедбані.

Весною та осінню, особливо під час затяжних дощів, злив, танення снігу, річки Подільського Придністер'я повноводні й повністю придатні для тренувань з рафтингу. На перспективу тут доцільно розробляти й рафтинг – тури різної, від 1-2 розслабленої до 6-ої, категорії складності, а також поступово запроваджувати *кайкінг*, зокрема слалом та сплав.

Серед інших видів екстремального туризму у межах Подільського Придністер'я найбільш розвинутим і популярним є **спелеотуризм**. Спелеології і спелеотуризму цього регіону присвячені численні публікації, узагальнення яких зроблено в окремих монографічних виданнях [6,10,13]. Однак особливості розбудови спелеотуризму, як екстремального виду туризму, потребують детальніших досліджень у майбутньому. Крім спелеотуризму, наявність в середніх і нижніх частинах каньйоноподібних долин річок Подільського Придністер'я численних урочищ та прямовисних стінок кар'єрів, дає можливість активніше розвивати тут **скелелазіння**, проводити тренування з дитячого та юнацького альпінізму. Поступово відроджується такий складний і багатокомпонентний вид екстремального туризму, як **орієнтування на місцевості**. Є можливості для обґрунтування та подальшого розвитку **мисливського туризму, джайлоотуризму (виживання у "дикій" природі), ралі на джипах або мотогонок безлюдною місцевістю** (обмежено) та, частково, **екстремальних гонок (Х-гонки)**, останні з яких можна організовувати на значних за площами (до 300-400 і більше га), але занедбаних численних кар'єрах з видобутку вапняків, пісковиків, доломітів, різноманітних глин та піску.

Висновки. Дослідженням процесів, поки що стихійного розвитку та можливостей розбудови екстремального туризму, зокрема у рівнинній, на перший погляд непридатній для нього, частині України, географи природничники не приділяють належної уваги. Однак, упродовж двох минулих десятиріч ХХІ ст. екстремальний туризм розвивається активно, особливо в окремих регіонах рівнинної частини України, де природні умови і ресурси для нього придатні. Серед таких регіонів й Поділля, а у межах його території – Подільське Придністер'я з оригінальною, інколи й унікальною природою та ландшафтною структурою. Наявність тут "низькогірного" ландшафту з характерними для нього каньйоноподібними долинами Дністра та його приток, унікальної геологічної будови та різноманітного субстрату порід на маршрутах, своєрідного, майже гірського режиму річок, кліматичних умов та біоти, дають можливість розвивати у межах Подільського Придністер'я майже всі види екстремального туризму, які раніше не були популярними для рівнинної частини України. Серед уже частково розвинутих і популярних – спелеотуризм, мініальпінізм, орієнтування на місцевості. Однак і вони потребують детальніших природничих досліджень та обґрунтування подальшого розвитку. Серед нових видів екстремального туризму, що стихійно розвиваються у межах Подільського Придністер'я з початку ХХІ ст. перспективними є повітроплавання (польоти на повітряних кулях, дельта- і парашутний туризм та частково парашутний туризм), кінний, велосипедний, пішохідний туризм, а також рафтинг, каякінг, джейлоотуризм, мисливський туризм та інші. Якщо врахувати наявність на Подільському Придністер'ї численних архітектурних пам'яток, своєрідних місцевих традицій та звичаїв, оригінальну кухню та доброзичливість і культуру населення, інфраструктура екстремального туризму теж має необхідні умови для подальшого розвитку. У майбутньому розвитку екстремального туризму у межах Подільського й, загалом, Середнього Придністер'я та Поділля необхідно приділяти значно більше уваги. Це стосується не лише розглянутих окремих видів, але й таких видів екстремального туризму, що на перший погляд не є для цих територій можливими. Зокрема це стосується водних видів екстремального туризму. Наявність найглибшого в Україні Дністерського водосховища, водосховищ на притоках Дністра річках Серет, Збруч, Смотрич, Жван, дає можливість розвивати підводне плавання з аквалангом, екскурсії до підводних печер та гротів (дайвінг) тощо. Загалом, екстремальний туризм у межах Подільського і Середнього Придністер'я та Поділля у майбутньому має всі можливості стати провідним у розбудові туристично-рекреаційної сфери зазначених територій, особливо якщо до цього залучити й зарубіжних туристів екстремалів.

Список використаних джерел

1. Бейдик О.О. Україна: стратегія розвитку національного туризму: навчально-методичний посібник. Київ. Обрії.2009.228 с.
2. Божук Т.І. Рекреаційно-туристичні дистинації: теорія, методологія, практика. Львів. Український бестселер. 2014. 468 с.
3. Геренчук К.И. Об асимметрии речных долин Подольского плато. Известия ВГО.1950. Т.82. Вып.1. с.78-82.
4. Геренчук К.И., Койнов М.М., Цись П.М. Природничко-географічний поділ Львівського і Подільського економічних районів. Львів. ЛДУ. 1964. 220 с.
5. Денисик Г.И. Урочища "стенки" лесостепи Европейской части СССР. География и природные ресурсы. 1987. № 2. с. 40-45.

6. Денисюк Г.І. Природнича географія Поділля. Вінниця. Еко БізнесЦентр. 2014. 184с.
7. Кізюн А.Г. Природні умови розвитку екстремального туризму у межах Поділля. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 2016. Вип. 28. № 3-4. с. 178-185.
8. Кізюн А.Г. Екстремальність природних умов та їх вплив на розвиток екстремального туризму в рівнинній частині території України. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 2018. Вип. 30. № 1-2. с. 35-42.
9. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. Київ. Знання 2011. 334 с.
10. Кучерук А.Д. Карст Подолья. Киев. Наукова думка. 1976. 198 с.
11. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навчальний посібник. Київ. Альтерпрес. 2007. 372 с.
12. Окружающая среда и здоровье человека / Под ред. А.Д. Лебедева. – М.: Наука. 1979. 213 с.
13. Середнє Придністров'я / За ред. Г.І. Денисюка. Вінниця. Теа. 2007. 431 с.
14. Itaszewski I. Vertical distribution of world population. Geogr. Stud. Warsaw. 1957. № 14.
15. Физико-географическое районирование Украинской ССР. / Под ред. В.П. Попова, А.М. Маринича, А.И. Ланько. К. КГУ. 1968. 683 с.
16. Чижов М.О. Український лісостеп: Фізико – географічний нарис. К. Рад. школа. 1961. 304 с.

References

1. Beydyk O.O. Ukrayina: stratchiya rozvytku natsional'noho turyzmu: navchal'no-metodychnyy posibnyk. Kyiv. Obriyi. 2009. 228 s.
2. Bozhuk T.I. Rekreatsinyo-turystychni dystynatsiyi: teoriya, metodolohiya, praktyka. L'viv. Ukrayins'kyi best-seler. 2014. 468 s.
3. Herenchuk K.Y. Ob assymetriy rechnykh dolyn Podol'skoho plato. Yzvestiya VHO. 1950. T.82. Vyp.1. s.78-82.
4. Herenchuk K.I., Koynov M.M., Tsys' P.M. Pryrodnycho-heohrafichnyy podil L'vivskoho i Podil'skoho ekonomichnykh rayoniv. L'viv. LDU. 1964. 220 s.
5. Denysyk H.Y. Urochyscha "stenky" lesostepy Evropeyskoy chasty SSSR. Heohrafiya y pryrodnye resursy. 1987. № 2. s. 40-45.
6. Denysyk H.I. Pryrodnycha heohrafiya Podillya. Vinnytsya. Eko BiznesTsentr. 2014. 184 s.
7. Kizyun A.H. Pryrodni umovy rozvytku ekstremal'noho turyzmu u mezhakh Podillya. Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsyubynskoho. Seriya: Heohrafiya. 2016. Vyp. 28. № 3-4. s. 178-185.
8. Kizyun A.H. Ekstremal'nist' pryrodnykh umov ta yikh vplyv na rozvytok ekstremal'noho turyzmu v rivnynniy chastyni terytoriyi Ukrayiny. Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsyubynskoho. Seriya: Heohrafiya. 2018. Vyp. 30. № 1-2. s. 35-42.
9. Klyap M.P., Shandor F.F. Suchasni riznovydy turyzmu: navchal'nyy posibnyk. Kyiv. Znannya 2011. 334 s.
10. Kucheruk A.D. Karst Podol'ya. Kyev. Naukova dumka. 1976. 198 s.
11. Lyubitseva O.O., Pankova YE.V., Stafiychuk V.I.: Turystychni resursy Ukrayiny: navchal'nyy posibnyk. Kyiv. Al'terpres. 2007. 372 s.
12. Okruzhayushchaya sereda y zdorov'e cheloveka. / Pod red. A.D. Lebedeva. – M.: Nauka. 1979. 213 s.
13. Serednye Prydnistrov'ya / Za red. H.I. Denysyka. Vinnytsya. Teza. 2007. 431 s.
14. Itaszewski I. Vertical distribution of world population. Geogr. Stud. Warsaw. 1957. № 14.
15. Fyzyko-heohrafycheskoe rayonyrovanye Ukraynskoy SSR. / Pod red. V.P. Popova, A.M. Marynych, A.Y. Lan'ko. K. K-HU. 1968. 683 s.
16. Chyzhov M.O. Ukrayins'kyi lisostep: Fyzyko – heohrafichnyy narys. K. Rad. shkola. 1961. 304 s.

Надійшла до редколегії 16.03.2021

Опря Богдана Олексіївна,
кандидат історичних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Опря Ігор Анатолійович,
кандидат історичних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: igoroprya555@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ (ПРИКЛАД м. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ, УКРАЇНА)

Мета статті полягає в аналізі та оцінці природних, кліматичних, історичних та культурних ресурсів туристичного центру – м. Кам'янець-Подільського (Україна). На основі цього планується визначити існуючі проблеми у туристичній галузі та сформулювати рекомендації, спрямовані на їх вирішення.

Методика. У дослідженні використано методи порівняння, аналізу та синтезу, метод узагальнення. Метод аналізу був використаний для висвітлення певних елементів загальної картини, що характеризують потенціал туристичного центру, історичну цінність архітектурних споруд, можливість залучення інвестицій у розвиток туризму. Метод синтезу був використаний для об'єднання різноманітної інформації в цілісну картину, що об'єктивно відображає предмет дослідження. Метод узагальнення використовувався для формулювання основних посилів, загальних тверджень та висновків.

Результати. З'ясовано, що Кам'янець-Подільський володіє багатими природними, історичними, архітектурними, культурними ресурсами, які приваблюють тисячі туристів. Основними визначними пам'ятками міста є Смотрицький каньйон, Стара фортеця та Старе місто з понад сотнею архітектурних споруд. Однак потенціал цих ресурсів використовується не повною мірою, про що свідчить невелика кількість туристів порівняно з іншими європейськими туристичними центрами. До основних причин відставання відносяться: нерозвинена інформаційна кампанія з просування міста, погане транспортне сполучення, недостатня кількість готелів, ресторанів, розважальних закладів належного рівня. Влада та приватний бізнес працюють над вирішенням цих проблем, однак їх зусилля поки що не перетворились на конкретний результат у вигляді позитивної динаміки зростання кількості туристів.

Наукова новизна полягає у тому, що було дано оцінку туристичному потенціалу м. Кам'янець-Подільського у порівнянні з іншими європейськими туристичними центрами та визначено проблеми, які потрібно вирішити для підвищення привабливості міста.

Практична значимість полягає у популяризації туристичного міста Кам'янець-Подільського. Поширення інформації про туристичну дестинацію є важливим кроком у збільшенні туристичних потоків. У статті наведено практичні рекомендації, спрямовані на збільшення привабливості міста, які може використовувати і влада, і приватний бізнес. Крім того, наведені рекомендації можуть стати в нагоді і для інших міст, які планують розвивати туристичну індустрію.

Ключові слова: туристичні ресурси, пам'ятки архітектури, туристичний потенціал, фортеця, міст.

Опря Богдана Алексеевна,
кандидат исторических наук, доцент

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка,
г. Каменец-Подольский, Украина, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Опря Игорь Анатольевич,
кандидат исторических наук, доцент

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка,
г. Каменец-Подольский, Украина, e-mail: igoroprya555@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>

ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ (ПРИМЕР г. КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКИЙ, УКРАИНА)

Цель статьи заключается в анализе и оценке природных, климатических, исторических и культурных ресурсов туристического центра г. Каменца-Подольского (Украина). На основе этого планируется определить существующие проблемы в туристической отрасли и сформировать рекомендации, направленные на их решение.

Методика. В исследовании использованы методы сравнения, анализа и синтеза, метод обобщения. Метод анализа был использован для освещения определенных элементов общей картины, характеризующие потенциал туристического центра, историческую ценность архитектурных сооружений, возможность привлечения инвестиций в развитие туризма. Метод синтеза был использован для объединения разнообразной информации в целостную картину, объективно отражающую предмет исследования. Метод обобщения использовался для формулирования определенных посылов, общих утверждений и выводов.

Результаты. Выяснено, что Каменец-Подольский обладает богатыми природными, историческими, архитектурными, культурными ресурсами, которые привлекают тысячи туристов. Основными достопримечательностями города являются Смотрицкий каньон, Старая крепость и Старый город с более чем сотней архитектурных сооружений. Однако потенциал этих ресурсов используется не в полной мере, о

чем свидетельствует небольшое количество туристов по сравнению с другими европейскими туристическими центрами. К основным причинам отставания относятся: неразвита информационная кампания по продвижению города, плохое транспортное сообщение, недостаточное количество гостиниц, ресторанов, развлекательных заведений надлежащего уровня. Местные власти и частный бизнес работают над решением этих проблем, однако их усилия пока не превратились в конкретный результат в виде положительной динамики роста количества туристов.

Научная новизна заключается в том, что была дана оценка туристическому потенциалу г. Каменец-Подольского по сравнению с другими европейскими туристическими центрами и определены проблемы, которые нужно решить для повышения привлекательности города.

Практическая значимость заключается в популяризации туристического города Каменец-Подольский. Распространение информации о туристической дестинации является важным шагом в увеличении туристских потоков. В статье приведены практические рекомендации, направленные на увеличение привлекательности города, которые могут использовать и власти, и частный бизнес. Кроме того, приведенные рекомендации могут пригодиться и для других городов, которые планируют развивать туристическую индустрию.

Ключевые слова: туристические ресурсы, памятники архитектуры, туристический потенциал, крепость, мост.

UDC 338.483.1(477.43-21)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.26-31>

Oprya Bohdana Oleksiivna,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Oprya Ihor Anatoliiovych,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: igoroprya555@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>

TOURIST RESOURCES AND PROBLEMS OF THEIR USE (EXAMPLE KAMIANETS-PODILSKYI, UKRAINE)

The purpose of the article is to analyze and assess the natural, climatic, historical and cultural resources of the tourist center of Kamianets-Podilskyi (Ukraine). Based on this, it is planned to identify the existing problems in the tourism industry and form recommendations aimed to solve the issues.

Methodology. The study used methods of comparison, analysis and synthesis and the method of generalization. The method of analysis was used to highlight certain elements of the overall picture, characterizing the potential of the tourist center, the historical value of architectural structures and the possibility of attracting investment in tourism development. The synthesis method was used to combine a variety of information into a coherent picture that objectively reflects the subject of research. The generalization method was used to formulate base messages, general statements and conclusions.

Results. It was found that Kamianets-Podilskyi has rich natural, historical, architectural and cultural resources that attract thousands of tourists. The main sights of the city are the Smotritskiy Canyon, the Old Fortress and the Old Town with more than a hundred architectural structures. However, the potential of these resources is not fully utilized, as evidenced by the small number of tourists compared to other European tourist centers. The main reasons for the lag include an undeveloped information campaign of city promotion, poor transport links, an insufficient number of hotels, restaurants, entertainment establishments of the appropriate level. Local authorities and private businesses are working on solving these problems, but their efforts have not yet turned into a concrete result in the form of positive dynamics of growth in the number of tourists.

The scientific novelty lies in the fact that an assessment was made of the tourism potential of Kamianets-Podilskyi in comparison with other European tourist centers and the problems that need to be solved to increase the attractiveness of the city.

The practical significance lies in the popularization of the tourist town of Kamianets-Podilskyi. Dissemination of information about the tourist destination is an important step in increasing the tourist flows. The article provides practical recommendations aimed at increasing the attractiveness of the city, which can be used by both the authorities and private business. In addition, the above recommendations can be useful for other cities that plan to develop the tourism industry.

Key words: tourist resources, architectural monuments, tourist potential, fortress, bridge.

Introduction. Today, tourism is a powerful industry that forms a significant part of the budget in many countries. Every year the number of tourists increases both in concrete countries and around the world in general (the exception is of course 2020 due to the Covid-19 pandemic). Depending on the type of tourism, the purpose of travel and tourist resources are determined, which attract potential tourists. However, the availability of such resources is not always directly correlated with the high results of the tourist center. According to V. Pidgirna and N. Filipchuk, even significant tourist potential does not guarantee a successful tourism industry [6, p. 794]. That is why it is important to find out what factors are

necessary for the development of the tourism sector, what tourist resources are attractive to tourists and what is needed to realize the potential of the city. The ancient city of Kamianets-Podilskyi, located in the Khmelnytsky region of Ukraine, was chosen for analysis. The example of Kamianets-Podilskyi may be typical in comparison with other European cities that have certain tourist resources, tend to increase the number of local and foreign tourists and face problems in tourism development.

Results and Discussion. Kamianets-Podilskyi is a city located in the western part of Ukraine, in the Khmelnytsky region, 500 km from the capital. There is highway of national importance passed through the city via Khmelnytsky to Bucharest and the railway connecting Khmelnytsky and Chernivtsi. The city has an airport, but only for small aircrafts, which are used in particular in the tourism sector. Today, Kamianets-Podilskyi has about 100,000 citizens, so the city is not too big. However, Kamianets-Podilskyi is extremely interesting for tourists in many aspects, as evidenced by the fact that the city ranks third in Ukraine, after Kiev and Lviv, in the number of tourists. Let's try to find out what attracts tourists to this destination.

The city and the surrounding area have unique natural, climate, geological, historical and architectural resources. First of all, let's analyze the natural and geological resources. Kamianets-Podilskyi is located in a picturesque area on the Podolsk Plateau. The Smotrych River flows through the city, which flows into the Dniester River after 20 km. The surrounding area is characterized by hilly terrain with numerous ravines and bumps. Millions of years ago, the Sarmatian Sea, which is still reminiscent of a coral ridge stretching from southeast to northeast, covered this area. It is called Podilskyi Tovtry or Medobory [8].

The territory of the Podilskyi Tovtry National Nature Park belongs to the Transnistrian resort and recreational region of state importance. The natural resources of the park can be used for recreational purposes throughout the year. There are conditions for the following types of recreational activities: tourism and sports (hiking, skiing, etc.); general health recreation (sports games, excursions, etc.), amateur gathering (mushroom and berry picking, fishing, hunting); climatic and balneological treatment; cognitive and cultural tourism (excursions, etc.).

Another important natural attraction of the region is the geological object of national importance "Smotrytskyi Canyon" – a deep narrow valley of the river Smotrych with steep rocky slopes reaching a height of 50 m. The name of the city comes from these stone rocks. The canyon is located in the Kamianets-Podilskyi district, starts in the village of Holoskiv, runs through the city of Kamianets-Podilskyi and ends in the village of Tsybulivka. The total area of this geological natural object is 80 hectares. There are permanent and seasonal waterfalls in the canyon and several bridges are built across the deep gorge. This natural object attracts thousands of extreme tourism fans, as the steep cliffs of the canyon are the ideal place for climbers, and from the bridge "Swift Doe" 54 m extreme jumps are made – Rope-jumping [10]. For fans of quiet tourist entertainment "Smotrytskyi Canyon" is a place of incredible scenery and wonderful photo shoots.

The canyon creates a unique charm of the city and its landscape. The bend of the Smotrych River surrounds part of the territory on almost all sides, forming a peninsula where the "Old Town" is located (Figure 1). In 1874, the Novoplanivsky Bridge was opened, which gave impetus to the territory expansion and the formation of the "New City".

In the village of Pryvorotyya, Kamianets-Podilskyi district, not far from the city, there is a landscape reserve "Karmalyukova gora", the total area of which is 765 hectares. The reserve is part of the nature reserve fund of Ukraine, which is protected as a national heritage. The city has a botanical garden, which was founded in 1930. Now it grows more than 2,800 species of plants from almost all climatic zones of the world. The botanical garden houses an arboretum, research areas, as well as a greenhouse where palm trees, tropical vines, ficuses, cactuses, etc. are grown [2, p. 293-294]. In general, there are several parks in Kamianets-Podilskyi and the city is one of the greenest cities in Ukraine. Thus, the natural and climatic, ecological conditions here are extremely favorable for the development of various types of health and recreation tourism.

The next advantage of the city is the historical and architectural resources. Kamianets-Podilskyi is called the city of seven cultures and nationalities that lived in the city at different times and contributed to the formation of its history and the creation of its unique architectural ensemble. Among these peoples are Ukrainians, Armenians, Poles, Lithuanians, Turks, Russians and Jews. Some peoples appeared here as a result of peaceful colonization, others – during the conquest. Throughout its millennial history, the city was part of Kievan Rus, the Galicia-Volyn principality, the Lithuanian state, the Rzeczpospolita, the Ottoman Empire, the Russian Empire, the Soviet Union, and finally independent Ukraine.

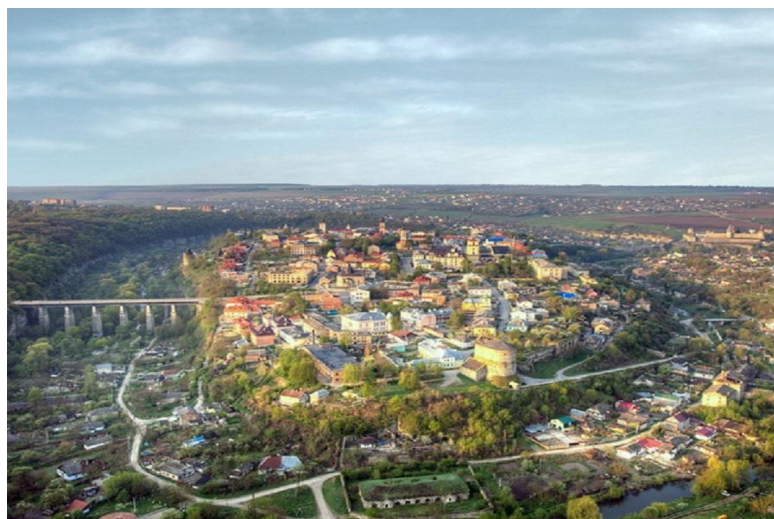

Figure 1. Old Town

The entire territory of the Old Town is a single complex of architectural buildings, each of which is valuable and can be the object of a sightseeing tour. Today, the Old Town contains 4 squares, 21 streets, 2 ascents and 5 lanes, i.e. 32 topographic objects [1, p. 21]. Each street has its own historical and cultural monuments, such as fortifications, churches, temples, houses, which have their own history and charm. In total, there are more than 150 of them in the Old Town. The largest and most famous building here is the Old Fortress – a kind of symbol of the city (Figure 2).

Figure 2. Old Fortress

The history of the fortress begins in the XII century. Eleven towers are part of the fortress, each with its own name and history. All of them performed important defensive functions during the siege and were served by the military garrison of the fortress. All towers were connected by passages that passed in the defensive walls, as well as underground passages. The territory of the fortress occupies a large part of the peninsula. In plan, it resembles a rectangle on the sides of which are eleven towers with bastions. The strongest impression is made by the fortress on the south-western side. Here, walls and towers seem to grow out of vertical rocks [11, p. 17, 28].

During the Middle Ages, the defensive properties of Kamianets-Podilskyi were at a fairly high level. This was due to the fact that the architects successfully combined the natural features of the landscape, high cliffs, the river, the peninsular location of the city and a well-thought-out fortification system of the fortress. For these reasons, Kamianets-Podilskyi became an example of a fortress city, both parts of which – the city and the castle, despite their functional inseparability, are self-sufficient phenomena of art "arhitectura militaris". The old fortress, without a doubt, is one of the best fortifications in Europe [7, p.581]. Today, the Old Fortress is an important attraction for tourists. It hosts festivals, theatrical performances, historical reconstructions and filming. Apparently, there are no tourists, who came to Kamianets-Podilskyi and did not visit the Old Fortress. For this reason, researchers count the data on the number of tourists by the number of visitors to the Old Fortress.

The Fortress Bridge is an integral transport artery connecting the Old Town with the Old Fortress [5, p. 189]. From the outside, it seems that this is not a bridge, but a solid stone wall or dam 88 m long. It is considered to be the oldest bridge in Ukraine. The uniqueness of this monument is also in the fact that it was built on a narrow rocky isthmus not across, but along the river [9, p. 7]. In this way, he turns the peninsula of the Old Town into almost an island, which in ancient times was protected from enemies by impregnable rocks and a mighty fortress. The castle bridge is shrouded in legends about love and hidden treasures, which, of course, is an important attraction feature of this building.

Since the independence of Ukraine in 1991, the gradual restoration of the historic center of the city began. In 1997 the funds of the museum-reserve were moved to new renovated premises. During the 90s of the twentieth century, a number of programs were developed to regenerate the central part of the Old Town, and to promote its architectural and urban heritage in Ukraine and abroad. Local authorities define the tourism sector as a priority area of economic development of the city, new programs are developed and investments are attracted.

Within the framework of international tourism cooperation, the authorities of Kamianets-Podilskyi have concluded a number of agreements with partner cities, such as: Ukmergė (Republic of Lithuania), Kalisz (Republic of Poland), Kraków (Republic of Poland), Przemyśl (Republic of Poland), Athens (USA), Sanok (Republic of Poland), Zaleu (Republic of Romania), Polotsk (Republic of Belarus), Edinet (Republic of Moldova), Suzhou (People's Republic of China), Teruel (Spain), Herllung (Sweden), Kutná Hora (Czech Republic) and others [4].

Kamianets-Podilskyi positions itself as the cultural center of Podillya, the All-Ukrainian Center of Aeronautics and the center of event tourism in Ukraine. The city hosts many bright festivals and entertainment events. Some festivals have already become traditional. In mid-May, the city celebrates the City Day, which includes bright folklore events and the stage of the Ukrainian aeronautics championship. The city welcomes the first weekend of October with the Terraheroica festival, which is attended by dozens of native and foreign groups of military-historical reconstruction. Fascinating activities of historical past and unique nature give unforgettable impressions of the ancient city on the river Smotrych [9, p. 80]. Every year the festivals attract a large number of tourists from Ukraine and abroad. The influx of tourists during festivals is an important component of tourism profits.

In order to promote Kamianets-Podilskyi as a tourist center in August 2007, when the contest "7 Wonders of Ukraine" was held, the editorial board of the private newspaper "Podolyanyn" offered to hold an action "7 Wonders of Kamianets-Podilskyi". The city authorities supported the newspaper's initiative. A competition commission was set up, which included officials, tourism workers, historians, and journalists. Together with the city community, in 2008 they identified the "7 Wonders of Kamyanets": The Old Fortress, the City Hall, the Cathedral of Saints Peter and Paul, the Fortress Bridge, the Statue of Laura, Smotrytsky Canyon, the bridge "Swift Doe" [12].

Every modern tourist city has its own brand (logo) by which it is recognized around the world. Kamianets also has a brand. According to the results of the survey and the contest "7 Wonders of Kamianets-Podilskyi" it was found out that the Old Fortress and the canyon of the river Smotrych are the city's business card. Creating a brand requires a slogan. In our case, it is "Kamianets – a city of treasures" with the activating phrase "Find your treasure in Kamianets". The authors of the idea understood treasures as interesting people, pure nature, architectural monuments and positive emotions. In the future, this idea made it possible to present the city as: "City of 7 Ages", "City of 7 Cultures", "City of 7 Wonders", "City of Festivals", "City of Terpsichore", "City of Dreaming Angels", "City of Magdeburg traditions" [3]. Each of these slogans was filled with real steps: festivals, meetings, presentations.

The results of efforts in the development of the tourism sector are usually reflected in the number of tourists who visit the city. In the case of Kamianets-Podilskyi, the number of tourists over the past 5 years (2015 – 2019) ranged from 150 to 250 thousand tourists. During these years, Kyiv was annually visited by 1 to 2 million tourists, Lviv by 1.7 to 2.5 million, Krakow by 10 to 14 million, and Paris by 30 to 50 million. Kamianets-Podilskyi is in the third place in Ukraine in the number of tourists, but loses to the leaders – Kiev and Lviv in 10 times. The city does not compare with the famous tourist centers of Europe at all.

Unfortunately, there are a number of factors negatively effect on the tourist flows. These include economic crisis, unstable military and political situation in eastern Ukraine, poor transport links, lack of air services, insufficient number and quality of hotels, restaurants, entertainment venues, lack of innovation and relevant infrastructure.

Based on the analysis of the tourist resources of Kamianets-Podilskyi and the assessment of their use, certain recommendations can be formed.

First, the city needs to continue working to form a tourism brand. The city has the opportunity to promote new brands (such as a coffee factory, distillery, brewery, tobacco factory, etc.). It is necessary to continue the development of potential tourists' associations with the city (the Middle Ages, tournaments, unique nature, extreme sports, etc.).

Secondly, it is a good idea to develop new tourist animations. These can be living sculptures that would work near famous historical monuments throughout the tourist season; street musician bands; a street dance school, which would show its skills with a certain regularity throughout the tourist season and conduct various dance battles.

Third, it is worth to continue the development of new and traditional mass gatherings of people (festivals, flash mobs, etc.). Kamianets-Podilskyi, as one of the centers of festival tourism, should maintain this image.

Fourth, it is necessary to expand the information work and advertising of the tourist center. It is important to promote the city outside the region and the country. Kamianets-Podilskyi has a large number of partner cities, but the flow of foreign tourists remains insignificant. It would be advisable to conclude agreements with such cities on fruitful cooperation, exchange of students and advertising of tourist novelties and the city in general. A loud advertising campaign in several partner cities will significantly increase the number of tourists in the city and return the spent financial resources.

Therefore, the further development of the tourism industry requires professional planning and implementation of new innovative ideas that will extend the life cycle of the Kamianets-Podilskyi tourist center.

Conclusion. To sum up, Kamianets-Podilskyi is an important tourist center of Ukraine. Rich natural, historical, architectural, cultural resources attract thousands of tourists. The main attractions of the city are Smotrytskyi Canyon, the Old Fortress and Old Town with more than a hundred architectural structures. However, the potential of these resources is not fully used, as evidenced by the small number of tourists compared to other European tourist centers. The reasons for the lag are complex. This is an underdeveloped information campaign to promote the city, poor transport links (lack of direct flights from European cities, lack of air travel), insufficient number of hotels, restaurants, entertainment venues. The government and private business are working to address these challenges and much has been done. However, we can talk about real positive results, when they are confirmed by growing statistics on the number of tourists.

Список використаних джерел

1. Будзей О. В. Вулицями Кам'янця-Подільського. Львів, 2005. 272 с.
2. Кам'янець-Подільський: туристичний путівник. Львів – Кам'янець-Подільський, 2003. 320 с.
3. Логотип Кам'янця-Подільського. https://k-p.net.ua/dovidka_kamenec/41-logotip_kamyanec.html
4. Міста партнери Кам'янця-Подільського. <http://kam-pod.gov.ua/nashe-misto/mista-partneri>
5. Петров М. Б. Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV–XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Кам'янець-Подільський, 2012. 480 с.
6. Pidgira V., Filipchuk, N. Development of the tourist services market in Ukraine under conditions of transformation changes. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 2020. 30(2spl), p. 794–800. <https://doi.org/10.30892/gtg.302spl03-507>
7. Пламеницька О. Castrum Camenecensis. Фортеця Кам'янець: (пізньоантичний – ранньомодерний час). Кам'янець-Подільський, 2012. 672 с.
8. Природний заповідник "Медобори". <http://ukrainaincognita.com/ternopilka-oblast/pidvolochynskiy-raion/pryrodnyi-zapovidnyk-medobory>
9. Распухін О. І., Трубочанінов С. В. Кам'янець на Поділлі. Кам'янець-Подільський, 2008. 112 с.
10. Смотрицький каньйон. <http://tovtry.com/ua/natur/p018.html>
11. Винокур І. С., Хотюн Г. М. Кам'янець-Подільський державний історико-культурний заповідник. Львів, 1981. 95 с.
12. 7 чудес Кам'янця-Подільського. <https://k-p.net.ua/kamyanec-turist/7chudes/42-7-chudes-kamyancya-podilskogo.html>

References

1. Budzei O. V. Vulytsiamy Kamiansia-Podilskoho [Streets of Kamianets-Podilskyi]. Lviv, 2005. 272 p.
2. Kamianets-Podilskyi: turystychny putivnyk [Kamianets-Podilskyi: tourist guide]. Lviv – Kamianets-Podilskyi, 2003. 320 p.
3. Logotyp Kamiansia-Podilskoho [Logotype of Kamianets-Podilskyi]. https://k-p.net.ua/dovidka_kamenec/41-logotip_kamyanec.html
4. Mista partnery Kamiansia-Podilskoho [Cities are partners of Kamianets-Podilskyi]. <http://kam-pod.gov.ua/nashe-misto/mista-partneri>
5. Petrov M. B. Misto Kamianets-Podilskyi v 30-kh rokakh XV–XVIII stolit: problemy sotsialno-ekonomichnoho, demografichnoho, etnichnoho ta istoriko-topografichnoho rozvytku. [Kamianets-Podilskyi city in the 30's of the XV–XVIII centuries: problems of socio-economic, demographic, ethnic and historical and topographical development]. Kamianets-Podilskyi, 2012. 480 p.
6. Pidgira V., Filipchuk, N. Development of the tourist services market in Ukraine under conditions of transformation changes. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. 2020. 30(2spl), p. 794–800. <https://doi.org/10.30892/gtg.302spl03-507>
7. Plamenytska O. Castrum Camenecensis. Fortetsia Kamianets: (piznoantychnyi – rannomodernyi chas) [Fortress Kamianets: (late antique – early modern time)]. Kamianets-Podilskyi, 2012. 672 p.
8. Pryrodnyi zapovidnyk "Medobory" [Natural Reserve "Medobory"]. <http://ukrainaincognita.com/ternopilka-oblast/pidvolochynskiy-raion/pryrodnyi-zapovidnyk-medobory>
9. Rasshchupkin O. I., Trubchaninov S. V. Kamianets na Podilli [Kamianets in Podillya]. Kamianets-Podilskyi, 2008. 112 p.
10. Smotrytskyi kanion [Smotrych Canyon]. <http://tovtry.com/ua/natur/p018.html>
11. Vynokur I. S., Khotiun H. M. Kamianets-Podilskyi derzhavnyi istoriko-arkhitekturnyi zapovidnyk [Kamianets-Podilskyi State Historical and Architectural Reserve], Lviv, 1981. 95 p.
12. 7 chudes Kamiansia-Podilskoho (2008) [7 wonders of Kamianets-Podilskyi]. <https://k-p.net.ua/kamyanec-turist/7chudes/42-7-chudes-kamyancya-podilskogo.html>

Надійшла до редколегії 21.01.2021

Мельничук Анатолій Леонідович,
кандидат географічних наук, доцент
Москаленко Анна-Марія Олександрівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна, e-mail: melan97@ukr.net
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net

**ДОБРОВІЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРИАЛЬНИХ ГРОМАД ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ
ЗАВЕРШЕННЯ РЕФОРМИ АТУ УКРАЇНИ: ВИРІШЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОБЛЕМ
РОЗВИТКУ**

Мета. Стаття спрямована на розкриття переваг і труднощів реалізованої в Україні моделі реформи адміністративно-територіального устрою, ефективності формування базового рівня адміністративно-територіального устрою на двох ключових етапах реформи.

Методика. Здійснено аналіз нормативно-правової бази формування нового базового рівня адміністративно-територіального устрою України в частині визначення конфігурації громад. Проаналізовані основні підходи до формування територіальних громад базового рівня. Здійснено регіональні порівняння щодо формування малих за кількістю населення громад.

Результати. Встановлено кількість та локалізацію громад з малою кількістю населення на двох відмінних етапах формування базового рівня нового адміністративно-територіального устрою України. Визначено переваги та недоліки добровільного етапу об'єднання територіальних громад в Україні у 2015-2019 рр. Визначено відповідність декларованим потребам формування спроможних територіальних громад на заключному адміністративному етапі формування базового рівня нового адміністративно-територіального устрою України. Акцентовано на загрозах розвитку місцевого розвитку та накопичення проблем розвитку громад як підстави для нової реформи адміністративно-територіального устрою України в майбутньому.

Наукова новизна. Вперше на основі аналітичних досліджень та статистичних даних проведена оцінка формування та регіонального поширення малих за кількістю населення територіальних громад базового рівня, які сформовано після адміністративного етапу реформи адміністративно-територіального устрою України.

Практична значимість. Виконані дослідження дозволили проаналізувати, порівняти та оцінити ефективність двох ключових етапів реформи адміністративно-територіального устрою України у частині формування територіальних громад із обмеженим демографічним потенціалом розвитку. Поставлено питання щодо необхідності врегулювання недоліків у формування базового рівня адміністративно-територіального устрою України в майбутньому.

Ключові слова: адміністративно територіальний устрій, територіальна громада базового рівня, регіон.

Мельничук Анатолій Леонідович,
кандидат географических наук, доцент
Москаленко Анна-Мария Александровна

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка,
г. Киев, Украина, e-mail: melan97@ukr.net
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка,
г. Киев, Украина, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net

**ДОБРОВОЛЬНОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ ТЕРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ И АДМИНИСТРАТИВНОЕ
ЗАВЕРШЕНИЕ РЕФОРМЫ АТУ УКРАИНА: РЕШЕНИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ ПРОБЛЕМ**

Цель. Статья направлена на раскрытие преимуществ и трудностей реализованной в Украине модели реформы административно-территориального устройства, эффективности формирования базового уровня административно-территориального устройства на двух ключевых этапах реформы.

Методика. Осуществлен анализ нормативно-правовой базы формирования нового базового уровня административно-территориального устройства Украины в части определения конфигурации общин. Проанализированы основные подходы к формированию территориальных общин базового уровня. Регионы сравнены по формированию малых по численности населения общин.

Результаты. Установлено количество и локализация общин с малым количеством населения в двух отличных этапах формирования базового уровня нового административно-территориального устройства Украины. Определены преимущества и недостатки добровольного этапа объединения территориальных громад в Украине в 2015-2019 гг. Определено соответствие декларируемым потребностям формирования территориальных громад с достаточным потенциалом развития на заключительном административном этапе формирования базового уровня нового административно-территориального устройства Украины. Акцентируется на угрозах обеспечению местного развития и накопления проблем развития общин как базиса для новой реформы административно-территориального устройства Украины в будущем.

Научная новизна. Впервые на основе аналитических исследований и статистических данных проведена оценка формирования и регионального распространения малых по численности населения территориальных общин базового уровня, которые были сформированы после административного этапа реформы административно-территориального устройства Украины.

Практическая значимость. Проведённые исследования позволили проанализировать, сравнить и оценить эффективность двух ключевых этапов реформы административно-территориального устройства Украины в части формирования территориальных общин с ограниченным демографическим потенциалом развития. Поставлен вопрос о необходимости урегулирования недостатков формирования базового уровня административно-территориального устройства Украины в будущем.

Ключевые слова: административно-территориальное деление, территориальная община базового уровня, регион.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.32-38>

Melnychuk Anatoliy,
Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor
Moskalenko Anna-Maria

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: melan97@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: alla_moskalenko@ukr.net

VOLUNTARY ASSOCIATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND ADMINISTRATIVE COMPLETION OF UKRAINIAN ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL SYSTEM REFORM: SOLUTIONS AND FORMATION OF DEVELOPMENT PROBLEMS

The aim. The article is aimed at revealing the advantages and difficulties of the model of the reform of the administrative-territorial structure implemented in Ukraine and the effectiveness of the formation of the administrative-territorial structure basic level at two key stages of the reform.

Methodology. The analysis of the legal framework for the formation of a new basic level of the administrative-territorial structure of Ukraine in terms of determining the configuration of communities is carried out. The main approaches to the formation of territorial communities of the basic level are analyzed. The regions are compared in terms of the formation of small communities in terms of population.

The Results. The number and localization of communities with a small number of populations in two different stages of the formation of the basic level of the new administrative-territorial structure of Ukraine has been established. The advantages and disadvantages of the voluntary stage of unification of territorial communities in Ukraine in 2015-2019 have been identified. The conformity to the declared needs of the formation of territorial communities with sufficient development potential at the final administrative stage of the formation of the basic level of the new administrative-territorial structure of Ukraine has been determined. It focuses on the threats to ensuring local development and the accumulation of community development problems as the basis for a new reform of the administrative-territorial structure of Ukraine in the future.

The novelty of the research. For the first time, on the basis of analytical studies and statistical data, an assessment of the formation and regional distribution of small in terms of population territorial communities of the basic level, which were formed after the administrative stage of the reform of the administrative-territorial structure of Ukraine, was carried out.

The practical significance. The studies carried out made it possible to analyze, compare and evaluate the effectiveness of two key stages of the reform of the administrative-territorial structure of Ukraine in terms of the formation of territorial communities with limited demographic development potential. The question was raised about the need to resolve the shortcomings of the formation of the basic level of the administrative-territorial structure of Ukraine in the future.

Keywords: administrative-territorial division, territorial community of the basic level, region.

Постановка наукової проблеми. В Україні у 2020 р. внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою сформовано базовий рівень. Внаслідок децентралізації цей рівень отримав значні повноваження, фінансові ресурси з метою удосконалення системи надання послуг. Одним з найбільш дискусійних питань залишається пошук балансу між потенціалом розвитку новоутворених громад та доступністю послуг. У статті проаналізовано формування та регіональне поширення малих за кількістю населення територіальних громад базового рівня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. АТУ є об'єктом міждисциплінарних досліджень, але значна частина питань АТУ відноситься до суспільно-географічної проблематики, що представлена у роботах М. Дністрянського, О. Кучабського, Я. Олійника, П. Остапенка, З. Тітенко, О. Топчієва, В. Яворської та інших. Ці вчені розглядали АТУ як складний суспільно-географічний феномен, що виник у результаті еволюції суспільства, ускладнення його взаємодії з природним середовищем, розвитком форм життєдіяльності, формуванням соціальних інституцій та зон їх впливу; дослідження проводилися в площині вивчення теоретичних основ,

функціонування та реформування АТУ. Основним рушієм реалізації реформи АТУ в Україні стала децентралізація. Процес децентралізації детально осмислений у працях Firman (2010), Rondinelli (1990), Pratikno (2008). У своїх працях вони представляють децентралізацію як тригер прискорення економічного розвитку у відсталих регіонах, поліпшення національного контролю та нагляду за віддаленими районами, уникнення горизонтальних конфліктів. Grindle (2007), Seymour and Turner (2002) та ін. у своїх працях також звертають увагу на наявність особливостей децентралізації у регіонах та країнах світу, не однаковий позитивний ефект та загрози отримати зворотні негативні ефекти при її реалізації.

Метою статті Стаття спрямована на розкриття переваг і труднощів реалізованої в Україні моделі реформи адміністративно-територіального устрою, ефективності формування базового рівня адміністративно-територіального устрою на двох ключових етапах реформи. Адміністративно-територіальна реформа на етапі добровільного об'єднання територіальних громад призвела до утворення значної кількості малих за кількістю населення та площею. Це в експертному середовищі викликало занепокоєння щодо достатності потенціалу розвитку. Внаслідок широких консультацій Мінрегіону та обласних державних адміністрацій була сформована кінцева АТУ на засадах адміністративного підходу. Виникла потреба проаналізувати чому ліквідовано значну кількість територіальних громад сформованих на етапі добровільного об'єднання громад, змінена конфігурація інших. Також важливе питання чи вдалось при застосуванні адміністративного підходу уникнути формування невеликих громад з невеликим потенціалом розвитку, та загалом тих претензій, які експертами та фахівцями Мінрегіону були виставлені невеликим територіальним громадам, сформованим на етапі добровільного об'єднання, та зрештою призвело до ліквідації значної кількості функціонуючих громад

Методи та методика дослідження. Для досягнення визначеної мети і завдань у роботі було використано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічний метод, системний підхід, методи аналізу і синтезу – для обґрунтування окремих концептуальних положень адміністративно-територіального устрою; порівняльний аналіз – для співставлення регіональних проблем та перспектив реалізації АТУ.

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали Мінрегіону, Мінекономіки, Держстатистики, ДП УДНДІПМ «Діпромісто» ім. Ю.М. Білоконя. Цільові настанови дослідження виходять із Законів України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (редакція 2019 р.), Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад» (2020 р.) і Методичних рекомендацій щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня (2019 р.). В основу дослідження покладено методологію просторового аналізу територіальних систем різного рівня організації. Здійснено аналіз нормативно-правової бази формування нового базового рівня адміністративно-територіального устрою України в частині визначення конфігурації громад. Проаналізовані основні підходи до формування територіальних громад базового рівня. Здійснено регіональні порівняння щодо формування малих за кількістю населення громад.

Виклад основного матеріалу. Формування соціальної основи та просторова доцільність, досягнення випереджувальних темпів економічного розвитку та збереження сприятливого екологічного середовища залишаються основними завданнями для підвищення ефективності реформи децентралізації в Україні. Економічні та політичні передумови запровадження децентралізації в Україні склались після здобуття незалежності у 1991 р. Реформа децентралізації з 2015 р., після прийняття ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» у 2014 р. отримала значний розвиток. Її незворотність має бути означеною внесенням змін до Конституції та законодавчим забезпеченням фінансування повноважень територіальних громад. Обрана модель запровадження децентралізації в Україні не дозволила уникнути формування громад з низькою ресурсною та фінансовою спроможністю.

В Україні відбулись кардинальні зрушення у перерозподілі повноважень між гілками влади, відносинах між громадянами і владою. Децентралізація опинилась у фокусі уваги українського суспільства в умовах кризового періоду розвитку української державності, оскільки саме цей процес є однією з базових умов незалежної й ефективної діяльності органів місцевої влади, розвитку місцевої економіки. Особливості утворення спроможних територіальних громад, причини проблем запровадження реформи децентралізації, спроможність утворених ОТГ залишаються гостро дискусійними у експертному середовищі та серед практиків місцевого самоврядування.

Seymour та Turner (2002) досліджуючи процес децентралізації акцентують увагу на тому, що її впровадження у багатьох країнах, які розвиваються, не обов'язково забезпечило розвиток територій чи зростання демократії на місцевому та національному рівнях. Її радше потрібно сприймати як добру нагоду для покращення та трансформації можливостей розвитку на місцевому рівні (Shah, A. and Hutter, J., 1998; Grindle, 2007).

Положення реформи адміністративно-територіального устрою зразка 2014 р. були змінені у порівнянні з попередніми етапами реформи. Для того, щоб уникнути нав'язування зміни АТУ зверху, пом'якшити протидію реформі на місцях, яка була викликана низьким рівнем поінформованості населення було задіяно підхід з добровільного об'єднання громад. Він мав на меті забезпечити широке інформування населення із завданнями та наслідками реформи, пошук та опора у просуванні реформи на місцеву ініціативу, підтримку формування дієвих команд формування нових одиниць АТУ базового рівня та активної участі в управлінні та розвитку ними у майбутньому. Критична маса груп активного населення, яке долучилось до ініціювання, обговорення, формування нових територіальних громад, з часом входила до складу нових депутатських корпусів та виконкомів й мала демонструвати практичні переваги об'єднання територіальних громад, стала базою підтримки реформи у протистоянні із агентами активного спротиву реформі, якими, досить часто, стали районні державні адміністрації, політичні сили, місцевий конформізм населення та місцевих еліт. Між тим, ряд експертів та фахівців місцевого самоврядування критично сприйняла цей підхід, як такий, який затягнув у часі реалізацію реформи, потребував жорсткого правового та юридичного контролю за формуванням спроможних територіальних громад, який, зрештою, не запрацював належним чином.

Станом на 01.01.2020 р. за підсумками добровільного етапу формування об'єднаних територіальних громад стало утворення 1029 громад. Нові громади займали близько 45% площі території України, у їх межах проживало понад 30% населення країни. При цьому кожна об'єднана територіальна громада пройшла етап ініціативи, обговорення, узгодження, отримання юридичного висновку щодо законності формування і дотримання його процедури, пройшла через перші вибори, отримала визнання спроможності Мінрегіоном та отримали прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. У підсумку, нові громади сформували виконавчі структури органу місцевого самоврядування, перебрали на себе значну частину делегованих повноважень, запланували та реалізують заходи спрямовані на забезпечення місцевого розвитку [10].

Етап добровільного об'єднання територіальних громад себе вичерпав. Слушним і необхідним стало адміністративне завершення реформи АТУ України, яке, насамперед, має бути спрямованим на об'єднання територіальних громад, які не пішли на добровільне об'єднання та підвищення спроможності діючих ОТГ, шляхом доєднання до них територій суміжних громад. На адміністративному етапі завершення формування базового рівня виникла потреба також виправлення численних випадків визнання об'єднань, які відбулись із порушенням норм законодавства, загрози блокування розвитку міст, через переважання об'єднань у приміських зонах.

Після активної роботи ОДА із залученням до консультацій, народних депутатів, експертів, асоціацій місцевого самоврядування були сформовані проєкти нових перспективних планів. Міністерство розвитку громад та територій України, Комітет Верховної ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування організували широке обговорення створення нових перспективних планів формування територій громад областей України.

Різні розробники – ОДА – з різних позицій підійшли до розробки проєктів перспективних планів, які стали основою відображення нового базового рівня АТУ України. Так Житомирська ОДА презентувала проєкт із максимальним збереження існуючих ОТГ, а Львівська, подала проєкт, який передбачав ліквідацію близько 20 діючих ОТГ. Це свідчить про відсутність єдиного чіткого підходу до адміністративного етапу завершення формування базового рівня АТУ. Загалом до кінцевих розробок перспективних планів не потрапили 121 ОТГ, сформована на етапі добровільного об'єднання.

Основною мотивацією для обрання до ліквідації більшості громад є близькість їх центрів до більших за людністю населених пунктів, часто приміське положення. 103 громади, із запропонованих до ліквідації, знаходяться у межах 25 км до більшого центру, 78 - у нових перспективних планах віднесені до них, 24 - через спротив сільських ОТГ об'єднуватись з містами, насамперед, великими – доєднано до інших, як правило, сільських громад.

Після тиску на Кабмін місцевих еліт та асоціацій місцевого самоврядування (особливо жорстку позицію зайняла Всеукраїнська асоціація ОТГ) існування ряду громад вдалось відстояти.

Зрештою 111 громад утворених на етапі добровільного об'єднання були ліквідовані після адміністративного завершення реформи АТУ. Це нанесло потужний удар по громадянській ініціативі у системі розвитку нового місцевого самоврядування, довірі у системі відносин між національним та місцевим рівнями управління державою.

Схематичне розуміння спроможності, як функції від кількох статистичних параметрів, спрощено передає складну гаму розвитку нових територіальних громад. Для оцінки спроможності мають бути залучені такі параметри як опанування делегованих повноважень, формування ефективної системи управління територіальною громадою, проєктна діяльність, стратегування та планування розвитку, зрушення у системі надання послуг громадянам, динаміка розвитку освіти, культури, медицини, бізнесу, забезпечення безпеки, благоустрій, залучені інвестиції та ін. параметри. Комплексна оцінка розвитку та відповідний рейтинг у перспективі щонайменше п'яти років можуть дати відповідь про стан громади та інструменти, які дозволять підвищити її спроможність.

Аналіз регіональних відмінностей територіальних громад, які після завершення реформи АТУ України у 2020 р. сформували базовий його рівень за показником кількості населення, свідчить про низьку ефективність адміністративного етапу завершення реформи.

Зрештою, цей показник став вирішальним при прийнятті рішень щодо формування нових територіальних громад. У сусідніх Болгарії та Польщі, які мали близькі до українських передумови до реформи АТУ та провели її, частка територіальних громад базового рівня з населенням понад 10 тис. становить 90% серед усіх утворених громад [1]. В Україні без достатньої аргументації обмеження за показником кількості населення було визначено не менше 3 тис. осіб [1]. За підсумками реформи на базовому рівні територіального управління залишилось 18 (1,3% загальної кількості) громад з населенням до 3 тис. осіб. 4 громади у Дніпропетровській області, по 2 – у Донецькій, Запорізькій, Одеській, Полтавській областях по 1 – у Житомирській, Івано-Франківській, Рівненській, Херсонській, Хмельницькій та Чернігівській областях. Переважно це громади регіонів, які були найбільш активними щодо забезпечення добровільного об'єднання громад.

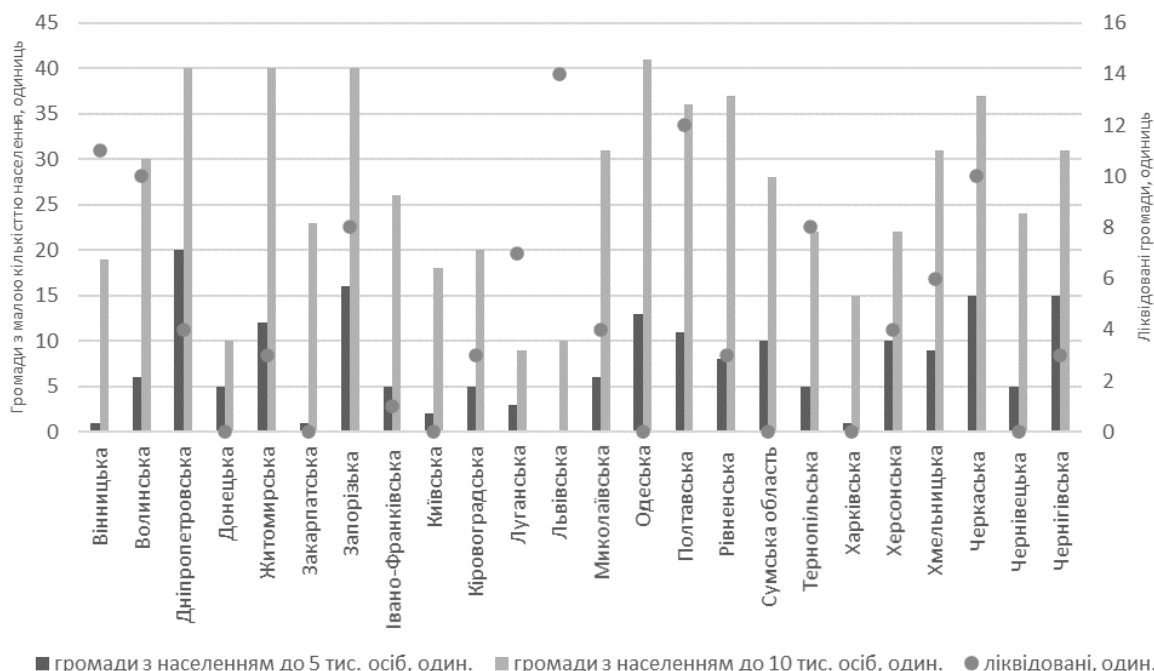

Рис. 1. Співвідношення кількості малих за чисельністю населення територіальних громад базового рівня до кількості ліквідованих у 2020 р. громад за адміністративними областями України

Загалом в Україні 45% (640 загальної кількості) територіальних громад після завершення реформи АТУ України у 2020 р. мали населення менше 10 тис. осіб, 13% (184 загальної кількості)

менше 5 тис. осіб. Найбільше громад з населенням до 5 тис. осіб – у Дніпропетровській області (20 громад, 23% загальної кількості), Житомирській (12 та 18% відповідно), Запорізькій (16 та 24% відповідно), Одеській (13 та 14% відповідно), Полтавській (11 та 18% відповідно), Сумській (10 та 20% відповідно), Херсонській (10 та 20% відповідно), Черкаській (15 та 23% відповідно), Чернігівській (15 та 26% відповідно) областях. Понад 50% територіальних громад з населенням менше 10 тис. осіб мають Волинська, Житомирська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області. За найбільшою часткою громад з населенням до 5 і до 10 тис. виділяються Запорізька (24% громад до 5 тис. та 60% до 10 тис.), Сумська (20% і 50% відповідно), Черкаська (23% і 56%) та Чернігівська (26% і 54%).

Загалом можна виділити три групи регіонів за часткою громад з малою кількістю населення. Перша – регіони, в яких низька кількість громад була створена на етапі добровільного об'єднання і які, на етапі адміністративного об'єднання, отримали якісний експертний супровід – до прикладу Закарпатська (2% громад до 5 тис. та 36% до 10 тис.) та Харківська (2% та 27% відповідно). Друга – регіони з активною фазою добровільного об'єднання із формуванням значної кількості громад з малою кількістю населення та серйозними змінами складу і конфігурації територіальних громад на етапі адміністративного завершення реформи – до прикладу Львівська область (0% громад до 5 тис. та 14% до 10 тис.). Третя – найбільша за кількістю регіонів (понад 50% регіонів України) з активною фазою добровільного об'єднання із формуванням значної кількості громад з малою кількістю населення та збереженням високої частки територіальних громад з низькою кількістю населення на етапі адміністративного завершення реформи (рис. 1).

Висновки. На засадах добровільності формування територіальних громад вдалось залучити тисячі ініціативних та зацікавлених у результатах громадян. Сформовані на цьому етапі ОТГ стали унікальною цінністю зразка нового підходу до державного управління.

Ліквідація громад шляхом не включення їх у нові перспективні плани формування територій громад – потужний удар по громадянській ініціативі у системі розвитку нового місцевого самоврядування. Між тим аналіз нових планів дозволяє стверджувати, що при їх розробці не вдалось розв'язати ряд завдань з перетворення АТУ України.

Не забезпечено єдиного підходу до прийняття адміністративного рішення щодо існування чи ліквідації діючої територіальної громади. Зазначене дозволяє стверджувати, що у найближчій перспективі можливо знову доведеться змінювати АТУ України на базовому територіальному рівні управління.

Список використаних джерел

1. Бодрова І. І. Європейський досвід удосконалення адміністративно-територіального устрою // Офіційний сайт Конституційної Асамблеї при Президентові України. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytcs/id/jevropejskij-dosvid-udokonalennjiaadministrativno-teritorialnog-481>
2. Дністрянський М. Адміністративно-територіальний устрій України крізь призму геополітики // Дзвін. – 1996. – №8. – С. 93-104.
3. Дністрянський М. Чи потрібно реформувати адміністративно-територіальний устрій України? (політико-географічний погляд) // Політична думка. – 2001. – №1/2. – С. 28-38.
4. Методика формування спроможних територіальних громад. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 34). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-metodiki-formuvannya-sproможnih-teritorialnih-gromad-i240120-34>
5. Дем'яненко Л. Реформа адміністративно-територіального устрою: плани та перспективи // Стратегія сталого розвитку України – 2030. 2020. № 8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuvip.gov.ua/images/praktuka_susp_peretvoren/2020/8.pdf.
6. Куйбіда В.С. Організаційно-правові аспекти місцевого самоврядування в Україні. К.: Ун-т «Україна». 2011. 157 с.
7. Кучабський О. Г. Перспективи становлення адміністративно-територіальної організації України. Теоретичні та методологічні проблеми суспільної географії: зб. наук. пр. на пошану Заслуженого професора Львівського національного університету ім. І. Франка Олега Шаблія. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. С. 234–242.
8. Мельничук А.Л., Ганіченко К.В. П'ять років формування об'єднаних територіальних громад в Україні: ефективність та ефекти адміністративного завершення етапу реформи на прикладі Київської області. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки. Випуск 12. 2020. С. 17-24.
9. Мельничук А. П'ять років формування нового базового рівня АТУ: успіхи та проблеми реформи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?library=pyat-rokiv-formuvannya-novoho-bazovoho-rivnya-atu-uspihy-ta-problemy-reformy-v-ukrajini>
10. Новик В.П. Поняття адміністративно-територіального устрою в Україні// Теоретичні та прикладні питання державотворення. - 2008. - № 2.
11. Олійник Я.Б., Остапенко П.О. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози // Український географічний журнал. 2016, №4. С. 37-43.
12. Остапенко П.О. Методика та історія географічних досліджень Адміністративно-територіального устрою. Молоді науковці – географічні науки: Збірник наукових праць Всеукраїнської конф. з міжнар. участю. К.: ВГЛ «Обрії». 2010. Вип. VI. С. 224-228.
13. Остапенко П.О. Оцінка реалізації реформи адміністративно-територіального устрою України. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. Вип. 775-776: Географія. С. 224-229.
14. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку (навчальний посібник). – К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. – 200 с.
15. Тітенко З.В. Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіального устрою обласного регіону (на прикладі Одеської області) // Автореферат на здобуття наукового ступеня канд.геогр.наук. – Одеса, 2007. – 20 с.
16. Саханенко С. Адміністративно-територіальний та муніципально-територіальний устрій: проблеми співвідношення та реформування // Управління сучасним містом. 2001. № 4–6. С. 45–53.

17. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. Аналітична доповідь. / [Павлюк А. П., Олійник Д. І., Баталов О. А. та ін.]; під ред. Павлюк А. П. – К.: НІСД, 2016. – 61 с.
18. Топчєв О. Г., Яворська В. В. Теоретичні постулати нового адміністративно-територіального устрою України // Наукові пошуки географічної громадськості: вчора, сьогодні, завтра: зб. наук. праць. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – С. 29-32
19. Firman, T. (2010) Indonesia's Rapid Decentralization Needs Inter Local-Government Partnership: Kartamantul (Greater Yogyakarta) and Jabodetabek (Greater Jakarta) Compared. Unpublished Manuscript [in English].
20. Koswara, E. 2000. Welcoming the Implementation of Regional Autonomy based on Law 22/1999. Analisis CSIS 29(1), 36–64 [in English].
21. Melnychuk A., Gnatiuk O. Regional identity and the renewal of spatial administrative structures: The case of Podolia, Ukraine. Moravian Geographical Reports, 26 (1). – 2017 – 42-54
22. Rondinelli, D.A. (1990). Decentralizing Urban Development Programs: A Framework for Analyzing Policy. Office of Housing and Urban Programs, US Agency for International Development, Washington, D.C. [in English].
23. Pratikno, P. (2008). Recommendations on Modifications of Regional Development Policy: Proliferation and Amalgamation of Regions. Unpublished Policy Paper, Democratic Reform Support Program, United States Agency for International Development, February 29. [in English]
24. Grindle, M. (2007). The Promise of Good Governance. In: Grindle MS (ed.), Going Local: Decentralization, Democratization, and the Promise of Good Governance. Princeton: Princeton University Press, 8, 164–186 [in English]
25. Seymour, R., Turner, S. (2002). Otonomi daerah: Indonesia's decentralisation experiment. New Zealand Journal of Asian Studies 4, 33-51. [in English].
26. Shah, A. and Hutter, J. (1998). Applying a Simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization. Washington, DC : The World Bank. [in English].
27. Udovychenko, V., Melnychuk, A., Gnatiuk, O., Ostapenko, P. Decentralization reform in Ukraine: assessment of the chosen transformation model. European Spatial Research and Policy, 24 (1), 2017 – 23–40 [in English].

References

1. Bodrova I. I. Yevropeys'kyy dosvid udoskonalennya administratyvno-terytorial'noho ustroyu // Ofitsiyyny sayt Konstytutsiynoyi Asambleyi pry Prezidentovi Ukrainy. : <http://cau.in.ua/ua/activities/analytids/jevropejskij-dosvid-udoskonalennjaadministrativno-teritorialnog-481> (in Ukrainian)
2. Dnistrians'kyy M. Administratyvno-terytorial'nyy ustroy Ukrainy kriz' pryizmu heopolitykiv // Dzvin. - 1996. - №8. - S. 93-104. (in Ukrainian)
3. Dnistrians'kyy M. Chy potribno reformuvaty administratyvno-terytorial'nyy ustroy Ukrainy? (polityko-heohrafichnyy pohlyad) // Politychna dumka. - 2001. - №1 / 2. - S. 28-38. (in Ukrainian)
4. Metodyka formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad. Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 kvitnya 2015 r. № 214 (u redaktsiyi postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnya 2020 r. № 34): <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-metodiki-formuvannya-spromozhnykh-teritorialnih-gromad-i240120-34> (in Ukrainian)
5. Dem'yanenko L. Reforma administratyvno-terytorial'noho ustroyu: plany ta perspektyvy // Stratehiya staloho rozvytku Ukrainy - 2030. 2020. № 8: http://nbuviap.gov.ua/images/praktuka_susp_peretvoren/2020/8.pdf. (in Ukrainian)
6. Kuybida V.S. Orhanizatsiyno-pravovi aspekty mistsevoho samovryaduvannya v Ukraini. K. : Un-t «Ukrayina». 2011. 157 s. (in Ukrainian)
7. Kuchabs'kyy O. H. Perspektyvy stanovlennya administratyvno-terytorial'noyi orhanizatsiyi Ukrainy. Teoretychni ta metodolohichni problemy suspil'noyi heohrafiyi: zb. nauk. pr. na poshanu Zasluzhenoho profesora L'vivs'koho natsional'noho universytetu im. I. Franka Oleha Shabliya. L'viv: VTS LNU im. Ivana Franka, 2006. S. 234–242. (in Ukrainian)
8. Melnychuk A.L., Hanichenko K.V. P'yat' rokiv formuvannya hromads'kykh terytorial'nykh hromad v Ukraini: efektyvnist' ta efekty administratyvnoho zavershennya etapu reformuvannya na prykladi Kyivs'koyi oblasti. Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Heohrafichni nauky. Vypusk 12. 2020. S. 17-24. (in Ukrainian)
9. Melnychuk A. P'yat' rokiv formuvannya novoho bazovoho rivnya ATU: uspihy ta problemy reformuvannya v Ukraini: <https://www.prostir.ua/?library=pyat-rokiv-formuvannya-novoho-bazovoho-rivnya-atu-uspihy-ta-problemy-reformy-v-ukraini> (in Ukrainian)
10. Novyk V.P. Ponyattya administratyvno-terytorial'noho rozvytku v Ukraini // Teoretychni ta prykladni pytannya derzhavotvorennia. - 2008. - № 2. (in Ukrainian)
11. Oliyynk YA.B., Ostapenko P.O. Formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad v Ukraini: perevahy, ryzyky, zahrozy // Ukrainy's'kyy heohrafichnyy zhurnal. 2016, №4. S. 37-43. (in Ukrainian)
12. Ostapenko P.O. Metodyka ta istoriya heohrafichnykh doslidzhen' Administratyvno-terytorial'noho ustroyu. Molodi naukovtsi - heohrafichnyi nausti: Zbirnyk naukovykh prats' Vseukrayins'koyi konf. z mizhnar. uchastyu. K. : VHL «Obriyi». 2010. Vyp. VI. C. 224-228. (in Ukrainian)
13. Ostapenko P.O. Otsinka realizatsiyi reform administratyvno-terytorial'noho ustroyu Ukrainy. Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: zbirnyk naukovykh prats'. Chernivets': Chernivets'kyy nats. un-t, 2016. Vyp. 775-776: Heohrafiya. S. 224-229. (in Ukrainian)
14. Pistun M.D., Melnychuk A.L. Suchasni problemy rehional'noho rozvytku (navchal'nyy posibnyk). - K. : VPTS «Kyivs'kyy universytet», 2009. - 200 s. (in Ukrainian)
15. Titenko Z.V. Suspil'no-heohrafichni aspekty administratyvno-terytorial'noho rozvytku oblasnoho rehionu (na prykladi Odes'koyi oblasti) // Avtoreferat na zdobuttya naukovooho stupenya kand.heohr.nauk. - Odesa, 2007. - 20 s. (in Ukrainian)
16. Sakhanenko S. Administratyvno-terytorial'nyy ta munitsypal'no-terytorial'nyy ustroy: problemy spivvidnoshennya ta reformuvannya // Upravlinnya suchasnym mistom. 2001. № 4–6. S. 45–53.
17. Terytorial'na hromada yak bazova lanka administratyvno-terytorial'noho rozvytku Ukrainy: problemy ta perspektyvy reformuvannya. Analitichna dopovid'. / [Pavlyuk A. P., Oliyynk D. I., Batalov O. A. ta in.]; pid red. Pavlyuk A. P. – K. : NISD, 2016. - 61 s.
18. Topchiyev O.H., Yavors'ka V.V. Teoretychni postulaty novoho administratyvno-terytorial'noho ustroyu Ukrainy // Naukovi poshuky heohrafichnoyi hromads'kosti: vchora, s'ohodni, zavtra: zb. nauk. prats'. - Luhans'k: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2009. - S. 29-32
28. Firman, T. (2010) Indonesia's Rapid Decentralization Needs Inter Local-Government Partnership: Kartamantul (Greater Yogyakarta) and Jabodetabek (Greater Jakarta) Compared. Unpublished Manuscript [in English].
29. Koswara, E. 2000. Welcoming the Implementation of Regional Autonomy based on Law 22/1999. Analisis CSIS 29(1), 36–64 [in English].
30. Melnychuk A., Gnatiuk O. Regional identity and the renewal of spatial administrative structures: The case of Podolia, Ukraine. Moravian Geographical Reports, 26 (1). – 2017 – 42-54
31. Rondinelli, D.A. (1990). Decentralizing Urban Development Programs: A Framework for Analyzing Policy. Office of Housing and Urban Programs, US Agency for International Development, Washington, D.C. [in English].
32. Pratikno, P. (2008). Recommendations on Modifications of Regional Development Policy: Proliferation and Amalgamation of Regions. Unpublished Policy Paper, Democratic Reform Support Program, United States Agency for International Development, February 29. [in English]
33. Grindle, M. (2007). The Promise of Good Governance. In: Grindle MS (ed.), Going Local: Decentralization, Democratization, and the Promise of Good Governance. Princeton: Princeton University Press, 8, 164–186 [in English]
34. Seymour, R., Turner, S. (2002). Otonomi daerah: Indonesia's decentralisation experiment. New Zealand Journal of Asian Studies 4, 33-51. [in English].
35. Shah, A. and Hutter, J. (1998). Applying a Simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization. Washington, DC : The World Bank. [in English].
- Udovychenko, V., Melnychuk, A., Gnatiuk, O., Ostapenko, P. Decentralization reform in Ukraine: assessment of the chosen transformation model. European Spatial Research and Policy, 24 (1), 2017 – 23–40 [in English].

Пугач Сергій Олександрович,
кандидат географічних наук, доцент

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна, e-mail: puhachserhiy@gmail.com

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖ FACEBOOK ТА INSTAGRAM В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мета. Метою дослідження є виявлення особливостей просторової диференціації соціальних інтернет-мереж в Івано-Франківській області. Головне завдання роботи – проаналізувати просторовий розподіл кількості користувачів та рівень проникнення соціальних інтернет-мереж Facebook та Instagram у розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування Івано-Франківської області.

Методика. Для визначення кількості користувачів Facebook та Instagram використовувалася функція таргетингу – рекламного механізму, завдяки якому можна виділяти з інтернет-аудиторії тільки ту частину відвідувачів або цільову аудиторію, яка підходить за певними критеріями. Критерієм аудиторії було визначено охоплення території. Основні показники аналізу були загальна чисельність користувачів соціальної інтернет-мережі, рівень проникнення соціальної інтернет-мережі.

Результати. У розподілі користувачів соцмереж в Івано-Франківській області були виявлені наступні просторові особливості. Концентрація користувачів у найбільших містах, особливо у обласному центрі м. Івано-Франківськ, на яке припадає близько 40 % користувачів мереж Facebook та Instagram в області. Чисельність користувачів загалом пропорційна чисельності населення у адміністративно-територіальній одиниці. Поміж районів Івано-Франківської області за кількістю користувачів виділяються густозаселені Надвірнянський, Косівський, Рожнятівський, Снятинський, Долинський райони. Найменша кількість населення (менше 10 тис. осіб) використовує Facebook у Тлумацькому, Богородчанському, Калуському, Тисменицькому районах. Низький розвиток соціальних мереж в адміністративних районах, які прилегли до міст обласного підпорядкування. Серед адміністративних районів вищі показники розвитку соціальних мереж характерні для південних районів у порівнянні із північними. Instagram за рівнем розвитку поступається Facebook, а його основними користувачами є переважно особи молодших вікових груп. Територіальне розміщення користувачів соціальної інтернет-мережі Instagram, у загальних рисах показує ті ж особливості, що характерні й для Facebook.

Наукова новизна. Вперше визначено особливості просторового поширення користувачів соціальних інтернет-мереж Facebook та Instagram в розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування Івано-Франківської області.

Практична значимість. Отримані результати можуть бути використані для складання програм соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області. Слабка сформованість соціальних інтернет-мереж вказує на несприятливі соціально-економічні процеси в регіоні. Рівень проникнення соціальних інтернет-мереж може бути своєрідним показником рівня розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Ключові слова: соціальна інтернет-мережа, рівень проникнення соціальної інтернет-мережі, Facebook, Instagram, Івано-Франківська область.

Пугач Сергей Александрович,
кандидат географических наук, доцент

Волинский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк,
Украина, e-mail: puhachserhiy@gmail.com

ТЕРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ИНТЕРНЕТ- СЕТЕЙ FACEBOOK И INSTAGRAM В ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Целью исследования является выявление особенностей пространственной дифференциации социальных интернет-сетей в Ивано-Франковской области. Главная задача работы – проанализировать пространственное распределение количества пользователей и уровня проникновения социальных интернет-сетей Facebook и Instagram в разрезе административных районов и городов областного подчинения Ивано-Франковской области.

Методика. Для определения количества пользователей Facebook и Instagram использовалась функция таргетинга – рекламного механизма, благодаря которому можно выделять из интернет-аудитории только ту часть посетителей или целевую аудиторию, которая подходит по определенным критериям. Критерием аудитории был определен охват территории. Основными показателями анализа были общая численность пользователей социальной интернет-сети, уровень проникновения социальной интернет-сети.

Результаты. В распределении пользователей соцсетей в Ивано-Франковской области были выявлены следующие пространственные особенности. Концентрация пользователей в крупнейших городах, особенно в областном центре г. Ивано-Франковск, на который приходится около 40% пользователей сетей Facebook и Instagram в области. Численность пользователей в целом пропорциональна численности населения в административно-территориальной единице. Среди районов Ивано-Франковской области по количеству пользователей выделяются густонаселенные Надвирнянский, Косовский, Рожнятовский,

Снятинський, Долинський райони. Наименьшее количество населения (менее 10 тыс. чел.) использует Facebook в Тлумачском, Богородчанском, Калушском, Тисменицком районах. Низкое развитие социальных сетей в административных районах, прилегающих к городам областного подчинения. Среди административных районов высокие показатели развития социальных сетей характерны для южных районов по сравнению с северными. Instagram по уровню развития уступает Facebook, а его основными пользователями являются преимущественно молодежь. Территориальное размещение пользователей социальной интернет-сети Instagram, в общих чертах показывает те же особенности, характерные и для Facebook.

Научная новизна. Впервые определены особенности пространственного распространения пользователей социальных интернет-сетей Facebook и Instagram в разрезе административных районов и городов областного подчинения Ивано-Франковской области.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы для составления программ социально-экономического развития Ивано-Франковской области. Слабая сформированность социальных интернет-сетей указывает на неблагоприятные социально-экономические процессы в регионе. Уровень проникновения социальных интернет-сетей может быть своеобразным показателем уровня развития административно-территориальной единицы.

Ключевые слова: социальная интернет-сеть, уровень проникновения сети, Facebook, Instagram, Ивано-Франковская область.

UDC 911.3[316.472.4:004.738.5](477.86)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.39-45>

Puhach Serhii Oleksandrovych,
Candidate of Geography, Associate Professor

Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine, e-mail: puhachserhiy@gmail.com

TERRITORIAL FEATURES OF FACEBOOK AND INSTAGRAM SOCIAL NETWORKING SERVICES DISTRIBUTION IN IVANO-FRANKIVSK REGION

Purpose. The aim of the study is to identify the features of spatial differentiation of social networking services (SNS) in Ivano-Frankivsk region. The main task of the work is to analyze the spatial distribution of the number of users and the penetration rate of SNS Facebook and Instagram in terms of administrative districts and cities of regional subordination in Ivano-Frankivsk region.

Methods. The advertising targeting engine function was used to determine the number of Facebook and Instagram users. The audience criterion was determined by the coverage of the territory. The main indicators of the analysis were the total number of users social networking service, the penetration rate of the social networking service.

Results. In the distribution of users of SNSs in Ivano-Frankivsk region the following spatial features were revealed. Concentration of users in the largest cities, especially in the regional center Ivano-Frankivsk (about 40% of Facebook and Instagram users in the region). The number of users is generally proportional to the population in the territorial unit. Among the districts of Ivano-Frankivsk region, a large number of users have Nadvirna, Kosiv, Rozhnyativ, Sniatyn, Dolyna districts. The smallest population (less than 10 thous.) uses Facebook in Tlumach, Bohorodchany, Kalush, Tysmenytsia districts. Low development of social networking services in the administrative districts adjacent to cities of regional subordination. Instagram is inferior to Facebook in terms of development, and its main users are mainly younger people. The territorial users location of the Instagram SNS, in general, shows the same features that are characteristic of the Facebook.

Scientific novelty. For the first time, the peculiarities of the spatial distribution of Facebook and Instagram social networking services users in context of administrative districts and regional cities in Ivano-Frankivsk region have been determined.

Practical significance. The obtained results can be used to build programs of the socio-economic development of Ivano-Frankivsk region. The penetration rate of social networks can be a kind of indicator of the development of the territory.

Key words: social networking service (SNS), penetration rate of the SNS, Facebook, Instagram, Ivano-Frankivsk region.

Постановка проблеми. Глобальну мережу Інтернет та соціальні інтернет-мережі, іноді порівнюють із “новими континентами”, а їх дослідження – із Великими географічними відкриттями. Звичайно, ці порівняння умовні та метафоричні, проте вказують на те, що дослідження кіберпростору з географічної точки зору є принципово новим напрямком. Поряд із складністю самого об’єкта дослідження, який потребує поряд із традиційними й принципово нових методів та підходів, віртуальна реальність характеризується дуже високою мінливістю та динамікою внутрішніх процесів. Інтернет й соціальні мережі сьогодні значно відрізняються від тих, що існували 10 років тому. Соціальні інтернет-мережі зараз відіграють важливу роль у житті людини, а їх значення продовжує зростати. Проте, сьогодні географічні аспекти розвитку та функціонування

соціальних інтернет-мереж в Україні не знайшли свого належного відображення в наукових працях, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У закордонній англomовній літературі ми знаходимо низку праць з проблем просторових особливостей функціонування та розвитку соціальних інтернет-мереж у різних частинах світу: С. Andris [4]; J. Borge-Holthoefer, A. Rivero, I. García та ін. [5]; B. Lengyel, A. Varga, B. Ságvári та ін. [10]; D. Laniado, Y. Volkovich, S. Scellato та ін. [9]; T. Menezes, C. Roth [11]; D. Sui, M. Goodchild [13]; Y. Takhteyev, A. Gruz, B. Wellman [14].

Просторовим аспектам соціальних он-лайн мереж в Україні присвячена аналітична доповідь «Facebook та Instagram в Україні (січень 2021)» [8]. Регіональним аспектам поширення соціальних мереж в Україні присвячені роботи М. Добиша [6] (використання соцмереж в умовах війни на сході України), С. Пугача, Ю. Митчик [2] (поширення соціальних мереж у Волинській області), С. Пугача, Т. Погребського, Г. Голуба [12] (соціальні мережі у Рівненській області), С. Пугача, К. Мезенцева [1] (соціальні мережі у Закарпатській області).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні відсутні географічні дослідження соціальних мереж в Івано-Франківській області.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є виявлення особливостей просторової диференціації соціальних Інтернет-мереж в Івано-Франківській області. Головне завдання роботи – проаналізувати просторовий розподіл кількості користувачів та рівень проникнення соціальних Інтернет-мереж Facebook та Instagram у розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування Івано-Франківської області.

Виклад основного матеріалу. Івано-Франківська область – це один із найбільш густонаселених і давно освоєних регіонів на заході України. Область характеризується центральним географічним положенням та розташована у передгір'ї Українських Карпат. В Івано-Франківській області знаходяться значні поклади корисних копалин, таких як нафта, газ, буре вугілля, торф, кам'яна та калійна сіль, сірка, фосфорити, вапняки та ін.

У Івано-Франківській області нараховується 517,4 тис. користувачів мережі Facebook, що становить 37,8 % населення області та 3,7 % усіх українських користувачів мережі (частка області у населенні країни становить 3,3 %). Тобто, рівень проникнення мережі Facebook у Івано-Франківській області вищий ніж у середньому по Україні.

Територіальна диференціація користувачів Facebook по районах та найбільших містах Івано-Франківської області, показує закономірність концентрації акаунтів у найбільших містах, а саме в м. Івано-Франківськ (200 тис.), м. Коломия (41 тис.), м. Калуш (39 тис.) (табл. 1, рис. 1а). На міста обласного підпорядкування (вище згадані Коломия, Калуш, а також Болехів, Бурштин, Яремче) припадає 59,5 % користувачів області. В обласному центрі м. Івано-Франківськ зосереджено 38,7 % акаунтів. У порівнянні із іншими областями Західної України це не є високими показниками. Нижчі значення спостерігаються лише у Закарпатській області (40,8 % та 20,5 % відповідно). Тобто, для Івано-Франківської області характерний більш рівномірний розподіл користувачів мережі Facebook у порівнянні з іншими областями, що накладає відбиток на поведінку користувачів у соціальні мережі.

Івано-Франківська область має порівняно невисокий рівень урбанізації (44,2 %). Тут не спостерігається домінування обласного центру над рештою території, як у випадку з іншими областями Західної України (особливо Львівської, Чернівецької, Рівненської). Місцеві регіональні центри, такі як Болехів, Бурштин, Долина, Калуш, Коломия, Надвірна, Яремче є фокусами соціально-економічного та політичного життя прилеглих територій. Очевидно, певний вплив на зв'язок з обласним центром також має гірський рельєф. Поміж районів Івано-Франківської області за кількістю користувачів (понад 20 тис. осіб) виділяються густозаселені Надвірнянський, Косівський, Рожнятівський, Снятинський, Долинський райони. Найменша кількість людей (менше 10 тис. осіб) використовує Facebook у Тлумацькому, Богородчанському, Калуському, Тисменицькому районах. Географічно це центральна частина області. Важливим показником, що характеризує поширення сервісу, є рівень проникнення соціальної мережі, який обчислюється, як відношення кількості користувачів на певній території до чисельності населення, яке на ній проживає. За показником рівня проникнення соціальної мережі вирізняються міста обласного підпорядкування (понад 46 %). Найвищі значення відмічено у обласному центрі м. Івано-Франківськ – 76,1 % та м. Коломия – 66,9 % (табл. 1). Такі високі показники досягаються як за рахунок кількості населення міста, зареєстрованого у соцмережі, так і за рахунок акаунтів різноманітних фірм та магазинів. До міських користувачів також відносяться жителі прилеглих сіл. Ці села формують єдину систему розселення із містом біля якого вони розміщені.

Таблиця 1

Основні показники поширення соціальних інтернет-мереж Facebook та Instagram в Івано-Франківській області, станом на початок 2020 р. *

№ з/п	Адміністративно-територіальна одиниця (місто / район)	Населення, осіб (станом на 1.10.19)	Facebook		Instagram	
			Чисельність користувачів, тис. осіб	Рівень проникнення, %	Чисельність користувачів, тис. осіб	Рівень проникнення, %
1	м.Івано-Франківськ (міськрада)	262766	200,0	76,1	140,0	53,3
2	м.Болехів (міськрада)	21197	9,8	46,2	6,1	28,8
3	м.Бурштин (міськрада)	15334	9,5	62,0	5,5	35,9
4	м.Калуш	66138	39,0	59,0	25,0	37,8
5	м.Коломия	61322	41,0	66,9	27,0	44,0
6	м.Яремче (міськрада)	23189	8,3	35,8	6,1	26,3
7	Богородчанський	69017	3,8	5,5	6,3	9,1
8	Верховинський	30478	14,0	45,9	8,6	28,2
9	Галицький	42051	11,0	26,2	7,8	18,5
10	Городенківський	51495	17,0	33,0	11,0	21,4
11	Долинський	68319	20,0	29,3	12,0	17,6
12	Калуський	57555	3,5	6,1	4,1	7,1
13	Коломийський	96681	11,0	11,4	11,0	11,4
14	Косівський	86714	29,0	33,4	19,0	21,9
15	Надвірнянський	114675	35,0	30,5	25,0	21,8
16	Рогатинський	38779	11,0	28,4	6,3	16,2
17	Рожнятівський	71767	24,0	33,4	18,0	25,1
18	Снятинський	63635	24,0	37,7	17,0	26,7
19	Тисменицький	81835	2,2	2,7	4,4	5,4
20	Тлумацький	45814	4,3	9,4	3,7	8,1
	Івано-Франківська область	1368761	517,4	37,8	363,9	26,6

* складено автором на основі: [3; 8]

Порівняно низький показник проникнення у м. Яремче (35,8 %) можна пояснити його рекреаційно-туристською спеціалізацією. У вказаному регіоні велика кількість туристів, яка співставна із загальною чисельністю постійного населення. Існують труднощі щодо визначення кількості користувачів соціальної інтернет-мережі. У даному випадку, додається проблема місцевих жителів (постійного населення) та приїжджих туристів. Для більшості територій різниця між постійним населенням «people living in this location» та усім населенням «people living in or recently in this location» невелика та становить 5-10 %. Для курортних (рекреаційних) міст ця величина значно більша та сягає 35-65 %. Саме цими моментами можна пояснити низький рівень проникнення соцмережі Facebook у м. Яремча.

Рівень проникнення соціальної інтернет-мережі Facebook у адміністративних районах області нижчий ніж у обласних містах і не перевищує 46 %. Висока частка користувачів мережі (понад 30 %) зафіксована у Верховинському, Снятинському, Косівському, Рожнятівському, Городенківському, Надвірнянському районах. У територіальному відношенні це переважно південна частина області. Ці райони мають відносно слабкі зв'язки є регіональним центром. Порівняно висока частка користувачів мережі Facebook прослідковується в усіх «гірських» районах Українських Карпат не лише Івано-Франківської, а й Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. Це очевидно пов'язано із певними специфічними особливостями поведінки

жителів гірських районів у соціальних мережах. Через орографічний чинник, стійкий сигнал мобільних мереж утруднений на значних площах. Причому дуже часто навіть сусідні ділянки можуть мати або не мати сигналу. Відповідно, місцеве населення широко використовує месенджері, провідний інтернет для задоволення власних потреб у комунікаціях.

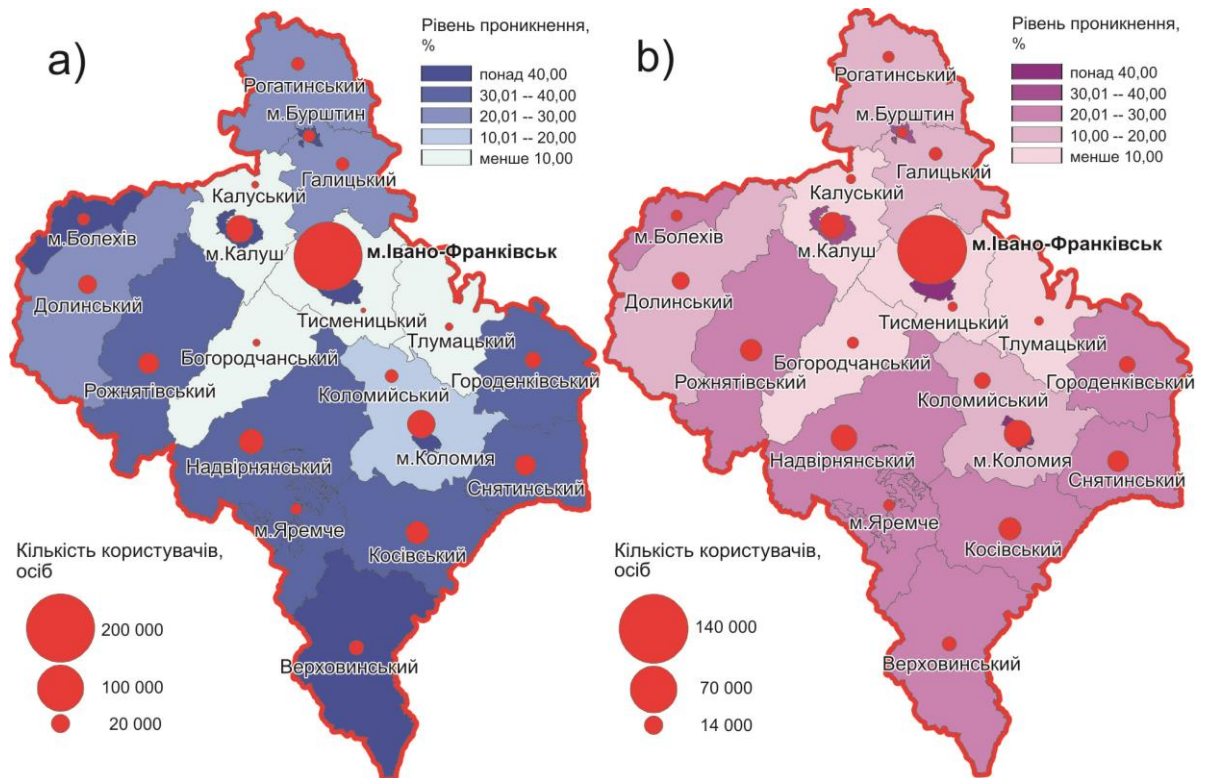

Рис. 1. Чисельність користувачів та рівень проникнення соціальної інтернет-мережі Facebook (a) та Instagram (b) у Івано-Франківській області, станом на початок 2020 р.

Низька частка користувачів (менше 10 %) відмічена у Тлумацькому, Калуському, Богородчанському, Тисменицькому районах. У географічному відношенні – це переважно центральна частина області. Тисменицький, Калуський – це райони, які прилеглі до міст обласного підпорядкування. Для них характерна підвищена частка сільського населення та концентрація соціально-економічного та політичного життя у містах Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, які територіально до них не належать. Міста обласного підпорядкування ніби «витягують» користувачів соціальної мережі із району. Тлумацький, Богородчанський райони хоча не мають безпосередньої межі із м. Івано-Франківськ, проте економічно, соціально та культурно з ним тісно пов'язані. Локальні центри м. Тлумач та смт. Богородчани не є потужними, а місцеве населення орієнтується переважно на м. Івано-Франківськ.

В Івано-Франківській області коефіцієнт проникнення соціальної мережі Facebook для адміністративних районів становить у середньому 23,8 %, міст обласного підпорядкування – 59,5 %, при середньообласному 37,8 %. Це ще раз підтверджує нерівномірний розподіл користувачів у міських поселеннях та сільській місцевості та ролі найбільших міст як центрів інновацій.

Instagram – це соціальна Інтернет-мережа для обміну фотографіями та відеозаписами, яка дозволяє користувачам робити фото та відео, застосовувати до них фільтри, а також поширювати їх. В Україні її середньомісячна аудиторія становить 11,0 млн. користувачів [8], що становить 26,2 % населення країни (станом на початок 2020 р.).

На Івано-Франківщині нараховується 363,9 тис. користувачів Instagram [8], що становить 26,6 % населення області. Відсоток користувачів із Івано-Франківської області складає 3,3 % усіх українських користувачів мережі, що відповідає частці області у населенні України.

Територіальне розміщення користувачів соцмережі Instagram, у загальних рисах показує ті ж особливості, що характерні й для Facebook (табл. 1, рис. 1b), а саме до концентрації більшості акаунтів у найбільших містах. Так, в Івано-Франківську зареєстровано 140 тис. користувачів, Коломиї – 27 тис., Калуші – 25 тис. користувачів. На міста обласного підпорядкування припадає

57,6 % користувачів, на м. Івано-Франківськ – 38,5 %. Серед адміністративних районів за кількістю користувачів вирізняється найбільший за населення Надвірнянський район, та інші переважно південні густозаселені Косівський, Рожнятівський, Снятинський, Долинський, Городенківський, Коломийський райони (табл. 1).

За рівнем проникнення мережі лідируючі позиції займають міста обласного підпорядкування Івано-Франківськ (53,3%), Коломия (44,0 %), Калуш (37,8 %), Бурштин (35,9 %), Болехів (28,8 %), Яремча (26,3 %). Серед адміністративних районів вирізняються Верховинський, Снятинський, Рожнятівський, Косівський, Надвірнянський, Городенківський райони (понад 20 %). Середній рівень проникнення (10-20 %) мають Галицький, Долинський, Рогатинський, Коломийський райони. Найнижча частка користувачів (менше 10 %) зафіксована у Богородчанському, Тлумацькому, Калуському, Тисменицькому районах (табл. 1, рис. 1b).

Для адміністративних районів Івано-Франківської області коефіцієнт проникнення соціальної мережі Instagram становить у середньому 17,0 %, для міст обласного підпорядкування – 37,7 %, при середньообласному 26,6 %.

Висновки. Отже, на основі вище зазначеного, можна зробити такі висновки щодо загальних закономірностей просторового поширення соціальних мереж Facebook та Instagram в Івано-Франківській області:

- концентрація користувачів у найбільших містах, особливо у обласному центрі м. Івано-Франківськ, на яке припадає близько 40 % користувачів мереж Facebook та Instagram в області;
- чисельність користувачів загалом пропорційна чисельності населення у територіальній одиниці;
- мала кількість користувачів та низький рівень проникнення у центральній частині області та в адміністративних районах, прилеглих до міст обласного підпорядкування;
- серед адміністративних районів вищі показники розвитку соціальних мереж характерні для південних районів у порівнянні із північними.
- соціальна інтернет-мережа Instagram за рівнем розвитку поступається Facebook, а її основними користувачами є переважно особи молодших вікових груп.

Подальші дослідження просторового поширення Інтернет-мереж доцільно зосередити на аналізі його залежності від особливостей вікової, статевої, етнічної структури та інших соціальних категорій.

Список використаних джерел

1. Пугач С. О., Мезенцев К. В. Просторові особливості поширення соціальних Інтернет-мереж у Закарпатській області. *Соціально-географічні процеси в Східно-Центральній Європі: проблеми, тенденції, напрями* : матеріали міжнар. наук. географічної конф., м. Берегове, 26-27 берез. 2020 р. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2020. Т. 1. С. 193–200.
2. Пугач С., Митчик Ю. Просторовий аналіз соціальних інтернет-мереж у Волинській області. *Економічна та соціальна географія*. 2018. Вип. 79. С. 14–21. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.79.14-21>.
3. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 жовтня 2019 року та середня чисельність у січні-вересні 2019 року // *Головне управління статистики у Івано-Франківській області*. Сайт. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>.
4. Andris C. Integrating social network data into GISystems. *International Journal of Geographical Information Science*. 2016. № 30:10. P. 2009-2031. DOI: 10.1080/13658816.2016.1153103.
5. Borge-Holthoefer J., Rivero A., García I., Cauhé E., Ferrer D. et. al. Structural and dynamical patterns on online social networks: the Spanish may 15th movement as a case study. *PloS ONE*. 2011. № 6(8). e23883. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0023883>.
6. Dobysh M. Euromaidan and conflict in Eastern Ukraine in social networking sites: Territorial differences of pro-Russian subscriptions in Ukraine. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2019. № 68(1). P. 51–64. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.68.1.4>.
7. Facebook та Instagram в Україні (січень 2021) // *PlusOne. Сайт*. URL: <https://plusone.com.ua/research>.
8. Facebook. Сайт. URL: <https://www.facebook.com>.
9. Laniado D., Volkovich Y., Scellato S., Mascolo C., Kaltenbrunner A. The impact of geographic distance on online social interactions. *Information Systems Frontiers*. 2017. № 20, 6. P. 1203-1218. <http://doi.org/10.1007/s10796-017-9784-9>.
10. Lengyel B., Varga A., Ságvári B., Jakobi Á., Kertész J. Geographies of an Online Social Network. *PLoS ONE*. 2015. № 10(9). e0137248. <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0137248>.
11. Menezes T., Roth C. Natural Scales in Geographical Patterns. *Scientific Reports*. 2017. № 7. P. 45823. doi:10.1038/srep45823.
12. Puhach S., Pohrebyskiy T., Golub G. Spatial peculiarities of social networking services distribution in Rivnenska oblast. *Часопис соціально-економічної географії*. 2020. (28). С. 43-50. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-28-05>.
13. Sui D., Goodchild M. The convergence of GIS and social media: challenges for GIScience. *International Journal of Geographical Information Science*. – 2011. № 25:11. P. 1737–1748. <https://doi.org/10.1080/13658816.2011.604636>.
14. Takhteyev Y., Gruzds A., Wellman B. Geography of Twitter networks. *Social Networks*. 2012. № 34 (1). P. 73–81. DOI: 10.1016/j.socnet.2011.05.006.

Список использованных источников

1. Пугач С. А., Мезенцев К. В. Пространственные особенности распространения социальных Интернет-сетей в Закарпатской области. *Социально-географические процессы в Восточно-Центральной Европе: проблемы, тенденции, направления* : материалы междунар. науч. географической конф., г. Берегове, 26-27 март. 2020 р. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2020. Т. 1. С. 193–200.
2. Пугач С., Митчик Ю. Пространственный анализ социальных интернет-сетей в Волинской области. *Экономическая и социальная география*. 2018. Вип. 79. С. 14–21. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.79.14-21>.

3. Численность населения (по оценке) на 1 октября 2019 и средняя численность в январе-сентябре 2019 // *Главное управление статистики в Ивано-Франковской области. Сайт*. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>.
4. Andris C. Integrating social network data into GISystems. *International Journal of Geographical Information Science*. 2016. № 30:10. P. 2009-2031. DOI: 10.1080/13658816.2016.1153103.
5. Borge-Holthoefer J., Rivero A., García I., Cauhé E., Ferrer A., Ferrer D. et. al. Structural and dynamical patterns on online social networks: the Spanish may 15th movement as a case study. *PLoS ONE*. 2011. № 6(8). e23883. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0023883>.
6. Dobysh M. Euromaidan and conflict in Eastern Ukraine in social networking sites: Territorial differences of pro-Russian subscriptions in Ukraine. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2019. № 68(1). P. 51–64. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.68.1.4>.
7. Facebook и Instagram в Украине (январь 2021) // *PlusOne. Сайт*. URL: <https://plusone.com.ua/research>.
8. Facebook. Сайт. URL: <https://www.facebook.com>.
9. Laniado D., Volkovich Y., Scellato S., Mascolo C., Kaltenbrunner A. The impact of geographic distance on online social interactions. *Information Systems Frontiers*. 2017. № 20, 6. P. 1203-1218. <http://doi.org/10.1007/s10796-017-9784-9>.
10. Lengyel B., Varga A., Ságvári B., Jakobi Á., Kertész J. Geographies of an Online Social Network. *PLoS ONE*. 2015. № 10(9). e0137248. <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0137248>.
11. Menezes T., Roth C. Natural Scales in Geographical Patterns. *Scientific Reports*. 2017. № 7. P. 45823. doi:10.1038/srep45823.
12. Puhach S., Pohrebskyi T., Golub G. Spatial peculiarities of social networking services distribution in Rivnenska oblast. *Журнал социально-экономической географии*. 2020. (28). С. 43-50. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-28-05>.
13. Sui D., Goodchild M. The convergence of GIS and social media: challenges for GIScience. *International Journal of Geographical Information Science*. – 2011. № 25:11. P. 1737–1748. <https://doi.org/10.1080/13658816.2011.604636>.
14. Takhteyev Y., Gruzd A., Wellman B. Geography of Twitter networks. *Social Networks*. 2012. № 34 (1). P. 73–81. DOI: 10.1016/j.socnet.2011.05.006.

References

1. Puhach S. O., Mezentsev K. V. Prostorovi osoblyvosti poshyrennia sotsialnykh Internet-merezh u Zakarpatskii oblasti [Spatial features of the distribution of social network services in the Zakarpattia region]. *Sotsialno-geohrafichni protsesy v Skhidno-Tsentrlnii Yevropi: problemy, tendentsii, napriamy. [Human geographical processes in East Central Europe: problems, tendencies and trends]*. International Geographical Conference. Berehove, March 26–27, 2020. Uzhhorod : «RIK-U» LLC, 2020. Vol. 1. P. 193–200.
2. Puhach, S., Mytchuk, Yu. Prostorovyi analiz sotsialnykh internet-merezh u Volynskii oblasti [Spatial analysis of social networking services in the Volyn region. *Ekonomichna ta sotsialna geografiya [Economic and social geography]*. 2018. Vol. 79, pp. 14-21. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.79.14-21>.
3. Chyselnist naselennia (za otsinkoiu) na 1 zhovtnia 2019 roku ta serednia chyselnist u 2019 rotsi [The population (estimated) on October 1, 2019 and the average population in 2019] // *Holovne upravlinnia statystyky u Ivano-Frankivskii oblasti [Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk region]*. Site. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>.
4. Andris C. Integrating social network data into GISystems. *International Journal of Geographical Information Science*. 2016. № 30:10. P. 2009-2031. DOI: 10.1080/13658816.2016.1153103.
5. Borge-Holthoefer J., Rivero A., García I., Cauhé E., Ferrer A., Ferrer D. et. al. Structural and dynamical patterns on online social networks: the Spanish may 15th movement as a case study. *PLoS ONE*. 2011. № 6(8). e23883. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0023883>.
6. Dobysh M. Euromaidan and conflict in Eastern Ukraine in social networking sites: Territorial differences of pro-Russian subscriptions in Ukraine. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2019. № 68(1). P. 51–64. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.68.1.4>.
7. Facebook and Instagram in Ukraine (January 2021) // *PlusOne. Site*. URL: <https://plusone.com.ua/research>.
8. Facebook. Site. URL: <https://www.facebook.com>.
9. Laniado D., Volkovich Y., Scellato S., Mascolo C., Kaltenbrunner A. The impact of geographic distance on online social interactions. *Information Systems Frontiers*. 2017. № 20, 6. P. 1203-1218. <http://doi.org/10.1007/s10796-017-9784-9>.
10. Lengyel B., Varga A., Ságvári B., Jakobi Á., Kertész J. Geographies of an Online Social Network. *PLoS ONE*. 2015. № 10(9). e0137248. <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0137248>.
11. Menezes T., Roth C. Natural Scales in Geographical Patterns. *Scientific Reports*. 2017. № 7. P. 45823. doi:10.1038/srep45823.
12. Puhach S., Pohrebskyi T., Golub G. Spatial peculiarities of social networking services distribution in Rivnenska oblast. *Human Geography Journal*. 2020. (28). P. 43-50. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-28-05>.
13. Sui D., Goodchild M. The convergence of GIS and social media: challenges for GIScience. *International Journal of Geographical Information Science*. – 2011. № 25:11. P. 1737–1748. <https://doi.org/10.1080/13658816.2011.604636>.
14. Takhteyev Y., Gruzd A., Wellman B. Geography of Twitter networks. *Social Networks*. 2012. № 34 (1). P. 73–81. DOI: 10.1016/j.socnet.2011.05.006.

Надійшла до редколегії 01.04.2021

Запотоцька Вікторія Анатоліївна,
кандидат географічних наук
Гнатюк Вікторія Володимирівна
Гнатюк Світлана Сергіївна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: vzapototska@ukr.net
Здолбунівська ЗОШ І-ІІІ ст. № 6, м.Здолбунів, Рівненська область, Україна
e-mail: victoriahnatiuk@ukr.net
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
svetahnatiuk@ukr.net

СЕЛИТЕБНІ ЛАНДШАФТИ МІСТА ЗДОЛБУНОВА: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета. Метою статті є дослідження основних класів селитебних ландшафтів міста Здолбунова, особливостей їх виникнення, функціонування, розміщення, виявлення найбільших змін природного середовища, що відбулись внаслідок створення антропогенних ландшафтів та оцінка можливостей подальшої розбудови території.

Методи та методика дослідження. Для досягнення мети були опрацьовані історичні джерела, картографічні дані про територію різних періодів, план розвитку міста. Поєднання польових досліджень та картографічного моделювання дало змогу визначити реальні зміни природних ландшафтів внаслідок забудови та розростання міста.

Результати. Було встановлено, що місто Здолбунів виникло на території природних ландшафтів горбистих лесових рівнин та долинних ландшафтів річки Устя. Внаслідок діяльності людини ландшафти повністю змінені та перетворені у різні класи селитебних. Переважають ландшафти житлової та громадської забудови, промислово-селитебні, дорожні. Значну площу в межах міста займають рекреаційні та водні ландшафти, а найменшу - сакральні та тафальні. Місто продовжує розбудовуватись, але оскільки вільних площ для його розширення майже не лишилось, то передбачається використання резервних територій в межах міста та реконструкція стагнаційних об'єктів.

Наукова новизна. Дані дослідження були проведені для міста Здолбунів вперше, що дало змогу прослідкувати зміни території діяльності людини та скласти прогноз її подальшого розвитку.

Практична значимість. Виконана робота дала можливість виявити проблеми освоєння ландшафтів та корегувати їх у майбутньому для раціонального використання території в межах міста. Також було оцінено всі основні класи селитебних ландшафтів: їх поширення, площу, сучасний стан та вплив на прилеглі комплекси.

Ключові слова: селитебний ландшафт, резервні території, зміна природних комплексів, місто Здолбунів.

Запотоцкая Виктория Анатольевна,
кандидат географических наук
Гнатюк Виктория Владимировна
Гнатюк Светлана Сергеевна

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
г. Киев, Украина, e-mail: vzapototska@ukr.net
Здолбунувская общеобразовательная школа І-ІІІ ст. № 6, м.Здолбунув,
Ровненская область, Украина, e-mail: victoriahnatiuk@ukr.net
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
г. Киев, Украина, e-mail: svetahnatiuk@ukr.net

СЕЛИТЕБНЫЕ ЛАНДШАФТЫ ГОРОДА ЗДОЛБУНОВА: ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Цель. Целью статьи является исследование основных классов селитебных ландшафтов города Здолбунова, особенностей их возникновения, функционирования, размещения, выявление наиболее больших изменений природной среды, которые состоялись вследствие создания антропогенных ландшафтов и оценка возможностей дальнейшего развития территории.

Методы и методика исследования. Для достижения цели были проработаны исторические источники, картографические данные о территории разных периодов, план развития города. Сочетание полевых исследований и картографического моделирования позволило определить реальные изменения природных ландшафтов вследствие застройки и разрастания города.

Результаты. Было установлено, что город Здолбунув возник на территории природных ландшафтов холмистых лесовых равнин и долинных ландшафтов реки Устье. В результате деятельности человека ландшафты полностью изменены и преобразованы в различные классы селитебных. Преобладают ландшафты жилой и общественной застройки, промышленно селитебной, дорожные ландшафты. Значительную площадь в пределах города занимают рекреационные и водные ландшафты, а наименьшую - сакральные и тафальные. Город продолжает перестраиваться, но поскольку свободных территорий для его расширения почти не осталось, то предполагается использование резервных территорий в городе и реконструкция стагнационных объектов.

Научная новизна. Данные исследования были проведены для города Здолбунова впервые, что позволило проследить изменения территории в результате деятельности человека и составить прогноз дальнейшего развития.

Практическая значимость. Прделанная работа позволила выявить проблемы освоения ландшафтов и корректировать их в будущем для рационального использования территории в городе. Также было оценено все основные классы селитебных ландшафтов: их распространение, площадь, современное состояние и влияние на прилегающие комплексы.

Ключевые слова: селитебный ландшафт, резервные территории, изменение природных комплексов, город Здолбунов.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.46-54>

Zapototska Viktoriia Anatoliivna,
PhD Geography,
Hnatiuk Viktoriia Volodymyrivna,
Hnatiuk Svitlana Serhiivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: vzapototska@ukr.net
Zdolbuniv Secondary General Education School for Levels I-III. № 6,
Zdolbuniv, Rivne Oblast, Ukraine, e-mail: victoriahnatiuk@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: svetahnatiuk@ukr.net

RESIDENTIAL LANDSCAPES OF THE CITY ZDOLBUNIV: HISTORY OF FORMATION AND PROSPECTS OF TRANSFORMATIONS

Aim. The aim of the article is to study the main classes of residential landscapes of Zdolbuniv, features of their origin, functioning, location, identification of the greatest changes in the natural environment that occurred due to the creation of anthropogenic landscapes and assessment of further development.

Research methods and methodology. To achieve this aim, historical sources, cartographic data on the territory of different periods and the city development plan were processed. The combination of field research and cartographic modeling made it possible to identify real changes in natural landscapes due to the development and growth of the city.

Results. It was established that the city of Zdolbuniv arose on the territory of natural landscapes of hilly forest plains and valley landscapes of the Ustia River. As a result of human activities, landscapes are completely changed and transformed into different classes of residential. Landscapes of residential and public buildings, industrial and residential, road landscapes are dominated. A significant area within the city is occupied by recreational and water landscapes, whereas the smallest area is occupied by sacred and tafal landscapes. The city continues to develop, but since there is almost no free space left for its expansion, the use of reserve areas within the city and the reconstruction of stagnant facilities are predicted.

Scientific novelty. These studies were conducted for the city of Zdolbuniv for the first time, which allowed to track changes in the territory due to human activities and make a forecast of its further development.

Practical significance. The performed work made it possible to identify problems of landscape development and correct them in the future for the rational use of the territory within the city. All major classes of residential landscapes were also assessed: their distribution, the area, current status and impact on adjacent complexes.

Key words: residential landscape, reserve territories, change of natural complexes, Zdolbuniv city.

Постановка проблеми. Оскільки процеси урбанізації все більше поширюються в сучасних умовах розвитку суспільства, то проблема трансформації природних ландшафтів у селитебні є важливою для розбудови та проектування міст у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антропогенне ландшафтознавство, як самостійний напрям ландшафтознавства, починає активно розвиватися з початку 70-х років ХХ ст. Найважливіші дослідження у той період здійснювали Воронезькі географи, і особливо важливими були праці Ф.М. Мількова (зокрема монографія «Человек и ландшафты»), в яких він вперше виокремлює поняття «селітебного ландшафту». Також, в цей же період, дослідження антропогенних ландшафтів розпочала група фізико-географів із Чернівецького університету, які зосередили свою увагу на ландшафтах Поділля. Так, Л.І. розглянула деякі питання теорії (у праці «Селитебные геосистемы физико-географических районов Подолии»), а В.П. Коржик – питання термінології антропогенного ландшафтознавства («К вопросу классификации измененных геоконплексов»). Г.Е. Гришанков проводив дослідження польових і лісових антропогенних ландшафтів Криму на базі Сімферопільського університету («Компоненты ландшафта и ландшафтообразующие факторы»; «Проблема целостности в ландшафтоведении»). Наприкінці 70-х – початку 80-х років ХХ ст. техногенні ландшафти Приазов'я і Криму детально вивчав Ю.Г. Глушенко («К типологии антропогенно-природных комплексов Керченского полу острова»), Поділля – Г.І. Денисик, Л.І. Воропай («Антропогенні ландшафти Прпавобережної України»);

М.М. Койнов («Ландшафт города Львова»), Я.Р. Дорфман досліджували селитебні ландшафти окремих міст («Ландшафтно-географическая характеристика города Черновцы и его пригородного района»). Наразі, селитебні ландшафти різних регіонів України вивчають географи Вінницького, Львівського, Чернівецького, Київського та Волинського університетів. Так, наприклад Н. А. Тарасюк досліджувала просторову структуру селитебних ландшафтів Волині задля оптимізації районного планування та потреб сталого розвитку регіону, а Міхелі С.В. проаналізував та узагальнив основні теоретичні положення сучасних досліджень антропогенних ландшафтів задля визначення перспективних подальших досліджень з цієї тематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тривалий час селитебні ландшафти розглядались лише як територія для проживання та господарської діяльності населення, тому при їх створенні не брались до уваги такі фактори як зручність, практичність та екологічність. При плануванні сучасних селитебних ландшафтів слід враховувати концепцію сталого розвитку

Формування цілей. Головною ціллю даної наукової роботи є дослідження сучасних селитебних ландшафтів міста Здолбунова та його околиць, історії їх формування та наукове обґрунтування перспективних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. До початку ХХІ ст. людство перетворилося на потужну техногенну силу. В умовах зростання антропогенного впливу на природне середовище, винятково важливого значення набувають питання оцінювання антропогенної трансформації території, яка за своїми масштабами часто вже перевершує дію природних процесів.

Основним наслідком впливу на природні комплекси є формування антропогенних ландшафтів, що характеризуються певним ступенем змінності територій внаслідок господарської діяльності.

Ландшафти заселених територій, або селитебні, займають особливе місце в системі антропогенних ландшафтів, оскільки створена система поселень формує своєрідний каркас новітніх ландшафтів України, а люди і техніка, що тут знаходяться – основне джерело їх подальшого перетворення та формування. Вони є потужним чинником, що зумовлює істотні зміни всіх природних компонентів території та перетворення її у нове середовище [4,5,6,7,8].

Дослідження селитебних ландшафтів в Україні лише розпочинаються, але вчені наголошують на їх необхідності та важливості для розуміння розвитку геоморфологічних, гідрологічних, кліматичних процесів в межах населених пунктів. Адже це дозволить прогнозувати негативні зміни природних комплексів та запобігати активному руйнуванню ландшафтної різноманітності населених пунктів [9].

Отже, все вище зазначене вказує на актуальність вибраної теми досліджень, адже штучна зміна рельєфу – це поштовх для розвитку даної території за новою схемою, яка не завжди є вигідною для людини.

Ландшафти заселених територій, або селитебні, займають особливе місце в системі антропогенних ландшафтів. З ландшафтознавчого погляду вперше селитьбу розглянув Ф.М.Мільков – «селитебні ландшафти» – це антропогенні ландшафти населених пунктів: міст і сіл з їх будовами, вулицями, дорогами, садами і парками [11].

В.Т.Гриневецький дещо конкретизував поняття «селитебний ландшафт» і запропонував три його визначення. Він стверджував, що селитебний ландшафт можна розглядати як: а) вид антропогенного ландшафту, що являє собою заселену місцевість з концентрованою забудовою; б) відведені під житлову забудову ландшафтні комплекси; в) місцевість із залишками будівель і споруд колишніх поселень людей. З цим визначенням селитебного ландшафту співпадає й розуміння поняття «селитебна зона» – «територія населеного пункту, що являє собою єдність матеріально-просторового середовища та процесів життєдіяльності населення, які відбуваються у її межах» [3].

Будь- який селитебний ландшафт має свої особливості формування, що в подальшому визначають його функціонування. Так, розвиток міста Здолбунів характеризується в першу чергу нерівномірністю протягом різних історичних періодів, часто хаотичним способом забудови. Все це вплинуло на структуру міста, визначило напрямки його розростання та зміни природних ландшафтів.

Сьогодні на території міста Здолбунова поширені такі класи селитебних ландшафтів: житлова забудова (одноповерховий та багатоповерховий тип), промислово-селитебний, громадська забудова, транспортно-селитебний, сакральний, рекреаційного використання, тафальні ландшафти, ландшафти водних об'єктів. Резервних територій для забудови дуже мало (за

розрахунками близько 3%), вони розміщені невеликими площами поміж підприємств та на західних околицях міста (рис 1).

В той же час слід відмітити, що значна площа територій промислових та житлових одноповерхових ландшафтів потребує реконструкції. В останні роки у місті приділяється більше уваги розвитку рекреаційних та дорожніх ландшафтів, тому не дивлячись на те, що нові об'єкти не будуються, покращується стан вже існуючих.

Ландшафти житлової забудови займають на території Здолбунова 98,96 га. (у 1983 році вона становила 29,14 га, а до 2000 року за офіційними даними планувалось довести житлову площу у місті до 56 га).

Східна частина міста – це стара забудова, вік будинків близько 100 років (це перебудовані колишні бараки залізничників). Цей мікрорайон займає низинну територію в долині річки Устя (осушена заплава). Забудова характеризується чітким розташуванням житлових споруд та хаотичним нагромадженням побутово-технічних; наявністю кількох основних вулиць (вони створюють каркас дорожніх споруд мікрорайону) та значної кількості дрібних провулків. Міська влада планує найближчим часом часткову реконструкцію району: знесення самовільних дерев'яних прибудов та ремонтні роботи на вулицях (нове покриття та освітлення).

В останні десятиліття збільшився район одноповерхової приватної забудови навкруги місцевого гідропарку. Цей район спланований з широкими вулицями, але ділянки власникам виділялись за площею незначні, тому спостерігається значна густота забудови. За останній рік значно збільшилась кількість будинків у прирічковій зоні, що є свідченням дефіциту території. У подальшому забудова може здійснюватись лише вздовж річки Устя Спасівська, оскільки весь потенціал мікрорайону вже вичерпано.

Центральна та західна частина міста – багатоповерхові об'єкти зведені приблизно у 60-80-х роках минулого століття. Вони виникли на схилах пагорбів, тому незначні перепади висот відчуються навіть в межах окремих вулиць. Прибудинкові території значно вирівняні, деталі природного рельєфу прослідкувати неможливо. Для створення дев'ятиповерхових будинків по вулиці Коперника було проведено нарізання товщі гірських порід, оскільки це вже низина територія заплави річки Устя Спасівська. У минулому році розпочалось будівництво ще одного багатоповерхового будинку на вулиці Другого Лютого. Під будівництво було обране місце невеличкого пустища між прибудинковими дорогами. При сучасних методах будівництва це виявилось досить продуктивно, тому можливо будуть ухвалені схожі проекти.

Південно-західна частина міста – це одноповерхова забудова, найновіший сектор міста. Він займає більш-менш вирівняну ділянку між кількома значними пагорбами на природних ландшафтах горбистої лесової рівнини. Розширення площ цього типу ландшафтів відбувається завдяки включенню в межі міста прилеглих територій та виділення ділянок під індивідуальну забудову. Саме ця площа (у напрямку села Здовбиця) і передбачалась для розширення міста ще за генеральним планом 1983 року. Але за даними чиновників, майже всі ділянки в даному секторі вже роздані у користування, тому розширення Здолбунова в даному напрямку не буде, а швидше за все відбудеться злиття його з населеним пунктом Здовбиця.

Отже, на території міста виділяються кілька окремих мікрорайонів з різним характером забудови, які значно відрізняються за датою зведення, плануванням та змінністю природної території (Таблиця 1).

Таблиця 1

Структура житлової забудови території міста Здолбунова

Характер забудови	Поширення даного типу ландшафтів	Площа, га	% до житлової площі	% до площі міста
Одноповерхова	Схід, південний-захід, окремі території центру міста	237,52	70,59	12,85
Багатоповерхова	Західна околиця міста, центральна зона	99,01	29,41	5,36
Всього		336,53	100	18,2

Джерело: складено авторами за [2].

Ландшафти громадської забудови. Під громадською забудовою розглядається сукупність об'єктів освіти (загальноосвітні школи, дитячі садочки, спортивні школи, центри дитячої творчості), медицини, громадського харчування, органів управління.

Більшість цих об'єктів розміщена в центрі міста, оскільки вона розбудовувалась у 60-70 роки ХХ століття. Але загальноосвітні школи мають певні особливості у розташуванні. Так, ЗОШ

№ 3 винесена на територію селища цементників, ЗОШ № 5 розміщена у найстарішому районі міста – східному, ЗОШ № 4,6 – у західному районі, який виник у 80- 90 роки XX століття.

Найбільшу площу займають такі об'єкти: міська лікарня, ЗОШ № 6, ЗОШ № 3, ДЮСШ (тренувальні площадки), Здолбунівський будинок-інтернат для людей похилого віку та інвалідів.

Ландшафти громадської забудови займають на території міста 103,6 га, що становить 5.6 % території Здолбунова. Оцінюючи потреби та можливості нашого міста, варто відзначити, що в найближчі роки не планується будівництва громадських об'єктів.

Промислово-селитебні ландшафти почали формуватись на території міста ще у 19 столітті. Найбільшими підприємствами лишаються Локомотивне та Вагонне депо, Укрцремонт, завод залізобетонних конструкцій, завод нестандартного обладнання, завод будівельних матеріалів, механічний завод, завод продтоварів, ЗАТ «Іскра» (пластмасових виробів), ПАТ «Волинь – Цемент», «Волинь – шифер».

Практично всі ці підприємства розміщені у східній частині міста, яка є найдавнішою. Лише ПАТ «Волинь – Цемент» та «Волинь – шифер» (колись це було єдине підприємство) розміщені за межами міста на півночі. Найбільші території сьогодні займають: Локомотивне та Вагонне депо (східна околиця, територія приуสлогої ділянки річки Устя, на низинних землях), ПАТ «Волинь – цемент» та ПАТ «Волинь – Шифер» (височинна ділянка – до 205 м над рівнем моря – на правому березі річки Устя, на північній околиці міста).

Завод залізобетонних конструкцій та завод будівельних матеріалів розміщені на підвищених ділянках горбистої лесової рівнини з проявом яружної ерозії (поблизу селища цементників).

Решта підприємств розміщені в межах міста, займають порівняно незначні площі в межах підвищеної ділянки рівнини.

Для міста характерним є те, що помислові підприємства розміщені поряд з житловими кварталами. В той же час поблизу підприємств, що розміщені на околицях населеного пункту залишаються території для розширення промислово-селитебних ландшафтів.

На сучасному етапі розвитку міста дані ландшафти займають площу 450,5 га, що складає 24,37 % території міста. Їх площа, швидше за все, зростати не буде. А нові підприємства якщо і виникатимуть, то на територіях збанкрутілих, що можливо спричинить їх реконструкцію [2].

Дорожні ландшафти на території Здолбунова можна розділити на кілька категорій: залізничні (вони включають у себе залізничні колії та допоміжні споруди на станції Здолбунів), автомобільні (вулиці районного значення, міського, промислові та житлові).

Залізничні дорожні ландшафти займають 156,5 га, вони розміщені у східній та південній частині міста. Найбільша їх площа – на сході. Адже саме там розміщені станційні території Шепетівського, Рівненського та Південного парків. В той же час протяжність залізниць на території міста не велика – 29,58 км, оскільки вони прямолінійно перетинають його територію (при цих розрахунках не враховувались паралельні та допоміжні колії). Густота залізничних колій у місті становить 0.02 км/га.

У південній частині міста це лише колії залізниці Львів – Здолбунів (двоколійна, з сучасним обладнанням для швидкісних потягів). Для її прокладення на окремих ділянках створено насип висотою від 1 до 2 метрів, але на більшості відрізків (які проходить по горбистій місцевості) створено виїмки глибиною від 1 до 5 метрів. В місці перетину з автомобільною дорогою Рівне – Старокостянтинів зведений автомобільний міст (при цьому використано природний пагорб, який доповнено насипом висотою до 8 метрів). Колись ця ділянка залізниці обмежувала південні околиці міста, але сьогодні вона розміщена на його території [2].

Автомобільні дорожні ландшафти сьогодні займають площу 300,5 га. Протяжність вулиць становить 176,59 км (для порівняння: 66,1 км на 1989 рік). Через місто проходять кілька доріг районного значення, які сполучають Здолбунів з селами та обласним центром. Найбільші з них це вулиці 8 Березня, Шевченка та Шкільна. Вони характеризуються шириною проїжджої частини до 15 метрів, шириною тротуарів до 4 метрів, ширина вулиці загальна досягає 45 метрів (вул. Шкільна).

Міські та промислові вулиці мають меншу ширину (проїжджа частина до 9 метрів) та протяжність, по них здійснюється рух індивідуального та виробничого транспорту (Полярна, Гончара, Незалежності тощо). Але густота все ж вулиць у місті досить незначна і становить 0,095 км/га.

Житлові вулички розміщені в районах індивідуальної забудови. Більшість з них не мають твердого покриття, характеризуються складністю конфігурації та перепадом висот 4-6 метрів.

Отже, на території сучасного міста Здолбунова склалась досить розвинута система дорожніх ландшафтів. Вони характеризуються значними показниками протяжності та густоти (206,17 км та 0,11 км/га відповідно), і займають значну площу.

Зміни дорожніх ландшафтів у межах міста можуть бути спрямовані лише на покращення існуючих. Будівництво нових неможливе через відсутність вільної території та значну густоту індивідуальної забудови.

Таблиця 2

Дорожні ландшафти міста Здолбунова

Тип дороги	Площа, га	Частка серед дорожніх ландшафтів, %	Частка серед ландшафтів Здолбунова, %
Автомобільні	300,5	65,75	16,25
Залізничні	156,5	34,25	8,46
Всього	457	100	24,71

Джерело: складено авторами за [2].

Рекреаційні ландшафти. До рекреаційних ландшафтів Здолбунова відносяться території міських парків та скверів, територія гідропарку. Загальна площа їх становить 247,01 га. (13,36 % від площі міських ландшафтів) [2].

Території парків та скверів займають в місті невеликі площі. Переважно це впорядковані прибудинкові сквери. Значний за розмірами лише центральний парк. Поверхня даних об'єктів значно змінена, оскільки вони розміщені в зонах інтенсивної багатоповерхової забудови.

Основною рекреаційною зоною міста на даний час є гідропарк. В процесі розвитку міста його територія поступово змінювала свій вигляд: деякі площі вилучались для індивідуальної забудови, а деякі облаштовувались як зона відпочинку громадян та спортивні комплекси. Вона займає низинну територію в заплаві річки Устя Спасівська, що колись була заболочена. Сьогодні вона осушена, надлишок води відводиться у ставок «Вісімка». Природний рельєф рекреаційної зони значно змінений, оскільки створена котловина ставка, штучні береги, вирівняні території для спортивного комплексу та прокладання доріжок. Найближчим часом планується продовження реконструкції та розбудови території гідропарку, в першу чергу облаштування нових місць для відпочинку, реставрація ставка та добудова спорткомплексу. Отже, даний рекреаційний ландшафт повинен змінитись якісно, хоча площа залишиться сталою.

Водні ландшафти Здолбунова. Річки, які протікають територією міста, характеризуються незначними розмірами (сукупна довжина Устя та Устя Спасівської становить 17,1 км). Колись вони обмежували територію міста, але сьогодні їх долини значно змінені людиною та пристосовані для господарських потреб. Мова йде про меліоративні канали, бетонні береги та ставки, утворені поблизу міста.

Саме ставки і становлять основну частину площі, яка зайнята у місті водними об'єктами. Один з них розміщений на сході міста, поблизу території Вагонного депо та Локомотивного (долина річки Устя), а другий – на півночі міста в долині Усті Спасівської. Вони займають території долинних ландшафтів. Це колишні заболочені території, що перетворені людиною у ставкові комплекси для відпочинку та розведення риби.

Ставки займають на території міста 292,2 га, що становить 15,8 % від його сучасної площі. Збільшення площі водних об'єктів не передбачається, але місцева влада планує покращити їх якість та підвищити їх роль для міста [2].

Сакральні ландшафти – це території на яких створені релігійні установи та будівлі. Вони передбачають як правило багатоповерхову забудову, вирівнювання території та облаштування її для масового відвідування людьми.

На території Здолбунова з 19 століття існувало кілька великих сакральних об'єктів: Катеринівська церква, костел Павла та Петра, Свято-Петропавлівська (остання була зруйнована у 50-х роках XX ст.). Дані комплекси характеризуються незначною площею, оскільки зводились у центральних частинах міста, де відчувався дефіцит території. За роки незалежності України у місті збудували Тетянинську церкву та Свято-Успенську церкву УПЦ КП, відновили кілька невеличких капличок, закінчуються роботи по відновленню Свято-Петропавлівського храму.

Для вказаних об'єктів характерна висотна забудова, невелика площа, вони займають території природних ландшафтів на вирівняних ділянках пагорбів горбистої рівнини – схиловий тип (таблиця 3). Нових будівництв сакральних комплексів у місті не передбачається.

Таблиця 3

Характеристика сакральних ландшафтів Здолбунова

Назва храму	Територія розміщення	Площа, га	Частка від сакральних ландшафтів міста	Частка від ландшафтів міста
Свято-Успенська церква УПЦ КП	Західний мікрорайон	0,61	36,7	0,03
Костел Павла та Петра	Центр міста	0,34	20,4	0,018
Катеринівська церква	Східний мікрорайон	0,41	24,5	0,022
Тетянинська церква	Західний мікрорайон	0,31	18,4	0,016
Всього*		1,67	100	0,089

*при розрахунках не враховувались площі капличок (через незначну площу) та молитовних домів (вони віднесені до культурних об'єктів)

Джерело: складено авторами за [2].

Тафальні ландшафти. Кладовища є найпоширенішим видом тафальних ландшафтів. Відмінною рисою більшості цвинтарів є кластери могил (з вираженими прямокутними обрисами), оточених стіною або іншою межею. На кладовищах змінений ґрунтово-рослинний покрив. Ями під поховання копаються на глибину 1-1,5 м, відповідно всі горизонти ґрунтового покриву і частково підстильні породи виймаються і в подальшому повертаються на місце з повністю зміненою структурою. Вони нагадують ущільнені техногенні суміші. У результаті викопування могил утворюється своєрідна «мозаїчна» структура ґрунту, із характерним чергуванням ґрунтів та ґрунто-сумішей.

На території міста розташовані три кладовища загальною площею 16,9 га. Одне з них поблизу залізничної зупинки «142 кілометр» – занедбане, у поганому стані. Це старе єврейське кладовище, яке займає сьогодні частину лісозахисної смуги поблизу залізничних колій, залишки могил зафіксовано на площі 1,02 га.

Поблизу одного з міських ринків знаходиться друге кладовище, яке вже заповнене і поховання там не здійснюються. Саме тут колись (до 70-х років) і проходила межа міста. Його площа 2,45 га. Воно розміщене на схилі пагорба, у зниженій частині якого помітні сліди вимивання порід ґрунтовими водами.

Сучасне діюче кладовище розміщене на південно-західній околиці міста, поблизу залізниці Львів – Здолбунів. Його площа 14,5 га. Кладовище займає територію схилу пагорба вирівняної лесової височини, тому легко розмивається поверхневими водами. Щороку площа кладовища збільшується за рахунок передачі земель з власності Богдаськівської сільської ради на користь міста Здолбунів (ці землі - найближчі до кладовища). Отже, даний ландшафт буде розростатись вздовж залізниці Здолбунів- Львів, оскільки місця під нове кладовище у Здолбунові немає.

Отже, тафальні ландшафти займають на території міста незначні площі, по їх розміщенню чітко можна прослідкувати колишні межі населеного пункту (адже вони створювались за його межами). Території для кладовищ відводились на підвищеннях, але, нажаль, не враховано горбистість місцевості, тому вони належать до ландшафтів схилового типу (таблиця 4).

Таблиця 4

Тафальні ландшафти Здолбунова

Назва кладовища	Площа га	Частка у площі тафальних ландшафтів міста, %	Частка у площі ландшафтів міста, %	Особливості розміщення	Порушення поверхні на території кладовищ
«Єврейське»	1,02	5,68	0,06	Рівнинна територія лісосмуги	Лісова дорога
«Старе»	2,45	13,63	0,13	Схил пагорба в межах міста	Розмивання порід підземними водами
«Молодіжне»	14,5	80,68	0,78	Схил пагорба на околиці міста	Площинна та лінійна водна ерозія
Всього	17,97	100	0,97		

Джерело: складено авторами за [2].

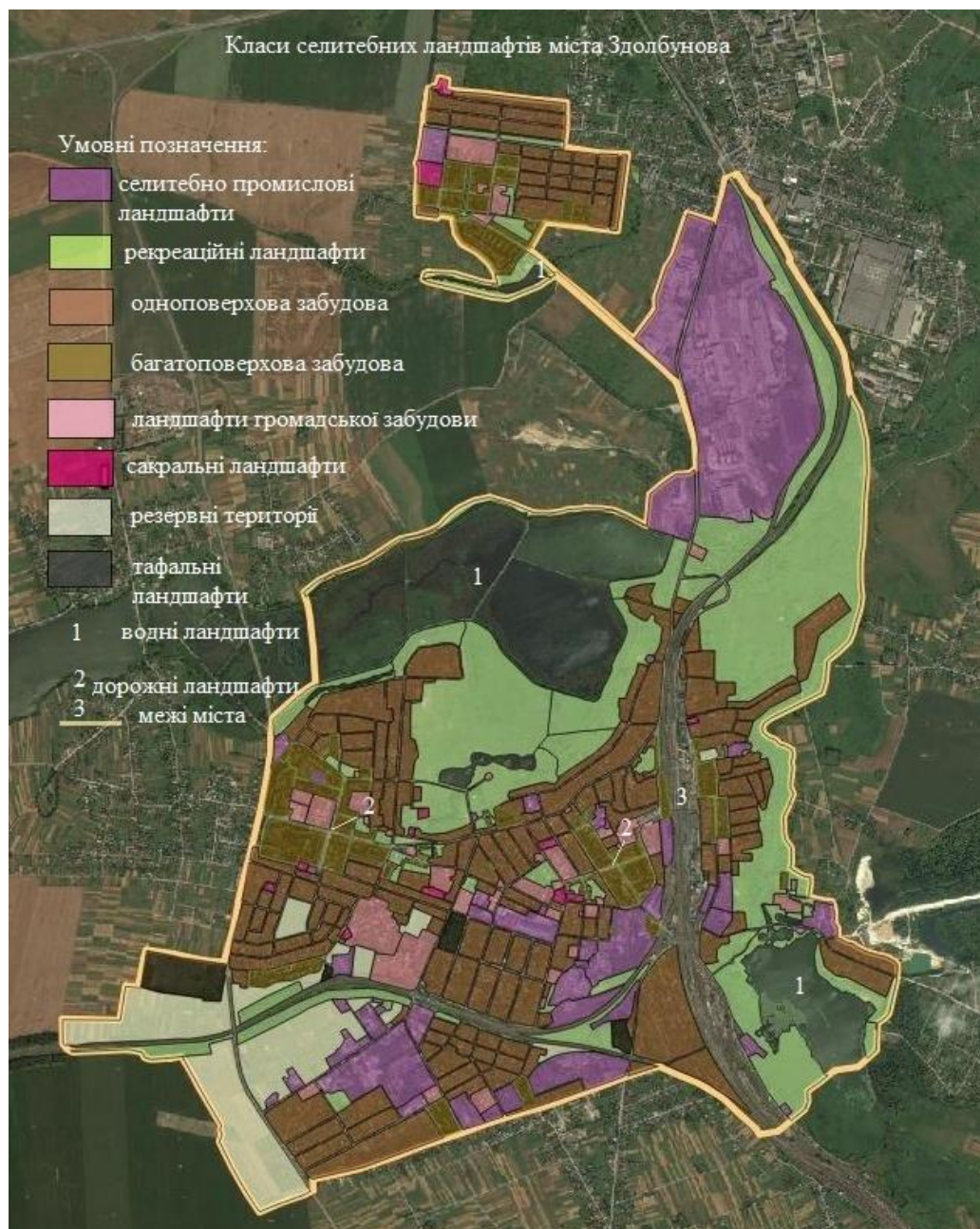

Рис.1.Класи селитебних ландшафтів міста Здолбунова

Висновки. Оскільки місто Здолбунів почало формуватись у XV столітті, тому виникнення селитебних ландшафтів даної території теж можна датувати даним періодом.

В геоморфологічному відношенні місто виникло на Волинській височині. Природні ландшафти представлені слабо хвилястою поверхнею з чергуванням широких балок та вирівняних місцевостей (горбисті лесові рівнини з балковим рельєфом). Велику площу на сході та півночі міста займають долинні ландшафти. Це колишні заболочені території, а тепер осушені заплави та перші надзаплавні тераси річок [1,10].

В процесі розвитку міста селитебні ландшафти змінювались не лише за площею, а й за типом використання території. Першими виникли такі класи: житлова забудова (одноповерховий тип) та промислово-селитебний. Це пов'язано з функціональністю міста – воно виникло як промисловий центр. Майже відразу з виникненням поселення сформувались дорожні, тафальні та сакральні ландшафти, але вони займали незначну площу. В межах міста існували також водні, які поступово все більше трансформувались з природних у селитебні.

Важливим моментом є виникнення на території міста залізничних дорожніх ландшафтів, які значно сприяли його розвитку. Поступово виникли ландшафти громадської забудови та рекреаційного використання.

На сучасному етапі розвитку місто Здолбунів належить до малих міст, воно займає площу 1848,8 га, чисельність жителів становить близько 24,1 тисяч чоловік. Природні ландшафти на його території змінені людиною повністю: ділянки пагорбів вирівняні, території ярів, що існували близько 150 років тому – засипані, території річкових заплав – осушені. Також створені великі ставкові комплекси у східній та північній частині міста.

Серед антропогенних селитебних ландшафтів найбільшу площу на даний момент займають ландшафти: промислово-селитебні (450,5 га, що складає 24,37 % території міста), дорожні (457 га, 24,71 % території) та житлової забудови (336,53 га; 18,2 % території). Далі за площею виділяються водні (оскільки в межах міста є великі ставки), громадська забудова. Найменшу площу з досліджених ландшафтів на території міста займають сакральні та тафальні ландшафти, що є закономірним явищем (рис.1.).

В процесі досліджень також виявлено, що місто майже немає вільних для забудови площ. Окремі ділянки, де можливо розширення міста – це низинні ділянки заплавних територій та височинні ділянки в напрямку села Здовбиця. Для розширення промислових зон залишилися вільними внутрішні частини територій підприємств. Всі разом ці ділянки становлять близько 3 % сьогоденної території міста. Тому в наступні десятиліття у місті може виникнути дефіцит території, наслідком якого стануть наступні процеси: переселення частини мешканців (які прагнуть мати власне житло) у сусідні населені пункти (села Богдасів, Ільпін, Здовбиця); створення багатопверхових житлових комплексів на невеликих пустищах між будинками; реконструкція існуючих будівель задля їх якісного використання.

Отже, під час виконання наукової роботи були досліджені селитебні ландшафти міста Здолбунова: розглянута історія та причини їх виникнення, встановлені сучасні площі різних класів ландшафтів та створена схема їх розміщення в межах міста. Встановлено також на яких природних ландшафтах вони створювались та як вони їх змінили. В майбутньому ці дослідження можуть стати основою для створення ландшафтно-карти міста та вивчення трансформації рельєфу території внаслідок діяльності людини а також для розвитку геоурбаністики нашого регіону.

Список використаних джерел

1. Атлас Рівненської області / за ред. Т.В. Погурельська Київ : ТОВ «Видавництво «Мапа», 2007. 20 с.
2. Генеральний план міста Здолбунів 1998-2021 рр.
3. Гриневецкий В. Т. Ландшафт селитебный. Географічна енциклопедія України : 3 т. Київ : Українська Радянська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1990. Т.2. С. 256–257.
4. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. Вінниця: Арбат, 1998. 289 с.
5. Денисик Г. І., Бабчинська О. І. Селитебні ландшафти Поділля: монографія. Вінниця: Теза, 2006. 255 с.
6. Денисик Г. І., Г. М. Задорожня. Похідні процеси та явища в ландшафтах зон техногенезу : монографія. Вінниця, 2013. 220 с.
7. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Полісся Правобережної України. *Українське Полісся. Вчора, сьогодні, завтра.* 1998. С. 49-51.
8. Денисик Г.І., Кізиун А.Г. Селитебні ландшафти і селитебне ландшафтознавство. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.* Географія. 2015. Вип.27. С.46-52.
9. Дмитрук О.Ю. Ландшафтно-урбанізаційні системи України: дис... д-ра географ. наук: 11.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 39 с.
10. Коротун І.М., Коротун Л. К. Географія Рівненської області. Природа, населення, господарство, екологія. Рівне, 1996. 274 с.
11. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. Очерки антропогенного ландшафтоведения. Москва : Мысль, 1973. 222 с.

References

1. Atlas Rivnenskoï oblasti / za red. T.V. Pohurelska Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Mapa», 2007. 20 s.
2. Heneral'nyi plan mista Zdolbuniv 1998-2021 rr.
3. Hrynevetskyi V. T. Landshaft selytebnyi. Neohrafichna entsyklopediia Ukrainy : 3 t. Kyiv : Ukrainska Radianska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 1990. T.2. S. 256–257.
4. Denysyk H. I. Antropohenni landshafty Pravoberezhnoi Ukrainy. Vinnytsia: Arbat, 1998. 289 s.
5. Denysyk H. I., Babchynska O. I. Selytebni landshafty Podillia: monohrafiia. Vinnytsia: Teza, 2006. 255 s.
6. Denysyk H. I., H. M. Zadorozhnia. Pokhidni protsesy ta yavyschcha v landshaftakh zon tekhnogenezu : monohrafiia. Vinnytsiaia, 2013. 220 s.
7. Denysyk H.I. Antropohenni landshafty Polissia Pravoberezhnoi Ukrainy. Ukrainske Polissia. Vchora, sohodni, zavtra. 1998. S. 49-51.
8. Denysyk H.I., Kiziun A.H. Selytebni landshafty i selytebne landshaftoznavstvo. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Neohrafiia. 2015. Vyp.27. S.46-52.
9. Dmytruk O.Yu. Landshaftno-urbanizatsiini systemy Ukrainy: dys... d-ra neohraf. nauk: 11.00.11 / Kyivskyi natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2005. 39 s.
10. Korotun I.M., Korotun L. K. Neohrafiia Rivnenskoï oblasti. Pryroda, naseleennia, hospodarstvo, ekolohiia. Rivne, 1996. 274 s.
11. Mylkov F.N. Chelovek y landshafty. Ocherky antropohennoho landshaftovedeniya. Moskva : Mysl, 1973. 222 s.

Надійшла до редколегії 02.04.2021

УДК 911.9; 502.5

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.55-63>

Калько Андрій Дмитрович,
доктор географічних наук, професор
Мельничук Михайло Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент
Уєвич Сергій Дмитрович,
кандидат географічних наук
Каленіков Богдан Іванович

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: edissey@meta.ua
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВОДНИХ ТА ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПІД ВПЛИВОМ ОСУШУВАЛЬНОЇ МЕЛІОРАЦІЇ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Метою даного дослідження є розробка методики, яка враховує рівні антропогенної трансформації різних складових навколишнього природного середовища.

Методика. В науковій роботі для врахування впливу якісних показників на процес трансформації ландшафтів Волинської області під впливом осушувальної меліорації була використана методика П. Г. Шищенко з такими доповненнями: коефіцієнт антропогенної трансформації ландшафтів розраховувався окремо для: рельєфу та ґрунтів та водного режиму.

Результати. Розуміння стану трансформованих у процесі осушувальної меліорації земель дає можливість для усвідомлення наслідків впливу комплексу чинників на земельний фонд і потреби сільськогосподарського виробництва та спонукає до наукового вивчення різних складових навколишнього природного середовища. При осушувальній меліорації відбувається інтенсивна мінералізація органічної частини ґрунту із суттєвим збільшенням емісії парникових газів та активно розвиваються процеси мінералізації торфу. Сумарний коефіцієнт антропогенної трансформації ландшафтів визначався як середнє значення між цими коефіцієнтами. Отримані результати за удосконаленою методикою дозволяють більш диференційовано оцінити стан трансформації ландшафтів Волинської області з урахуванням впливу осушувальної меліорації. Ці результати є адекватними, оскільки простежується зв'язок з промисловим освоєнням територій та рівнем розвитку землеробства.

Наукова новизна полягає в конструктивно-географічному аналізі впливу осушувальної меліорації у Волинській області на різні види довкілля.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі ВНУ імені Лесі Українки та інших навчальних закладів при викладанні географічних, економічних і туристознавчих дисциплін. Своє застосування результати знайдуть в законодавчій та виконавчій роботі органів місцевого самоврядування при розробці програм соціально-економічного розвитку територіальних громад. Матеріали дослідження сприятимуть раціональному використанню антропогенних ресурсів та об'єктів соціально-побутового обслуговування Волині, що дозволить якісно впливати на перебіг адміністративної реформи. Ряд положень може бути використано при аналогічних дослідженнях регіонів України.

Ключові слова: меліорація, осушення, трансформація, ґрунти, довкілля.

УДК 911.9; 502.5

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.55-63>

Калько Андрей Дмитриевич,
доктор географических наук, профессор
Мельничук Михаил Михайлович,
кандидат географических наук, доцент
Уевич Сергей Дмитриевич,
кандидат географических наук
Калеников Богдан Иванович

Международный экономико-гуманитарный университет имени Степана
Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: edissey@meta.ua
Волинский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина
Волинский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина
Полесский национальный университет, г. Житомир, Украина

АНАЛИЗ ТРАНСФОРМАЦИИ ВОДНЫХ И ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ ПОД ВЛИЯНИЕМ ОСУШИТЕЛЬНОЙ МЕЛИОРАЦИИ В ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью данного исследования является разработка методики, учитывающей уровни антропогенной трансформации различных элементов окружающей природной среды.

Методика. В научной работе для учета влияния качественных показателей на процесс трансформации ландшафтов Волынской области под влиянием осушительной меліорації была использована методика П. Г. Шищенко со следующими дополнениями: коэффициент антропогенной трансформации ландшафтов рассчитывался отдельно для: рельефа и почв и водного режима.

Результаты. Понимание состояния трансформированных в процессе осушительной меліорації земель дает возможность для осознания последствия воздействия комплекса факторов на земельный фонд и

побуждает к научному изучению различных элементов окружающей природной среды. При осушительной мелиорации происходит интенсивная минерализация органической части почвы с существенным увеличением эмиссии парниковых газов и активно развиваются процессы минерализации торфа. Суммарный коэффициент антропогенной трансформации ландшафтов определялся как среднее значение между этими коэффициентами. Полученные результаты по усовершенствованной методике позволяют более дифференцированно оценить состояние трансформации ландшафтов Волынской области с учетом влияния осушительной мелиорации. Эти результаты являются адекватными, поскольку прослеживается связь с промышленным освоением территорий и уровнем развития земледелия.

Научная новизна заключается в конструктивно-географическом анализе влияния осушительной мелиорации в Волынской области на различные виды окружающей среды.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы в учебном процессе ВНУ имени Леси Украинки и других учебных заведений при преподавании географических, экономических и туризоведческих дисциплин. Своё применение результаты найдут в законодательной и исполнительной работе органов местного самоуправления при разработке программ социально-экономического развития территориальных общин. Материалы исследования будут способствовать рациональному использованию антропогенных ресурсов и объектов социально-бытового обслуживания Волини, что позволит качественно влиять на ход административной реформы. Ряд положений могут быть использованы при аналогичных исследованиях регионов Украины.

Ключевые слова: мелиорация, осушение, трансформация, почвы, окружающая среда.

UDC 911.9; 502.5

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.62.55-63>

Kalko Andrii Dmitrovich,
Doctor Of Geographical Sciences, Professor
Melniychuk Michaylo Michaylovich,
candidate of geographical sciences, associate professor
Uevich Sergii Dmitrovich,
candidate of geographical sciences
Kalenikov Bogdan Ivanovich

International university of economics and humanities academician Stepan
Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Luck, Ukraine
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Luck, Ukraine
Polissya National University, Zhytomyr, Ukraine

ANALYSIS OF TRANSFORMATION OF WATER AND LAND RESOURCES UNDER THE INFLUENCE OF DRAINAGE RECLAMATION IN VOLYN REGION

Aim. The purpose of this study is to develop a methodology that takes into account the levels of anthropogenic transformation of various components of the environment.

Method. In scientific work to take into account the impact of qualitative indicators on the process of transformation of landscapes of Volyn region under the influence of drainage reclamation was used P. Shishchenko's method with the following additions: the coefficient of anthropogenic transformation of landscapes was calculated separately for: relief and soils and water regime.

Results. Understanding the state of lands transformed in the process of drainage reclamation provides an opportunity to understand the effects of a complex of factors on land and agricultural needs and encourages scientific study of various components of the environment. During drainage reclamation there is an intensive mineralization of the organic part of the soil with a significant increase in greenhouse gas emissions and the processes of peat mineralization are actively developing. The total coefficient of anthropogenic transformation of landscapes was defined as the average value between these coefficients. The results obtained by an improved method allow a more differentiated assessment of the state of transformation of the landscapes of the Volyn region, taking into account the impact of drainage reclamation. These results are adequate, as there is a connection with the industrial development of territories and the level of agricultural development.

The scientific novelty lies in the constructive-geographical analysis of the impact of drainage reclamation in the Volyn region on different types of environment.

Practical significance. The results of the research can be used in the educational process of VSU named after Lesya Ukrainka and other educational institutions in teaching geographical, economic and tourism disciplines. The results will find their application in the legislative and executive work of local governments in the development of programs of socio-economic development of territorial communities. The materials of the research will promote the rational use of anthropogenic resources and objects of social and household services in Volyn, which will allow to qualitatively influence the course of administrative reform. A number of provisions can be used in similar studies of the regions of Ukraine.

Key words: reclamation, drainage, transformation, soil, environment.

Постановка проблеми. Осушувальна меліорація – це активний антропогенний чинник, який викликає зміни геокомплексів [1]. Стан осушених земель відображає наслідки впливу комплексу чинників, що характеризують специфіку земельного фонду і потреб сільського господарства [2, 3].

Структура земельного фонду Волинської області свідчить про те, що більше половини території зайнято сільськогосподарськими землями - 1080,8 тис. га (загальний земельний фонд - 2014,4 тис. га). Під лісами та лісовкритими площами перебуває 697,7 тис. га, забудовані землі займають 60,1 тис. га, болота - 115,9 тис. га, відкриті землі без рослинного покриву - 14,5 тис. га, води - 45,4 тис. га [3]. У області осушувальною меліорацією охоплено 416,6 тис. га, що складає 20,7% земельного фонду, з них площа сільськогосподарських земель становить 346,96 тис. га. На сьогодні меліорацією не охоплено 34,2 тис. га заболочених земель [4].

Болотні ґрунти поширені на території Волині, особливо в межах Поліської низовини, в долинах Прип'яті, Турії, Стоходу. Їх загальна площа становить 374 тис. га. При осушувальній меліорації відбувається інтенсивна мінералізація органічної частини ґрунту. Після осушення і проведення агрономічних заходів болотні ґрунти в перші десятиліття перетворюються у високопродуктивні сільськогосподарські угіддя. Вони придатні для вирощування високих врожаїв овочів, картоплі, багаторічних трав, конопель та інших культур [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над розв'язанням проблеми вискоєфективного використання осушених земель України працювала низка провідних вчених (В. Алексієвський, С. Вознюк, С. Скоропанов, М. Шевченко, П. Шищенко, Ф. Зузук та ін.). Відомі ряд методик визначення рівня антропогенної трансформації ландшафтів, запропонованих вченими. Найпоширенішою є бальна оцінка П. Шищенка [6], яка є зручною для швидкої кількісної оцінки антропогенної трансформації ландшафтів, що враховує ранг та індекс глибини трансформації певного виду ландшафту. Однак індекс глибини антропогенної трансформації у методиці є величиною загальною і не може бути використаний для аналізу трансформації складових навколишнього природного середовища.

Методика оцінки антропогенної трансформації ландшафтів І. Койнової [7] є частково перетвореною методикою П. Шищенка з урахуванням особливостей ландшафтів Волинської області. Та в цій методиці, знову ж, не враховуються показники трансформації різних складових навколишнього природного середовища, зокрема водного режиму територій. Методика оцінки екологічного стану ґрунтів Волинської області, запропонована С. Полянським [8], враховує як кількісні так і якісні показники ґрунтів і навколишнього природного середовища шляхом бальної оцінки. Проте кількісні і якісні показники, що розглянуті у роботі не узгоджені між собою. Методика використання індексу антропогенної перетвореності території М. Приходька [9] передбачає визначення частки антропогенно порушених територій. Вплив якісних показників не враховується.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливим завданням при освоєнні масивів під сільськогосподарські культури є регулювання запасів органічної речовини, темпів її мінералізації. Це здійснюється шляхом двостороннього регулювання водно-повітряного режиму і вибором оптимальної структури посівних площ. Якщо процес інтенсивної мінералізації торфу не зупинити, то торфовища середньої потужності (1 м) мінералізуються через 50-60 років [5].

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є розробка методики оцінки рівня антропогенної трансформації земель та водного режиму як складових навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу. Після аналізу літературних джерел нами були проведено такі розрахунки.

1. Коефіцієнт антропогенної трансформації ландшафтів рельєфу, ґрунтів і водного режиму розраховувався за формулою П. Шищенка, перетвореною до виду:

$$K_n = \frac{\sum_{i=1}^n p_i s_i}{100}, \quad (1)$$

де s_i – ступінь антропогенної трансформації території; p_i – площа території (у %); n – кількість видів природокористування в межах контуру регіону.

2. Ступінь антропогенної трансформації території рельєфу та ґрунтів, що добре корелює з методикою П. Шищенка, визначалась за формулою:

$$S_i = r_i q_i, \quad (2)$$

де r_i – ранг антропогенної трансформації території; q_i – індекс глибини трансформації ландшафтів; n – кількість видів в межах контуру регіону.

Індекси глибини трансформації ландшафтів приймалися за методикою П. Шищенка для розрахунку коефіцієнту трансформації рельєфу та ґрунтів. В окремі групи були виділені: ліси, луки та пасовища і орні землі на осушених територіях з індексом глибини антропогенної трансформації 1,40; еродовані землі з індексом глибини антропогенної трансформації 1,55. Тобто для осушених земель приймався індекс глибини антропогенної трансформації такий же, як і для штучних водоймищ, а для еродованих земель – такий же як для земель промислового використання. Значення ступеня антропогенної трансформації території розраховані за (2) становили від 1 до 19,2. Для зручності шкалу було змінено пропорційно значенням розрахованих ступенів від 1 до 20 (табл. 1). Для розрахунку коефіцієнту трансформації водного режиму ступені глибини антропогенної трансформації приймалися від 1 до 20. Були виділені шість категорій, де враховано рівень змін поверхневих та ґрунтових вод.

Таблиця 1

Індекси глибини антропогенної трансформації водного режиму

№, з/п	Характеристика водного режиму поверхневих та підземних вод	Значення ступеня трансформації водного режиму
1	Режим поверхневих та ґрунтових вод не зазнав змін (природні заповідні території)	1
2	Режим поверхневих вод зазнав незначних змін. Русла природних водотоків не змінені. Режим ґрунтових вод не змінений (ліси, болота, заболочені території, пасовища, сінокоси)	4
3	Режим поверхневих вод зазнав змін. Русла природних водотоків можуть змінюватися. Режим ґрунтових вод змінений не значно (орні землі, багаторічні насадження)	8
4	Режим поверхневих вод змінений. Русла природних водотоків змінюються під дією антропогенного впливу. Частково наявні канали та дренажі. Режим ґрунтових вод змінений не значно (сільські населені пункти, транспортні магістралі)	12
5	Режим поверхневих вод значно змінений. Русла природних водотоків в основному не відповідають природнім. Наявні канали та дренажі. Режим ґрунтових вод змінений (міські населені пункти, промислові землі та землі на яких видобувають корисні копалини)	16
6	Режим поверхневих та ґрунтових вод зазнав системних змін під антропогенним впливом. Наявні осушувальні мережі, водосховища та канали. Значно змінений режим ґрунтових вод (осушені землі, штучні водойми та канали)	20

Таблиця 2

Ступені трансформації ландшафтів за різними видами землекористування

№ п/п	Види землекористування	Ступінь трансформації рельєфу та ґрунтів	Ступінь трансформації водного режиму
1	природні заповідні території	1	1
2	ліси	2,15	4
3	болота та заболочені території	3,40	4
4.1	луки та пасовища	4,76	4
4.2	луки та пасовища на осушених територіях	5,80	20
5	багаторічні насадження	6,22	8
6.1	орні землі	7,79	8
6.2	орні землі на осушених територіях	8,73	20
6.3	еродовані землі	9,66	8
7	сільська забудова	9,46	12
8	міська забудова	11,23	16
9	водосховища, канали	13,11	20
10	транспортні магістралі	15,62	12
11	землі промислового використання	17,76	16
12	землі, порушені видобуванням корисних копалин (торфу)	20,00	16

Розраховані ступені антропогенної трансформації рельєфу, ґрунтів та водного режиму для різних типів територій були зведені до табл. 2-4. Пропонована методика, на відміну від існуючих, дозволяє врахувати трансформацію водного режиму території, що суттєво змінюється під впливом осушувальної меліорації.

За результатами розрахунків побудовані гістограми рис. 1, 2 та виділені зони зі слабкою, середньою, високою і надмірною перетвореністю рис. 3, 4.

Таблиця 3

Коефіцієнти антропогенної трансформації ландшафтів у районах Волинської області

№, з/п	Коефіцієнт глибини трансформації	Рельєфу та ґрунтів	Водного режиму
1	Володимир-Волинський район	6,27	9,76
2	Горохівський район	7,04	8,09
3	Іваничівський район	7,06	9,29
4	Камінь-Каширський район	4,21	7,26
5	Ківерцівський район	5,08	7,79
6	Ковельський район	5,65	10,23
7	Локачинський район	6,16	7,36
8	Луцький район	7,29	8,36
9	Любешівський район	3,98	7,40
10	Любомльський район	4,89	8,10
11	Маневицький район	4,13	6,88
12	Ратнівський район	5,00	10,60
13	Рожищенський район	6,68	10,28
14	Старовижівський район	5,30	9,38
15	Турійський район	5,62	8,09
16	Шацький район	3,51	6,14
	Волинська область	5,30	8,39

Таблиця 4

Шкала коефіцієнтів трансформації ландшафтів за рівнем антропогенного впливу

№, з/п	Рівень трансформації	Рельєфу та ґрунтів	Водного режиму
1	Слабо перетворені	<4	<7
2	Середньо перетворені	4–5	7–8
3	Сильно перетворені	5–6	8–9
4	Надмірно перетворені	>6	>9

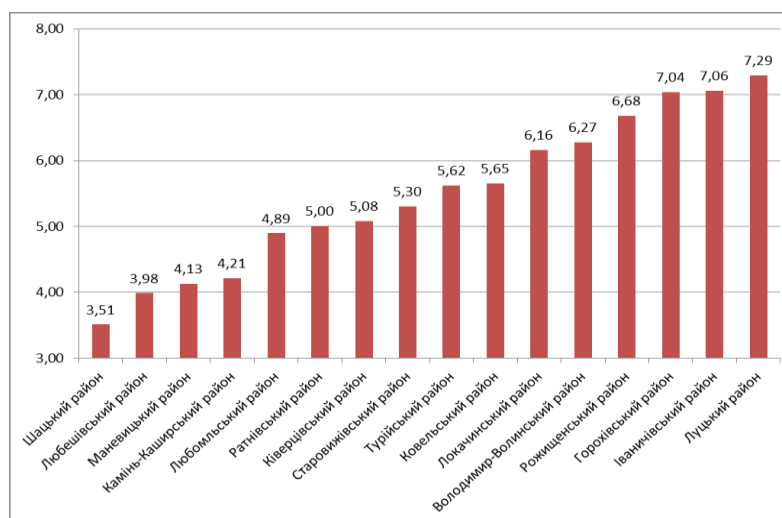

Рис. 1. Значення коефіцієнтів глибини трансформації рельєфу і ґрунтів

За розрахунками коефіцієнтів трансформації рельєфу і ґрунтів надмірно перетвореними є південні райони Волинської області, що характеризуються найбільшою сільськогосподарською та промисловою освоєністю території, наявністю великих міст порівняно великою густотою населення та малим заповідним фондом.

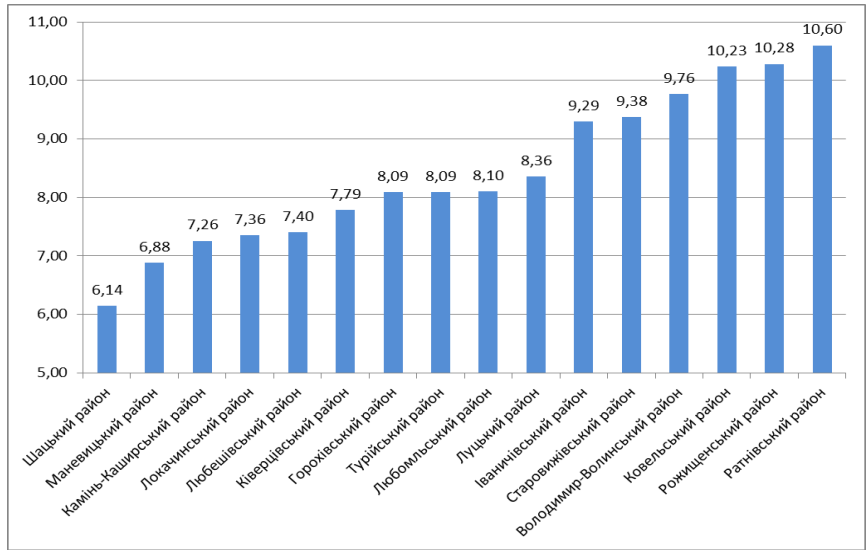

Рис. 2. Значення коефіцієнтів глибини трансформації водного режиму

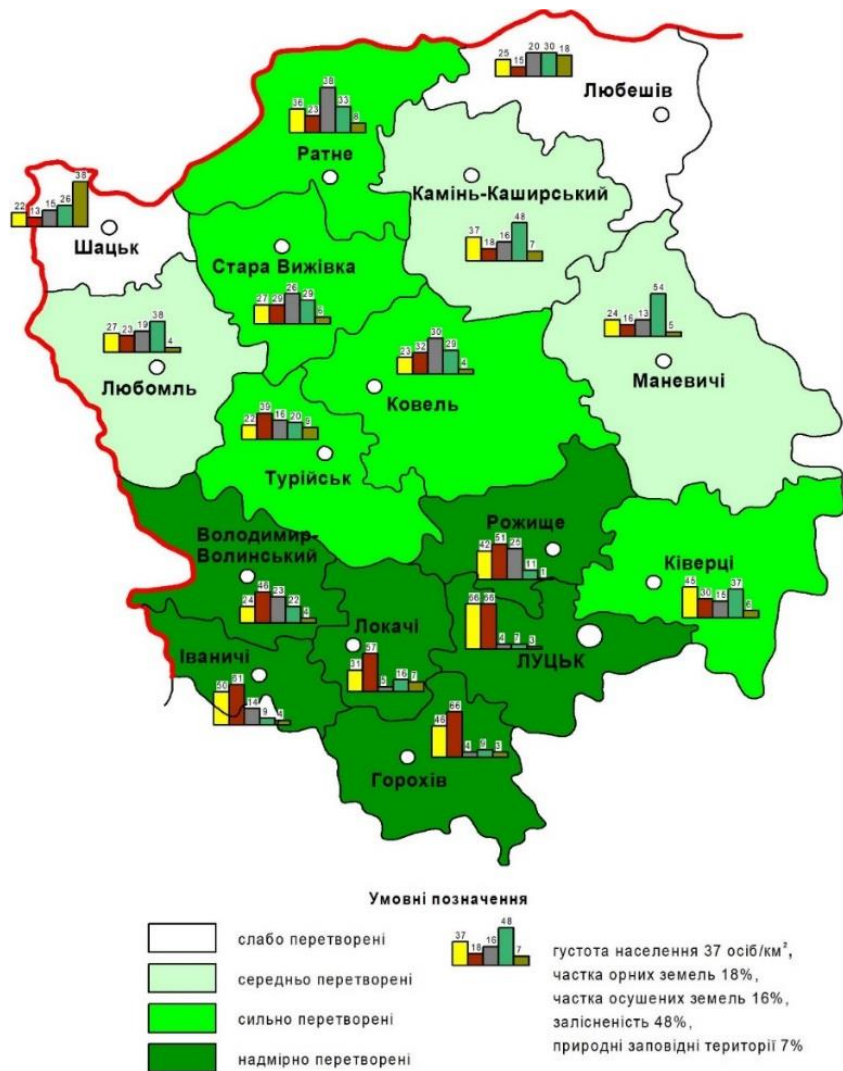

Рис. 3. Картосхема антропогенної трансформації рельєфу та ґрунтів Волинської області

Найбільша частка орних земель разом з осушеними у Луцькому районі 63,73%, найменша – у Володимир-Волинському – 45,08%, тобто дуже висока розорюваність території. Частка осушених земель найменша у Локачинському районі 7,66% і найбільша в Рожищенському – 30,23% (разом із луками). Заповідний фонд цієї групи районів порівняно низький у межах 3,0–4,5%, винятками є Рожищенський район, де заповідний фонд складає всього 0,76% та Локачинський, де заповідний фонд найвищий 7,24%. Залісненість території знаходиться у межах 6,21–21,61%.

На території районів з надмірною перетвореністю рельєфу і ґрунтів розміщені три з чотирьох найбільших міст Волинської області: Луцьк, Володимир-Волинський та Нововолинськ. Найбільше розвинені сільське господарство, харчова та паливна промисловість і машинобудування. Густота населення достатньо висока: від 24,3 осіб/км² у Володимир-Волинському районі (без урахування населення м. Володимир-Волинський) до 65,6 осіб/км² у Луцькому районі. В середньому у цієї групи районів густота населення найбільша в межах області.

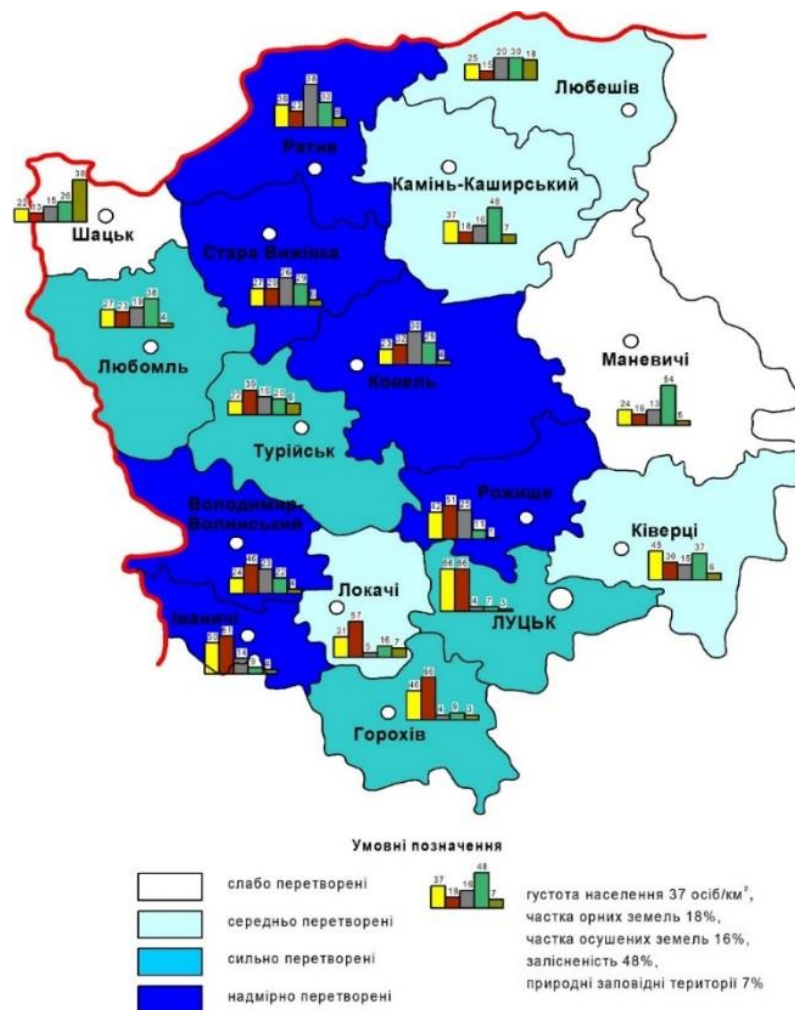

Рис. 4. Картохема антропогенної трансформації водного режиму Волинської області

Смуга сильно перетворених районів Волинської області простягається по її центру з півночі на південь (за винятком Ківерецького району), до районів з надмірною перетвореністю. До цієї групи районів входять Ратнівський, Старовижицький, Ковельський, Турійський та Ківерцівський райони. Частка орних земель у цієї групи районів дещо нижча ніж у попередньої. Знаходиться у межах від 23,21% у Ратнівському районі до 39,03 % у Турійському районі.

Частка осушених земель разом з луками і пасовищами становить від 14,74% у Ківерцівському районі до 29,66 у Ковельському районі. Заповідний фонд складає від 6,19% у Ківерцівському районі до 9,37% у Турійському. Винятком є Ковельський район з часткою заповідного фонду 3,70%. Проте це нівелюється порівняно великою кількістю лісів 28,65% території. Залісненість території цих районів знаходиться у межах 19,88–37,25%. Густота

населення становить 21,7–45,2 осіб/км². На території цієї групи районів розміщене м. Ковель, яке є великим залізничним вузлом.

За значеннями коефіцієнтів трансформації рельєфу і ґрунтів середньо перетвореними є Камінь-Каширський, Маневицький та Любомльський райони. Цій групі районів характерні порівняно мала частка території, зайнятої заповідним фондом 4,00–7,36%, висока залісненість території 37,65–53,79% та порівняно невисока розорюваність ґрунтів 16,39–22,91%. Густота населення 22,1–36,7 осіб/км².

До слабо перетворених районів можна віднести Шацький і Любешівський райони, для яких є характерними велика частка земель зайнятих заповідним фондом 17,62% у Любешівському районі та 38,19% – у Шацькому, залісненість 25,83–30,12%, розорюваність 13,43–14,58%. Густота населення є порівняно малою – 22,2–24,8 осіб/км².

Виходячи з виконаного аналізу, запропонована методика дозволяє адекватно оцінити антропогенну перетвореність ландшафтів, а саме рельєфу і ґрунтів області.

Найсуттєвіше на трансформацію водного режиму Волинської області вплинула осушувальна меліорація. Найбільш перетвореним є водний режим центральної, західної та південної частин області. Загальна частка осушених земель на територіях цих районів складає від 22,17% до 38,16%. До групи з сильно перетвореним водним режимом належать Любомльський, Турійський, Луцький та Горохівський райони. Частка осушених земель у цих районах становить 3,95–18,63%. Горохівський і Луцький райони, хоч і мають малі площі осушених територій, це компенсується великими площами орних земель, понад 60%.

Середньо перетворений водний режим у Любешівському, Камінь-Каширському, Ківерцівському та Локачинському районах. Частка осушених земель в цих районах становить 14,74–20,35%. Розорюваність земель становить від 17,7% до 29,67% Винятком є Локачинський район з 4,80% осушених земель. Ця низька частка компенсується високою розорюваністю земель району 57,17%.

Маневицький та Шацький райони входять до групи зі слабо перетвореним водним режимом. Хоча частка осушених земель в цих районах становить 13,09 та 16,71% відповідно, але порівняно низька розорюваність, яка не перевищує 16,39%.

Висновки. Встановлено, що найбільше осушених земель знаходиться у північній та центральній частинах Волинської області. Тривале господарське використання меліорованих земель, а також зв'язок із зміною форми власності на землю та погіршення екологічного стану цих територій, більшість раніше розроблених способів сільськогосподарського виробництва на осушуваних землях потребують істотного доопрацювання. Для раціонального використання меліорованих ґрунтів потрібно розробити сучасну систему сівозмін, підвищувати родючість за рахунок внесення мінеральних та органічних добрив, визначити сорти та культури сільськогосподарських рослин, які найдоцільніше вирощувати на даній території.

Список використаних джерел

1. Рижок С. М., Слюсар І. Т., Вергунов В. А. Агроекологічні особливості високоєфективного використання осушуваних торфових ґрунтів полісся і лісостепу : монографія. К. : Аграрна наука, 2002. 137 с.
2. Геренчук К. І. Природа Волинської області. Львів: Вища школа. 1981. 147 с.
3. Уєвич С. Д. Особливості проведення меліоративних робіт на теренах Ратнівщини. Молода наука Волині: пріоритети та перспективи дослідження: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів (14-15 травня 2013 р.): у 2 т. Т. 1. Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2013. С. 121–122.
4. Зузук Ф. В., Колошко Л. К., Карпюк З. К. Осушені землі Волинської області та їх охорона : монографія. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 294 с.
5. Шевчук М. Й., Зінчук П. Й., Колошко Л. К. Ґрунти Волинської області. Луцьк : РВВ “Вежа” ВДУ ім. Лесі Українки, 1999. 160 с.
6. *Шищенко П. Г.* Прикладная физическая география. К.: Вища школа, 1988. 192 с.
7. Койнова І. Б. Антропогенна трансформація ландшафтних систем західної частини Волинського Полісся: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / І. Б. Койнова; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. Л., 1999. 19 с.
8. Полянський С. В. Конструктивно-географічний аналіз та оцінка стану меліорованих агроландшафтів Волинської області : автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Сергій Володимирович Полянський. Львів, 2013. 20 с.
9. Приходько М. М. Екологічна безпека природних і антропогенно модифікованих геосистем: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. 330 с.

Список использованных источников

1. Рижок С. М., Слюсар И. Т., Вергунов В. А. Агроэкологические особенности высокоэффективного использования осушенных торфяных грунтов полиссы и лесостепи : монография. К. : Аграрная наука, 2002. 137 с.
2. Геренчук К. И. Природа Волинской области. Львов: Высшая школа. 1981. 147 с.
3. Уевич С. Д. Особенности проведения мелиоративных работ на территории Ратновщины. Молодая наука Волини: приоритеты и перспективы исследования: материалы VII Международной научно-практической конференции студентов и аспирантов (14-15 мая 2013 г.): в 2 т. Т. 1. Луцк: СЛУ им. Лесы Украины, 2013. С. 121–122.
4. Зузук Ф. В., Колошко Л. К., Карпюк З. К. Осушенные земли Волинской области и их охрана : монография. Луцк : ВНУ им. Лесы Украины, 2012. 294 с.
5. Шевчук М. Й., Зинчук П. Й., Колошко Л. К. Грунты Волинской области. Луцк : РВВ “Вежа” ВДУ им. Лесы Украины, 1999. 160 с.
6. *Шищенко П. Г.* Прикладная физическая география. К.: Высшая школа, 1988. 192 с.

7. Койнова И. Б. Антропогенная трансформация ландшафтных систем западной части Волынского Полесья: автореф. дисс... канд. геогр. наук: 11.00.11 / И. Б. Койнова; Львов. гос. ун-т им. И. Франко. Л., 1999. 19 с.
8. Полянский С. В. Конструктивно-географический анализ и оценка состояния мелиорированных агроландшафтов Волынской области : автореф. дисс ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Сергей Владимирович Полянский. Львов, 2013. 20 с.
9. Приходько М. М. Экологическая безопасность природных и антропогенно модифицированных геосистем: монография. Ивано-Франковск: Фоліант, 2013. 330 с.

References

1. Ryzhuk S. M., Slyusar I. T., Vergunov V. A. Agroecological features of highly efficient use of drained peat soils of polissya and forest-steppe: monograph. K.: Agricultural science, 2002. 137 с.
2. Gerenchuk K. I. Nature of the Volyn region. Lviv: Higher school. 1981. 147 p.
3. Uevych S. D. Features of reclamation works in Ratnivshchyna. Young science of Volyn: priorities and prospects of research: materials of the VII International scientific-practical conference of students and graduate students (May, 2013); in 2 volumes. SNU Lesya Ukrainka, 2013. P. 121–122.
4. Zuzuk F. V., Koloshko L. K., Karpuk Z. K. Drained lands of Volyn region and their protection: monograph. Lutsk: University Lesya Ukrainka, 2012. 294 p.
5. Shevchuk M. Y., Zinchuk P. Y., Koloshko L. K. Soils of the Volyn region. Lutsk: RVV "Vezha" VSU Lesya Ukrainka, 1999. 160 p.
6. Shishchenko P. G. Applied physical geography. K.: Higher school, 1988. 192 p.
7. Koinova I. B. Anthropogenic transformation of landscape systems of the western part of Volyn Polissya: author's ref. dis ... cand. geogr. Sciences: 11.00.11 / I. B. Koinova; Lviv. state Univ. I. Franko. L., 1999. 19 p.
8. Polyansky S. V. Constructive-geographical analysis and assessment of the state of reclaimed agro-landscapes of Volyn region: author's ref. dis ... cand. geogr. Sciences: 11.00.11 / Sergey Vladimirovich Polyansky. Lviv, 2013. 20 p.
9. Prikhodko M. M. Ecological safety of natural and anthropogenically modified geosystems: monograph. Ivano-Frankivsk: Foliant, 2013. 330 p.

Надійшла до редколегії 02.03.2021

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Браславська Оксана Володимирівна* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua.
2. *Гнатюк Вікторія Володимирівна* – вчитель географії вищої категорії, вчитель методист Здолбунівська ЗОШ I-III ст. № 6, м. Здолбунів, Україна, e-mail: victoriahnatiuk@ukr.net.
3. *Гнатюк Світлана Сергіївна* – студентка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: svetahnatiuk@ukr.net.
4. *Запотоцька Вікторія Анатоліївна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: vzapototska@ukr.net.
5. *Каленіков Богдан Іванович* – магістрант, Поліський національний університет, м. Житомир, Україна.
6. *Калько Андрій Дмитрович* – доктор географічних наук, професор, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.
7. *Машіка Ганна Василівна* – доктор географічних наук, доцент, завідувачка кафедри туризму, Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, e-mail: mashika.g.v.@i.ua.
8. *Мельничук Анатолій Леонідович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: melan97@ukr.net
9. *Мельничук Михайло Михайлович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.
10. *Москаленко Анна-Марія Олександрівна* – студентка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net.
11. *Нич Тетяна Василівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
12. *Кізюн Алла Григорівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії, природничо-географічний факультет, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця, Україна, e-mail: vdpugeo2014@gmail.com.
13. *Опря Богдана Олексіївна* – кандидат історичних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>.
14. *Опря Ігор Анатолійович* – кандидат історичних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: igoroprya555@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>.
15. *Пугач Сергій Олександрович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: puhachserhiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3738-7961>, Scopus ID: 57210165064.
16. *Уєвич Сергій Дмитрович* – кандидат географічних наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Браславская Оксана Владимировна* – доктор педагогических наук, профессор, Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, заведующая кафедрой географии и методики её обучения, г. Умань, Украина, e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua.
2. *Гнатюк Виктория Владимировна* – учитель географии высшей категории, учитель методист, Здолбуновская общеобразовательная школа I-III ст. № 6, м. Здолбунов, Украина, e-mail: victoriahnatiuk@ukr.net.
3. *Гнатюк Светлана Сергеевна* – студентка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: svetahnatiuk@ukr.net.
4. *Запотоцкая Виктория Анатольевна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: vzapototska@ukr.net.
5. *Калеников Богдан Иванович* – магистрант, Полесский национальный университет, г. Житомир, Украина.
6. *Калько Андрей Дмитриевич* – доктор географических наук, профессор, Международный экономико-гуманитарный университет имени Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: edissey@meta.ua.
7. *Машика Анна Васильевна* – доктор географических наук, доцент, заведующая кафедрой туризма, Ужгородский национальный университет, г. Ужгород, Украина, e-mail: mashika.g.v.@i.ua.
8. *Мельничук Анатолий Леонидович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: melan97@ukr.net.
9. *Мельничук Михаил Михайлович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры физической географии, Волынский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина.
10. *Москаленко Анна-Мария Александровна* – студентка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net.
11. *Ныч Татьяна Васильевна* – кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
12. *Кизюн Алла Григорьевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии, естественно-географический факультет, Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ, г. Винница, Украина, e-mail: vdpugeo2014@gmail.com.
13. *Опря Богдана Алексеевна* – кандидат исторических наук, доцент, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка, Каменец-Подольский, Украина, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>.
14. *Опря Игорь Анатольевич* – кандидат исторических наук, доцент, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка, Каменец-Подольский, Украина, e-mail: igoroprya555@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>.
15. *Пугач Сергей Александрович* – кандидат географических наук, доцент, Волынский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: puhachserhiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3738-7961>, Scopus ID: 57210165064
16. *Уевич Сергей Дмитриевич* – кандидат географических наук, доцент, Волынский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Braslavskaya Oksana Vladimirovna* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Head of the Department of Geography and Methods of Teaching, Uman, Ukraine, e-mail: oksana.braslavskaya@udpu.edu.ua.
2. *Hnatiuk Viktoriia Volodymyrivna* – Geography Teacher of the Highest Category, Teacher Methodologist of Zdolbuniv Secondary General Education School for Levels I-III № 6, Zdolbuniv, Rivne Oblast, Ukraine, e-mail: victoriahnatiuk@ukr.net.
3. *Hnatiuk Svitlana Serhiivna* – Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: svetahnatiuk@ukr.net.
4. *Zapototska Viktoriia Anatoliivna* – PhD Geography, Assistant of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: vzapototska@ukr.net.
5. *Kalenikov Bogdan Ivanovich* – Undergraduate, Polissya National University, Zhytomyr, Ukraine.
6. *Kalko Andrii Dmitrovich* – Doctor Of Geographical Sciences, Professor, International University Of Economics And Humanities Academician Stepan Demianchuk, Rivne Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua.
7. *Mashika Hanna Vasylivna* – Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of Tourism Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine, e-mail: mashika.g.v.@i.ua.
8. *Melnichuk Anatoliy* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: melan97@ukr.net.
9. *Melnichuk Michaylo Michaylovich* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Physical Geography Department, Volyn National University named by Lesia Ukrainka, Lutsk, Ukraine.
10. *Moskalenko Anna-Maria* – Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: alla_moskalenko@ukr.net.
11. *Nych Tatiana Vasilievna* – Ph.D. in Geography, Assistant Professor of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
12. *Kizyun Alla Hryhorivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geography, Department, Faculty of Natural Geography, Vinnytsia Trade and Economic Institute KNTEU, Vinnytsia, Ukraine, e-mail: vdpugeo2014@gmail.com.
13. *Opria Bohdana Oleksiivna* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: bogdana.opria@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>.
14. *Opria Ihor Anatoliiovych* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: igoropria555@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>.
15. *Puhach Serhii Oleksandrovych* – Candidate of Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Lesia Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: puhachserhiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3738-7961>, Scopus ID: 57210165064.
16. *Uevich Sergii Dmitrovich* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Volyn National University named by Lesia Ukrainka, Lutsk, Ukraine.

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Браславська О.В.</i> СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЇ ЯК КОМПОНЕНТА ТУРИСТСЬКОГО І РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	3
<i>Машика Г.В., Нич Т.В.</i> ГЕОПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	12
<i>Кізюн А.Г.</i> ПОДІЛЬСЬКЕ ПРИДНІСТЕР'Я, ЯК МОДЕЛЬНИЙ РЕГІОН ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	18
<i>Опря Б.О., Опря І.А.</i> ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ (ПРИКЛАД м. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ, УКРАЇНА)	26

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Мельничук А.Л., Москаленко А.-М.О.</i> ДОБРОВІЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАВЕРШЕННЯ РЕФОРМИ АТУ УКРАЇНИ: ВИРІШЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ	32
<i>Пугач С.О.</i> ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖ FACEBOOK ТА INSTAGRAM В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	39
<i>Запотоцька В.А., Гнатюк В.В., Гнатюк С.С.</i> СЕЛИТЕБНІ ЛАНДШАФТИ МІСТА ЗДОЛБУНОВА: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЙ	46

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Калько А.Д., Мельничук М. М., Уєвич С.Д., Калеников Б.І.</i> АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВОДНИХ ТА ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПІД ВПЛИВОМ ОСУШУВАЛЬНОЇ МЕЛІОРАЦІЇ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	55
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	64

СОДЕРЖАНИЕ

І. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Браславская О.В.</i> СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ТЕРРИТОРИИ КАК КОМПОНЕНТА ТУРИСТИЧЕСКОГО И РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА	3
<i>Машика Г.В., Нич Т.В.</i> ГЕОПРОСТРАНСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В КОНТЕКСТЕ РЕКРЕАЦИОННОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ	12
<i>Кизюн А.Г.</i> ПОДОЛЬСКОЕ ПРИДНЕСТРОВЬЕ, КАК МОДЕЛЬНЫЙ РЕГИОН ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМА	18
<i>Опря Б. А., Опря И.А.</i> ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ (ПРИМЕР г. КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКИЙ, УКРАИНА)	26

ІІ. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Мельничук А.Л., Москаленко А.-М.А.</i> ДОБРОВОЛЬНОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ ТЕРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ И АДМИНИСТРАТИВНОЕ ЗАВЕРШЕНИЕ РЕФОРМЫ АТУ УКРАИНА: РЕШЕНИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ ПРОБЛЕМ	32
<i>Пугач С.А.</i> ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ИНТЕРНЕТ-СЕТЕЙ FACEBOOK И INSTAGRAM В ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ	39
<i>Запотоцкая В.А., Гнатюк В.В., Гнатюк С.С.</i> СЕЛИТЕБНЫЕ ЛАНДШАФТЫ ГОРОДА ЗДОЛБУНОВА: ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТРАНСФОРМАЦИЙ	46

ІІІ. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Калько А.Д., Мельничук М.М., Уєвич С.Д., Калеников Б.И.</i> АНАЛИЗ ТРАНСФОРМАЦИИ ВОДНЫХ И ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ ПОД ВЛИЯНИЕМ ОСУШИТЕЛЬНОЙ МЕЛИОРАЦИИ В ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ	55
<i>ІНФОРМАЦІЯ ОБ АВТОРАХ</i>	64

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Braslavska O.V.</i> SYSTEMIC ANALYSIS OF FACTORS OF THE ATTRACTIVENESS OF THE TERRITORY AS A COMPONENT OF THE TOURIST AND RECREATION POTENTIAL	3
<i>Mashika H.V., Nych T.V.</i> GEOPOSPATIAL ORGANIZATION OF TOURIST AREAS IN THE CONTEXT OF RECREATIONAL NATURE MANAGEMENT	12
<i>Kizyun A.H.</i> TRANSNISTRIA OF PODILLIA AS A MODEL REGION FOR THE EXTREME TOURISM DEVELOPMENT	18
<i>Opria B.O., Opria I.A.</i> TOURIST RESOURCES AND PROBLEMS OF THEIR USE (EXAMPLE KAMIANETS-PODILSKYI, UKRAINE)	26

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Melnychuk A.L., Moskalenko A.M.</i> VOLUNTARY ASSOCIATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND ADMINISTRATIVE COMPLETION OF UKRAINIAN ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL SYSTEM REFORM: SOLUTIONS AND FORMATION OF DEVELOPMENT PROBLEMS	32
<i>Puhach S.O.</i> TERRITORIAL FEATURES OF FACEBOOK AND INSTAGRAM SOCIAL NETWORKING SERVICES DISTRIBUTION IN IVANO-FRANKIVSK REGION	39
<i>Zapototska V.A., Hnatiuk V.V., Hnatiuk S.S.</i> RESIDENTIAL LANDSCAPES OF THE CITY ZDOLBUNIV: HISTORY OF FORMATION AND PROSPECTS OF TRANSFORMATIONS	46

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Kalko A.D., Melnychuk M.M., Uevich S.D., Kalenikov B.I.</i> ANALYSIS OF TRANSFORMATION OF WATER AND LAND RESOURCES UNDER THE INFLUENCE OF DRAINAGE RECLAMATION IN VOLYN REGION	55
INFORMATION ABOUT AUTHORS	64